

Karlova Univerzita v Praze

Filozofická fakulta

Ústav dálného východu

Diplomová práce

Bc. Dominika Píbilová

Vývoj čínské percepce počátků vlastních dějin na příkladu rozvoje archeologie

Development of Chinese views on the origins of Chinese civilization and
statehood documented on example of archaeology

V první řadě bych chtěla poděkovat panu doktoru Maršálkovi za přijetí úlohy vedoucího diplomové práce, ačkoliv měl pochybnosti. Jeho pečlivost, trpělivost, vstřícnost, snaha osvětlit sporné body a orientace v oboru byly pro koncept této práce velmi důležité. Poděkování patří také celému pedagogickému sboru Ústavu dálného východu, který své studenty inspiruje ke kritickému myšlení a dáročným cílům. Realizace výzkumu by nebyla možná bez pomoci paní Prof. Dr. Moll-Muraty z Ruhrské univerzity v Bochumi, jež mi zprostředkovala přístup do databáze Cross Asia. Stejně důležitou roli hrály paní Mgr. Feriančíková, knihovnice ÚDLV a paní Danešová, pracovnice Lu Xünovy knihovny Orientálního ústavu AV ČR. Závěrem bych chtěla vyjádřit vděčnost své rodině a přátelům, za jejich trpělivost, za toleranci napjatých situací a za pochopení mé potřeby ponořit se do tématu. Také jejich technická podpora ulehčila práci s veškerým materiálem.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 8. srpna 2015

.....

Dominika Píbilová

*„If there is going to be brave new world,
our generation is going to have hardest time living in it“.*

– Chanler Gorkon (The Undiscovered Country, 1991)

Klíčová slova:

Archeologie, kulturní dědictví, národní identita, Xia, Shang, Zhou, učebnice, noviny, marxismus, nacionalismus, státnost

Abstrakt

Práce se zabývá analýzou proměn pojetí počátků čínské kultury a státnosti v obrazu archeologického výzkumu 40. až 80. let 20. století. Analýza probíhá na základě informací obsažených v popularizačních médiích, tj. čínských novinách a učebnicích základních a středních škol, na pozadí archeologického přehledu v odborných anglických, českých a čínských publikacích. Práce je rozdělena na tři části. První kapitola nastiňuje přehled vývoje archeologie během zkoumaných čtyř dekád a působení neakademických vlivů na vědeckou práci. Tvoří teoretický rámec pro následnou analýzu čínských pramenů. Druhá kapitola je věnována obrazu archeologického výzkumu, obsaženému v článcích Lidových novin. Jakou společenskou hodnotu mají odkryté nálezy, vliv státní ideologie na jejich výzkum a na geografické tendence. Je také analyzována terminologie a tendenční způsob vyjadřování v článcích. Třetí kapitola zpracovává obraz historie čínského starověku v učebnicích. Jakým způsobem byla kombinována textologická historiografie s výsledky archeologické práce, co se týče faktografické chronologie událostí a geografického umístění prvních státních útvar. Ideologické vlivy jsou mapovány v terminologii učebnic a také v preferencích některých aspektů historie. Práce dochází k závěru, že jak tradiční historiografie, tak ideologie, konkrétně nacionalismus a marxismus, jsou do určité míry preferovány. Archeologický výzkum je po většinu zkoumaného období považován za jejich vědecký doplněk. Práce nastiňuje další možnosti výzkumu historicky determinované identity národa.

Key words:

Archaeology, cultural heritage, national identity, Xia, Shang, Zhou, textbook, newspaper, Marxism, nationalism, statehood

Abstract

This thesis deals with analysis of development of Chinese views on the origins of Chinese culture and statehood in view of archaeological research between the years 1940 and 1980. The analysis is based on information provided by popularizing media, specifically Chinese newspapers and high school textbooks, which are paired with archaeological overview from specialized publications written in English, Czech and Chinese language. Thesis consists of three parts. Firstly, it outlines development in archeology during four decades and the impact of nonacademic influence on scientific work. It serves as theoretical reference frame for the following analysis of Chinese sources. The second chapter deals with reflection of archaeological research in articles of the People's Daily newspapers. How are the archaeological findings valued by society, how does state ideology impacts on their research and it is related to that what are the geographical tendencies. Terminology and biased manner of expression in articles are also included to analysis. The third chapter consists of the study of views on the history of Chinese antiquity in textbooks. In which ways were textological historiography and outcome of archaeological research combined, including factual chronology of historical events and geographical location of first states. The influence of ideology is surveyed in terminology used in textbooks and the preference of some historical aspects. The thesis comes to conclusion, that both traditional historiography and ideology of nationalism and Marxism are preferred to a certain extent. Archaeological research is for the bigger part of analysed forty-year period regarded as their scientific complement. Thesis sketches other research possibilities of historically determined identity of nation.

Obsah

1	Úvod	8
2	Historický přehled vývoje archeologie 40.—70. let.....	11
2.1	40. léta 20. století	11
2.2	50. léta 20. století	15
2.3	60. léta 20. století	17
2.4	70. léta 20. století	18
2.5	Působení neakademických vlivů v archeologii	20
2.5.1	Navázání na nacionalismus.....	20
2.5.2	Marxismus, leninismus, maoismus.....	21
2.5.3	Ideologie v archeologické praxi.....	23
3	Renmin Ribao jako zdroj informací o historii a kultuře.....	26
3.1	Určení hodnoty památek	28
3.2	Propojení ideologie s historií	31
3.3	Tendence v informování o archeologických lokalitách	37
3.4	Promítání ideologie v terminologii	42
4	Historie předložená v učebnicích pro základní a střední školy	49
4.1	Povaha pramenů	49
4.2	Přechod mezi pravěkem a útvarem Xia 夏	51
4.3	Dynastie Shang 商朝.....	56
4.4	Dynastie Západní Zhou	59
4.5	Východní Zhou: doba Letopisů a Válčících států	65
4.6	Územní rozloha starověkých státních útvarů podle učebnic	76
4.7	Posuny terminologie.....	84
4.7.1	Období Žlutého císaře až po dynastii Xia včetně	84

4.7.2	Terminologie týkající se dynastie Shang 商	86
4.7.3	Terminologie dynastie Západní Zhou 西周	88
4.7.4	Terminologie pro období Východní Zhou	90
4.8	Odraz ideologické interpretace čínských dějin v učebnicích.....	96
5	Závěr.....	99
6	Prameny.....	106
7	Literatura	112
8	Seznam příloh.....	114

1 Úvod

Studium moderní Číny se velmi podrobně zabývá významnými osobnostmi, ideologiemi a událostmi, změnami na všech úrovních společnosti a státního zřízení. Přesto nelze říci, že by výsledky dostatečně vypovídaly o identitě Číňanů. Na našem vlastním příkladu rozporů uvnitř české identity je patrné, že informace o historickém dědictví mají přímý vliv na společenské vazby. Pochopení vnímání dějin a vlastního kulturního dědictví Číňanů je důležité pro cizince, protože obsahuje část hodnotového žebříčku. Pokud jej pochopíme, budeme schopni lépe navigovat své jednání v čínském prostředí.

Archeologie získala na popularitě v obou moderních státech Číny díky své vědecké důvěryhodnosti. Byla uchopena jako nástroj, který umožnil potvrdit či vyvrátit historické legendy (do té doby uznávané historie). Reprezentovala pojetí modernity. Na druhou stranu zprostředkovávala návaznost na historicko-kulturní dědictví Číňanů. Navíc oba čínské státy se frekventovaně odkazují na individuální vývoj ve starověku, aby tak podepřely svá kulturní, ideologická a politická stanoviska používaná jako argument pro oprávnění jejich existence.

Ačkoliv se těmto úkolům věnovala převážně vzdělaná vrstva společnosti, bylo potřebné odhalené výsledky rozšířit ve společnosti. Obecně dostupnými zdroji informací byly noviny a materiály dostupné v rámci vzdělávacího systému. Státem financovanými novinami byly *Shenbao* 申報 a posléze Lidový deník *Renmin Ribao* 人民日报. Druhé jmenované doposud spadají pod oddělení propagandy a dokonce v úřadech, státních podnicích apod. byly povinně odebírány. Lze také předpokládat, že jednotlivé výtisky byly v oblastech s horší dostupností čteny vícekrát. Co se týče vzdělávacích publikací, měly kromě vymýcení negramotnosti za úkol také rozšiřování hospodářsky užitečných znalostí a kulturního povědomí. Cirkulované učebnice byly v době Čínské republiky financovány státem a zároveň soukromými fondy, které zřizovaly vzdělávací zařízení. Kuomintang kromě válečného úsilí vynakládal prostředky také na ideologické kampaně, jež byly zacílené na nacionalismus. Po založení ČLR bylo vzdělávání zařazeno mezi hlavní projekty státu, realizované na všech úrovních společnosti i za cenu provizornosti. Učební plány včetně učebnic byly produkovány orgány centrální vlády, potažmo Komunistické strany Číny. Oba druhy pramenů lze tedy považovat za reprezentativní vzorek oficiálních postojů. A proto lze zároveň předpokládat, že mohou dokumentovat propustnost nových závěrů historiků, ke kterým dospěli na základě archeologie.

Identita národa je tvořena dlouhodobým působením informací. Jedním z jejich zdrojů byly právě tyto písemné zdroje o historickém dědictví. Podílely se na utváření světonázoru a kulturního povědomí.¹

40. léta probíhala ve znamení soupeření vojensky schopných ideologií kuomintangu a komunismu, nacionalistického posilování obranné války a skončila předáním moci. V důsledku toho byly archeologické práce v útlumu. Zároveň je ale již vykonávali čínští odborníci. Od 50. let až do roku 1981 se stát věnoval sjednocujícím nacionalistickým procesům zároveň s třídním vyrovnáním. Archeologie terénní i teoretická se stala výhradně vnitrostátní doménou. Toto čtyřicetiletí bylo věnováno rozsáhlému sběru materiálů a zformování archeologie jako čistě čínské disciplíny. Načež na počátku 80. let vznikl nový úkol pro stát a čínskou společnost v ekonomickém směru. Současně s tím vznikla pro historiky nutnost zahrnout širší archeologickou perspektivu čínské kultury.

Ačkoliv toto čtyřicetiletí bylo velmi turbulentní a ovlivnilo lidi, jež jsou dnes v duchodovém nebo produktivním věku, jako červená nit se jím táhne povědomí o stáří a originalitě čínské kultury.

Výchozím bodem je starověk, konkrétně období označované jako tři klasické dynastie *San Dai* 三代 nebo doba legendárního útvaru Xia 夏 a dynastií Shang 商 a Zhou 周. Jejich význam pro ideologii spočívá v prokázání originality kulturního a společenského vývoje s čistě čínskými úspěchy a problémy. Ačkoliv se kultura na počátku tohoto období nedá srovnávat se společností, jež se vynořila z doby Válčících států, přesto lze hovořit o dochovaném kulturním destilátu, který má důležitý vliv na utváření světonázoru Číňanů. Líčení starověkých událostí se stalo součástí kulturního povědomí. Konkrétně se s tím setkáváme například v ustálených slovních spojeních nebo ve společenských hodnotách, které byly po extrakci z originálních narativů přeformulovány do současného behavioristického kodexu.

Prameny poskytují sumu tvrzení a faktů, podepřených výzkumem a socio-historickými teoriemi, které byly v době publikace uznávány vysokoškolsky vzdělanou vrstvou. Ty lze porovnat s přehledem zahrnujícím čínské a zahraniční publikace a odhalit tak preferovanou variantu historie a hodnot. Vypovídající hodnotu má také rétorika těchto pramenů, jež

¹ To otevírá otázku možného výzkumu v oblasti dědictví čínské rodinné identity.

odhaluje ideologické směřování státního zřízení. Podobně důležité jsou také věci, které byly v textech opomenuty, i když byly v zahraničních soudobých publikacích zahrnuty. Prostor pro analýzu poskytuje otázka hranic čínského území ve starověku a územního rozsahu archeologického průzkumu.

Taková analýza má své opodstatnění, protože události ve 20. století se točily kolem ideje národních států či států uvnitř historicky zděděných územních a kulturních hranic. Ačkoliv se tyto ideje v závěru minulého století staly obětí ekonomických zájmů, jsou v čínské rétorice stále velmi důležitým bodem. Měli bychom pochopit provázanost starověku s moderními dějinami.

2 Historický přehled vývoje archeologie 40.—70. let

2.1 40. léta 20. století

Vývoj archeologických prací v letech 1937—1949 byl označen Chen Xingcanem (1997) za fázi pokračujícího rozvoje (*jixu fazhan qi* 继续发展期). Archeologické práce se soustředily na jih a sever západní Číny, kdežto v Centrální planině a v severních oblastech práce ustaly. Objem nálezů umožnil hlubší výzkum původu a dataci čínských kulturních kořenů.

Pracovalo se s několika odlišnými teoriemi o původu čínské kultury. Prakticky se jednalo o to, zda archeologie odkrývá prehistorické nebo starověké doklady. Také jaký vztah a návaznost existovala mezi neolitickými kulturami Longshan 龙山文化 a Yangshao 仰韶文化. Původní teorie předpokládala, že kultura Longshan navazovala na Yangshao. Centra obou kultur však byla poměrně vzdálená, Yangshao na západě a Longshan na východě, přesto se materiální pozůstatky do určité míry shodují. Na vyřešení těchto nejasností se zaměřovala řada archeologických projektů během 30. až 50. let. Byly sestavovány komparační práce nalezených předmětů. Na základě archeologických nálezů byl až na konci 50. let sestaven nový historický rámec (Chen Xingcan 1997: 276-7).

Další teorie o původu čínské kultury byly založeny na anyangském 安阳 nalezišti² a také na poznacích evropské vědy. V první polovině 20. století se předpokládalo, že civilizace má jediné místo původu a to v oblasti Blízkého východu. A že se následně tato kultura rozšířila až na čínské území. Konkrétně anyangská kultura měla vzniknout smíšením kontaktů z východní Asie, z Blízkého východu a z lokální neolitické kultury. Předpokládalo se, že písmo, keramika, vozy tažené koňmi či bronzová technologie nemohly být vynalezeny v historii dvakrát. Li Ji 李济 publikoval závěry anyangských vykopávek ve 40. a 50. letech (Bagley 2014).

Ve 40. letech začala pracovat první generace čínských archeologů, kteří získali vzdělání v Evropě a aplikovali ho při své práci v Číně. Jedním z nich byl zmíněný Li Ji 李济,

² V Anyangu prováděla vykopávky vládní expedice v letech 1928-37. Práce vedl archeolog Li Ji 李济, který nabyl vzdělání v Evropě, a jsou považovány za začátek profesionální čínské archeologické vědy.

který však odešel s republikánskou vládou na Taiwan. Dalším významným odborníkem byl Xia Nai 夏鼐, který po roce 1949 zůstal v ČLR (Kesner 1994: 7).

V této době na území Číny působily vojensky i vědecky tři strany. První byla kuomintangská republika. Její badatelé se během předchozích desetiletí vybavili zkušenostmi a zahraničním vzděláním, které přizpůsobovali čínskému prostředí. Hlavní archeologický výzkum vykonával Historický a filologický institut *Lishi yuyan yanjiuso* 历史语言研究所 spadající pod Akademii Sinicu *Zhongyang yanjiuyuan* 中央研究院. Za jeho hlavní úspěch je považováno potvrzení části tradované textologické historie poznatky z naleziště Yinxu 殷墟 u města Anyang v provincii Henan z doby bronzové, protože tyto se podařilo spojit s pozdní fází dynastie Shang 商.³ Tímto byla nastavena orientace čínské archeologie - sloužila jako nástroj potvrzení tradovaných historických textů a vytváření návaznosti na starověk.

V době válečného konfliktu inklinoval politický režim Kuomintangu k posilování patriotismu, s čímž souvisí upřednostňování vlasteneckého historického narativu, za použití kritické práce s historickými texty, terénní archeologické práce a novými interpretačními přístupy. Archeologie byla propojena s definováním historie (Falkenhausen 1993).

V tomto desetiletí, i přes válečné události, proběhlo několik archeologických expedicí. Většina z nich ve vnitrozemí, daleko z dosahu bojových linií. Na počátku 40. let byly nalezeny pozůstatky kultury Hongshan (*Hongshan wenhua* 红山文化) v okresech Lingyuan 凌源, Chifeng 赤峰 a v okolí Jilinu 吉林 v provincii Liaoning. Roku 1940 spojená expedice *Shi yu suo* 史语所⁴ a *Zhongyang bowuyuan* 中央博物院⁵ objevila historické pozůstatky v Dali 大理 v provincii Yunnan. Tato expedice také odkryla rozsáhlé naleziště na lokalitě Baiyun 白云. Ve stejném roce byly Ústavem historické lingvistiky ukončeny archeologické projekty v jiných částech Číny. V oblasti mezi městy Changsha a Xi'an v provincii Shaanxi, a v pásu od Kunmingu do Dali proběhlo hledání vhodných lokalit. Také byla ohledána lokalita Cangshan Erhai 苍山洱海 (pravděpodobně v autonomní prefektuře Dali).

³ Na základě raných nálezů v Yinxu z let 1928-37 zrekonstruoval Wang Guowei genealogii králů státního útvaru Shang. Také umožnily pracovat s klasifikačním systémem bronzů tradičního čínského starožitnictví a rozvinout paleografii (Falkenhausen 1993).

⁴ Zkratka pro Ústav historické lingvistiky Akademie Sinicy 中央研究院历史语言研究所, který se během 2. sv. v. přestěhoval do okresu Nanxi 南溪 v Sichuanu a 1946 se vrátil do Nanjingu.

⁵ Ústřední muzeum 中央博物院, založené 1933 v Nanjingu, během japonské okupace bylo zavřené a 1948 přestěhováno na Taiwan.

Roku 1942 se spojilo vícero institucí, konkrétně *Shi yu suo* 史语所, *Zhongyang bowuyuan* 中央博物院, *Zhongguo dili yanjiusuo* 中国地理研究所 a *Xibei shi di kaochatuan* 西北史地考察团, aby jejich prospektoři ohledali provincie Gansu, Ningxia a Qinghai. Nicméně je třeba upozornit, že přitom byly upřednostňovány nálezy datovatelné do historického období. Stejná spolupráce v roce 1943 odhalila 23 starověkých nalezišť v provincii Gansu (města Lanzhou a Pingliang, povodí řeky Jing 泾, okres Binxian 邠县, obec Caojiaju 曹家咀) a v provincii Henan (okres Lingbao xian 灵宝县). Také proběhl rozsáhlý průzkum a vykopávky v okolí Xi'anu v provincii Shaanxi (pásmo od Binxian 邠县 po Luoyang, okresy Yao 耀县 a Huxian 郿县, povodí řeky Wei 渭, vesnice Fenghao cun 丰镐村, okolí chrámu Cheng Huang 城隍庙).

Souběžně s těmito archeologickými nálezy v roce 1942 Geologický institut *Dizhi diaocha suo* 地质调查所 objevil pozůstatky longshanské kultury v yan'anském Dabiangu 大砭沟.

Následně roku 1943 *Shi yu suo* 史语所, *Zhongyang bowuyuan* 中央博物院, *Zhongguo dili yanjiusuo* 中国地理研究所 a *Beijing Daxue wenke yanjiusuo* 北京大学文科研究所 zformovaly severo-západní archeologickou expedici, která prozkoumala provincie Gansu a Xinjiang. V letech 1944—1945 proběhly archeologické vykopávky v Gansu, konkrétně v Lanzhou. Během celého roku 1945 probíhaly další vykopávky a průzkumy v Gansu (Lintao 临洮, Siwashan 寺洼山, Banshanqu 半山区, Yangwawan 阳洼湾, Minqin xian 民勤县, Gansu koridor Hexi zoulang 河西走廊). Stejná expedice 1946 ohledala také starověké nálezy v oblasti města Hangzhou v provincii Zhejiang na lokalitách Gudang 古荡, Liangzhu 良渚 a Xunshan 荀山.

Archeologické práce pokračovaly roku 1947 zaštitěny projektem Ústředního geologického průzkumu *Jingji bu Zhongyang dizhi diaocha suo* 经济部中央地质调查所.⁶ Ten vykonal prospektorské práce v Lanzhou 兰州, v povodí řek Wei 渭河, Xihan 西汉 a Taohe 洮河 (protékající provinciemi Gansu a Shaanxi). Jenom v povodí řeky Daxiahe 大夏

⁶ Ústřední geologický průzkum spadající pod Ministerstvo hospodářství byl založen 1916 v Pekingu a v letech 1936-46 sídlil v Nanjingu.

河 bylo nalezeno 23 starověkých nalezišť.⁷ Lanzhou vydalo Pei Wenzhongově 裴文中 týmu doklady kultur Siwa 寺洼, Majiayao 马家窑 a Qijia 齐家 z celé řady nalezišť. V témže roce se uskutečnilo 16 nálezů v okrese Tianshui xian 天水县, 7 v Gangu xian 甘谷县, 5 ve Wushan xian 武山县 a 4 nálezy v okrese Longxi xian 陇西县, vše v povodí řeky Wei 渭.

Druhou vojenskou a vědeckou stranou působící na čínském území byly expediční japonské síly. Japonští badatelé v souvislosti s japonským válečným postupem 1941 prozkoumali poušť Hunshandake 浑善达克沙漠 Vnitřního Mongolska hraničící s provincií Hebei, kde se věnovali lokalitě Lindong 林东. V následujícím roce proběhl výzkum v provinciích Shanxi (Taiyuan 太原, Luan 潞安) a Hebi (Hedong 河东, Chengde 承德), kde bylo nalezeno 24 prehistorických lokalit, z toho 15 s kulturou Yangshao. Roku 1942 bylo propátráno také Vnitřní Mongolsko (Chifeng 赤峰) a proběhly vykopávky v provinciích Liaoning (naleziště Lüshun laotieshan 旅顺老铁山 odráží vliv Centrální planiny) a Shanxi (Daixian Ekouzhen 代县峨口镇 a Linfen Jinchengbao 临汾金城堡). Lokality, které prozkoumala Společnost pro vědecký průzkum a výzkum v Shanxi *Shanxi xueshu kaocha yanjiutuan* 山西学术考察研究团, byly předběžně zařazeny do kultur Yangshao a Longshan. Japonský archeologický výzkum probíhal také na Taiwanu na minimálně sedmnácti místech. Vedl tam k závěru, že na ostrov byly zaneseny také vlivy z pevninských historických kultur (Chen Xingcan 1997: 270-272). Významným japonským autorem publikací na téma archeologických prací na anektovaném čínském území byl Morohashi Tetsuji 諸橋轍次 (Loewe 2006: 6).

V závěru 40. let pod vlivem vnitřní občanské války následující po kapitulaci Japonců, byl terénní archeologický výzkum v právě uvedených regionech pozastaven (Chen Xingcan 1997: 264).

Třetí ze soupeřících stran, které v té době působily na území Číny, byly komunistické složky. Pod vlivem situace se musely soustředit více na válečné požadavky. Po jejich vítězství v roce 1949 se ředitelem Ministerstva kultury stal Guo Moruo 郭沫若, který se osobně zabýval paleografií. Je příkladem vědce, jenž propojil tradiční schéma vývoje raných dějin a klasické starožitnictví s novými zjištěními z archeologických artefaktů s nápisy. Zároveň toto schéma zasadil do marxistického vývojového paradigmatu a tím vytvořil nový dějepisný

⁷ V povodí Daxiahe prováděl výzkum už Johan Gunnar Andersson. Ve 40. letech na jeho práci navázal tým pod vedením Pei Wenzhonga 裴文中.

system (Falkenhausen 1993: 843). Jeho odborné texty a články o vědě formovaly směřování archeologického výzkumu v dalších letech, protože prosazoval politicky žádané teorie. Tím zásadním způsobem určil přístup k interpretaci archeologických zjištění v ČLR.

2.2 50. léta 20. století

Od roku 1947 dále bylo období v čínské archeologii označeno jako fáze velkého rozvoje (*da fazhan qi* 大发展期), protože nálezy pozůstatků sídlišť a kulturních artefaktů vyplňovaly bílá místa dějepisu. Lokality v povodí Žluté řeky, Dlouhé řeky a v oblasti Velké zdi umožnily sestavit časový rámec kulturního vývoje Číny. Fáze velkého rozvoje byla vedena teorií marxismu a zároveň byla archeologická práce rozšiřována o celou škálu vědeckých metod (Chen Xingcan 1997).

50. a 60. léta byla také označena jako období kritiky a postupného porozumění (Su Bingqi 1999). Konkrétně v 50. letech se čínští archeologové učili od sovětských odborníků a v praxi se věnovali odkrývání a klasifikování předmětů, stejně jako psaní nálezových zpráv. Archeologie se však stále snažila doplnit všeobecnou teorii historického společenského vývoje.

Stabilizace správní moci po roce 1949 umožnila zastavení loupežných vykopávek. Terénní archeologický výzkum byl po celé zemi organizován Státní správou kulturního dědictví *Guojia wenwuju* 国家文物局, zřízeného 1949 (Falkenhausen 1993). Stát výrazně financoval tento výzkum. Množství vykopávek vzrůstalo také díky nárůstu státem podporovaných stavebních prací, které ve velikém množství náhodně odkrývaly historické pozůstatky (Kesner 1994). A v návaznosti na rychlý rozvoj vědy po 2. sv. v. byly aplikovány nové analytické postupy jako radiokarbonové datování (Bagley 2014). Hlavní archeologické práce byly řízeny Archeologickým institutem v Pekingu *Kaogu yanjiusuo* 考古研究所, který byl založen roku 1950 v rámci společenských věd Čínské akademie věd *Zhongguo kexueyuan* 中国科学院. Institut se zaměřoval na období patřící do klasické historiografie, kdežto starší tzv. před-historické fáze měl na starosti Institut paleontologie obratlovců a paleoantropologie *Gujizhuidongwu yu gurenlei yanjiusuo* 古脊椎动物与古人类研究所 (Falkenhausen 1993).

Vláda Čínské komunistické strany měla izolacionistické tendence (oproti vládě Kuomintangu, která si udržovala mezinárodní kontakty). Proto byla odmítnuta starší teorie, že kultura na čínském území se vyvíjela za působení zahraničních vlivů. Začalo se pracovat na

projektech hledání lokálních kořenů čínské kultury, hledání místních bronzových kultur (Bagley 2014). Jedním z hlavních cílů bylo najít důkazy pro potvrzení existence dynastie Xia (Falkenhausen 1993: 845).

Roku 1951 byly v údolí Žluté řeky ve městě Zhengzhou na lokalitě Erligang 二里岗 odkryty pozůstatky, které definovaly nový kulturní typ. Podobný materiál byl nalezen také na dalších lokalitách v okolí Zhengzhou. Památky jsou datované do doby bronzové cca mezi lety 1500—1300 př. n. l. Odkryté bronzové předměty byly stejného typu jako ty, jež byly součástí starožitných sbírek roky před tím. Vykopávky umožnily přesnější klasifikaci předmětů z těchto sbírek. Erligangský nález zřetelně souvisel s nálezy z Anyangu, ale byl datován do hlubší minulosti. Následně 1955 byly nalezeny městské zdi z dusané hlíny spolu s bronzou v centru Zhengzhou. Objev umožnil vypracování podrobnější typologie bronzů. Nevzbudil ale všeobecné nadšení, protože objem neodpovídal bohatství, které se předpokládalo u města s velikými hradbami (Bagley 2014).

Lépe známým nalezištěm erliganského typu je naleziště Panlongcheng 盘龙城 v provincii Hubei u Dlouhé řeky. Objev umožnily moderní stavební práce. Postupně byly odkryty hradby, stavební základy a množství hrobek v okolí. Při objevení roku 1957 bylo sídliště předběžně datováno do neolitu. Na základě dalšího nálezů bronzových předmětů byla datace posunuta do doby Západního Zhou (Zhang 2014).

Dále byly prozkoumány vybrané oblasti provincií Henan a Shanxi, které historický přístup opírající se o klasické texty spojoval s dynastií Xia. Archeologický institut odkryl naleziště Taosi 陶寺, Dongxiafeng 东下冯 a Erlitou 二里头. Ačkoliv žádné nápisy nebyly nalezeny, aby spolehlivě potvrdily existenci dynastie, artefakty byly zařazeny do konce 3. tisíciletí a začátku 2. tisíciletí př. n. l. pod názvem „perioda Xia“. Je to příklad tradičního zaujetí ranými dynastiemi z povodí Žluté řeky, které popisují klasické texty a dobrovolné ignorance zbytku čínského území nebo jiných nalezišť doby bronzové (Falkenhausen 1993: 845).

V letech 1958—59 probíhaly vykopávky v Quanhucun 泉护村 v okrese Huaxian 华县 provincie Shaanxi.⁸ Nálezy byly srovnány s kulturním typem Yangshao a ukázalo se, že tento kulturní typ (rozkládající se na území mezi pouští Gobi, provinciemi Hubei, Hunan a Shandong) byl příliš široce definován. To předznamenalo přechod archeologů k pozdější

⁸ Naleziště Quanhucun 泉护村遗址. Dostupné online: <http://www.jiixiangwang.com/arch/a-saweinan-huaxian-quanhucun.htm> (navštíveno 5.5.2014)

teorii lokálně odlišného vývoje, který byl pouze ovlivněn šířením kultury Yangshao z centrální oblasti (Su Bingqi 1999).

Naleziště Erlitou 二里头 bylo odhaleno 1959 v povodí Yiluo 伊洛河 během archeologického průzkumu, který měl za cíl na základě klasických textů najít pozůstatky dynastie Xia. Erlitou bylo interpretováno jako možné hlavní město Bo 亳 rané fáze dynastie Shang. Teorie byla uznávána až do dalších průzkumů naleziště roku 1978. To vedlo k nové teorii, že Bo se nacházelo u dnešního Zhengzhou, a tudíž Erlitou bylo hlavním městem říše Xia (Antiquity 2007).

Proběhlo redefinování časového a prostorového uspořádání čínské historie, ale v průběhu diskutovaného období se projevuje snaha zachovat teorii historického centra. Až do roku 1979, tzn. do konce časového rozmezí, jemuž se věnuje tato práce, se vykopávky soustředily hlavně na údolí Žluté řeky a výzkum na ověření tradované historie dynastií Xia, Shang a Zhou (Falkenhausen 1993).

Jedním z důvodů interpretační nejasnosti bylo zpožděné a neúplné publikování archeologických zpráv. Klasické texty byly nápomocné při určování nalezišť, ale stejně tak omezovaly interpretační rozhled na textologickou tradici (Falkenhausen 1993).

2.3 60. léta 20. století

S rozvíjející se Kulturní revolucí bylo roku 1966 zastaveno vydávání odborných časopisů. To platilo až do roku 1972. Ve stejném časovém rozpětí byla omezena také publikace archeologických zpráv (Loewe 2006: 5). Proto existují jen omezené nebo retrospektivní informace o archeologické práci v tomto desetiletí.

V Panlongchengu 盘龙城 byly roku 1963 nalezeny bronzové předměty mimo hradby starověkého města. Ukázalo se, že místo bylo prvním nalezištěm erligangské kultury mimo údolí Žluté řeky. Následně byl centrálně sponzorován další výzkum, aby se na jeho základě upravily vědecké závěry o kulturním a mocenském rozmachu této starověké čínské kultury a byly vyvozeny politické implikace týkající se vztahu mezi starověkou a moderní Čínou (Zhang 2014).

Archeologický výzkum probíhal také v Zhengzhou, kde roku 1965 proběhl podrobnější výzkum erligangského naleziště (Bagley 2014).

2.4 70. léta 20. století

70. a 80. léta byla označena jako období formující se čínské archeologické školy, která upřednostňovala teorii lokálního vývoje (Su Bingqi 1999). Byl zdůrazňován požadavek na tradicionalistický historický pohled. Cílem bylo dodávat konkrétní ilustrace pro historiografii, která fungovala jako vládní nástroj posilování patriotického povědomí (Falkenhausen 1993: 844).

Na základě archeologických nálezů v 60. letech se během 70. a 80. let formoval nový teoretický přístup, který dělil území Číny na několik oblastí s vlastní kulturní historií. Vývoj společnosti od klanů, přes státy až k císařství začal být studován jako slučování několika odlišných lokálních kulturních typů (Su Bingqi 1999).

V sedmdesátých letech, vlivem změněného politického vedení po roce 1976, konečně došlo na hromadné publikování archeologických nálezů ze starších let. Od roku 1972 nejen že bylo obnoveno vydávání periodik *Kaogu* 考古 nebo *Wenwu* 文物, ale počet archeologických periodik, monografií a katalogů narůstal, a to hlavně po roce 1979. Kromě projeveného společenského zájmu to byl také výsledek výzkumných projektů, které probíhaly během Kulturní revoluce a neměly možnost publikace (Kesner 1994) (Loewe 2006: 5). Zveřejňování nových objevů napomáhaly také čínské výstavy posílané do zahraničí v letech 1973—75 a následně v 80. letech (Bagley 2014).

Roku 1973 byly nalezeny bronzové nádoby na nalezišti Erlitou 二里头, které je starším a primitivnějším sídlištěm než Erligang (Bagley 2014).

Počínaje rokem 1974 začaly archeologické práce na Terakotové armádě, blízko Xi'anu. Je to příklad nálezu, který výborně zapadal do tradované psané historie a zároveň odpovídal politickému diskurzu 70. let (Falkenhausen 1993: 845).

Dalším významným nalezištěm, na kterém se pracovalo roku 1974, byl Panlongcheng 盘龙城 v provincii Hubei. Už bylo jasné, že se jedná o lokalitu erligangského kulturního typu, která však svým bohatstvím předčila jakékoliv jiné naleziště téhož typu. Ve stejném roce (následně 1982, 1996) bylo při dalším výzkumu v Zhengzhou nalezeno úložiště bronzových nádob, které svými rozměry také způsobily pozdvižení v odborných kruzích (Bagley 2014).

Archeologové, kteří hledali důkazy existence shangské kulturní sféry vlivu s centrem v Zhengzhou a v Anyangu, připravili expedici ve spolupráci s Archeologickou katedrou Pekingské univerzity a s Provinčním muzeem Hubei. Expedice pracovala v Panlongchengu v letech 1974—1976. Její nálezy vedly k závěru, že v případě dané lokality se jednalo o

kulturní hraniční výspu erligangské kultury. O politickém vztahu s Centrální planinou však byly vedeny spory. Sídliště existovalo po dobu 200 let, takže umožnilo vytvořit přehled vývoje erligangské kultury na základě bronzových a keramických předmětů. Předběžnou zprávu publikoval Lou Ziwan roku 1976, podrobnější archeologická zpráva však byla publikována až o několik desítek let později. Řadu nálezů ve skutečnosti učinili místní zemědělci a archeologové je ohledali až dodatečně (Zhang 2014).

Na konferenci neolitických kultur v Nanjingu roku 1977 došli odborníci k následujícímu závěru týkajícímu se kultur na spodním toku Dlouhé řeky: jihovýchodní pobřeží sdílelo některé kulturní rysy a podobný společenský vývoj s Centrální planinou a severozápadní oblastí Číny. Také se ukázalo, že v této oblasti existovaly individuální kulturní celky (tehdy souhrnně označované jako kultura Qinglian'gang 青莲岗): kultura smíšené Dawenkou-Longshan v Shandongu a části Jiangsu, severně od řeky Huaihe 淮河; kultura ležící na hranici Jiangsu a Nanjingu; kultura v okolí jezera Taihu 太湖 a Qiantangjiang 钱塘江; a kultura v oblasti mezi Dlouhou řekou a řekou Huaihe (Su Bingqi 1999).

Roku 1977 byla od Čínské akademie věd oddělena Čínská akademie společenských věd *Zhongguo shehuikexueyuan* 中国社会科学院, do které byl zahrnut také Archeologický ústav.

Při Deng Xiaopingově oznámení modernizačního programu roku 1978 byly pravomoci nad kulturními pracemi převedeny z ústřední správy na provinční správu. Tím se zájem přesunul z Centrální planiny také do jiných částí země, což předznamenalo posun k multietnickému a multikulturnímu chápání čínské historie (Hartley 2012: 38).

Roku 1979 se konal první sjezd Asociace čínské archeologie *Zhongguo kaogu xuehui* 中国考古学会. V jeho rámci bylo navrženo studium regionu přisuzovaného starověkému státu Chu 楚 (provincie Hunan a Hubei), protože se předpokládalo jeho zásadní kulturní vliv na jižní Čínu. Většina dostupného materiálu z odkrytých hrobů byla datována do doby Východní Zhou. Byly vybrány výjimečné složky chuské kultury pro potřeby komparace. Kulturní význam chuských předmětů pravděpodobně nebyl všude stejný, ale podle tehdejších názorů jejich vývoj a rozšíření po okolních oblastech ukazuje na vztah chuské kultury s kulturami dynastií Xia, Shang a Zhou z Centrální planiny (Su Bingqi 1999).

Ve druhé polovině 70. let byl zformulován požadavek vytvoření vlastních čínských škol a pracovních metodologií pro vědecké disciplíny, včetně archeologie. Čínská archeologie skrze nalezené kulturní památky ukazovala na národní charakter a kulturní povahu Číňanů. Su

Bingqi (1999) uvedl, že do zděděného kulturního charakteru patří řemeslná zručnost, důmyslné plánování a pracovitost; dále schopnost přejímat prvky z cizích kultur a tím vytvářet integrovanou kulturní tradici; to, že čínské písmo nejen že bylo předmětem vývoje ale také ovlivňovalo vývoj světonázoru; a také že nefrit měl ve společnosti funkci nositele hodnot, kdežto bronzové nádoby fungovaly jako symboly společenských vztahů a vztahu čínského člověka k přírodě (Su Bingqi 1999). Oba typy materiálu jsou podle tohoto názoru emblémy čínské kultury.

2.5 Působení neakademických vlivů v archeologii

2.5.1 Navázání na nacionalismus

Dějepisické práce 20. století navazují na převzatou oficiální historiografii, která byla spojena se státní ideologií. Historické záznamy měly důležitou roli v kultuře intelektuálů. Jedná se o lineární popis čínské historie s počátkem u mýtických kulturních demiurgů a tří klasických dynastií, a koncem navazujícím na události v moderní době. Toto pojetí se zaměřovalo na problematiku vlády, tudíž čínská historie byla psána tak, aby podporovala vysvětlení událostí z pohledu vládnoucích skupin a dvora. Dějepisná lineární sekvence zdůrazňovala nepřerušovaný vývoj a jednodušnost politiky, kultury a čínské národnosti. Historiografie prezentovala centralistický a moralizující pohled na svět. Ačkoliv je takový přístup pro svoji jednostrannost problematický, vždy zdůrazňoval originální zdroje čínské kultury a snažil se vytvářet přesnou časovou posloupnost. Na takových základech vznikala čínská archeologie. Prezentovaná nepřerušovaná kontinuita byla navázána na moderní národnostní identitu pomocí archeologických objevů (Falkenhausen 1993: 840).

Komunistická vláda Číny potřebovala sjednotit národní kulturu pro výstavbu moderního státu. Unifikace četných kulturních regionů, které se lišily mluvenou řečí, životními styly a odlišnými potřebami, byla potřebná pro stabilizaci moci. Jinými slovy, zaměření archeologických projektů na popisování dynastických center dynastií Shang a Zhou mělo vést k potvrzení čínského historického modelu „jednoho jádra v Centrální planině a okolní periferie“ (Hartley 2012: 37). Výzkum kořenů kultury, státnosti či původu národa se stal politickým tématem. Význam tohoto výzkumu spočíval v prohloubení příbuzenských vztahů současníků na základě společných historických předků. To dále implikuje vzájemnou loajalitu a sblížení komunity, které potlačuje kmenovou a regionální identifikaci, společenské a náboženské rozpory. Dalším významným příspěvkem je povědomí o společné historicko-

kulturní identitě, obsahující výjimečné úspěchy. Originalita kulturního dědictví pak podporuje požadavek nezávislosti národa. Zkoumání historických pozůstatků zahrnuje také možnost objevení státního útvaru, kterým pak lze ospravedlnit „boj o svobodu národa“. Všechny tyto cíle jsou v souladu s politickou tezí čínské vlády, že stát a národ jsou výsledkem práce lidu. Archeologie se v takovém případě stává nástrojem státní ideologie (Hartley 2012: 33).

Státem podporovaná archeologie byla politicky vedena k podpoře různých faktorů vlastenectví a k potvrzování marxistických teorií. Výběr výzkumných projektů a témat byl tudíž výrazně motivován zájmy tradicionalistické národní historiografie. Kulturní památky a národní minulost byly brány jako důkaz významu národa, a měly ospravedlnit nárok na vlasteneckou loajalitu, který státní režim kladl na občany. To se vztahovalo také na zahraniční výstavy archeologickým výzkumem získaných památek, které byly pořádány během 70. let, aby Číně získaly přízeň mezinárodní veřejnosti. Archeologie se stala symbolem postavení národa, jenž soupeřil s jinými civilizacemi. Byly nastoleny důležité otázky jako úroveň vyspělosti neolitické kultury, časové určení začátku čínské civilizace, originalita původu kultury na čínském území. Tyto otázky byly na jednu stranu omezující, na druhou umožnily přezkoumat starší archeologické závěry západních badatelů (Falkenhausen 1993: 844).

Čínská civilizace je tradičně zaujata vlastní minulostí. Tradičně byl kladen důraz na písmo a texty, které nejenže zapisovaly události, ale také utvářely historii, protože legitimizovaly konfuciánské učence. Učenci svojí prací dodávali autoritu konfuciánským textům. Tím se formovala identita společnosti. V tomto rámci byla pozornost soustředěna na významné historické postavy, konfuciánskou etiku a státoporné principy. Lze dedukovat, že v čínském prostředí neexistovala žádná objektivní minulost. Využití vědeckých archeologických dat podle politických požadavků ČLR bylo ve skutečnosti jen změnou dějepisné situace. V nové situaci byly zdůrazňovány hmotné artefakty, protože jsou svědectvím nejen o životě elity, nýbrž i většiny obyvatelstva. Učenci nově nazírali na dynamiku procesů nezapsaných v textech (Kesner 1994).

2.5.2 Marxismus, leninismus, maoismus

Čínská archeologie se v 50. letech učila od Sovětského svazu, takže přejala Marxovu teorii historického materialismu. Ta se snažila vysvětlit schéma společenského vývoje. V zájmu doložení teoretických principů však nebyl věnován dostatečný prostor detailním příkladovým studiím. Cílem archeologie bylo popsání materiální výroby, popsání duchovního vývoje a společenských vztahů. Vše na základě zkoumání dopadu materiální výroby na

společnost. Bylo zdůrazňováno, že úkolem archeologie je zrekonstruovat starověké společnosti a vysvětlit jejich vývoj, přičemž základním přístupem mělo být studium lidského chování skrze technologický a výrobní vývoj. Na konci 50. let Čína začala upřednostňovat mapování společenských vztahů starověké společnosti a jejího duchovního vývoje. Od 60. let se čínská archeologie také soustředila na vytvoření historického rámce rozvoje různých archeologických kultur a jejich vzájemných vztahů (Yu Weichao 1999).

Kromě nacionalistických požadavků ovlivňoval archeologii také program marxismu-leninismu a maoismu. Marxistická historiografie⁹ vedla ke zkoumání společenských a ekonomických stránek čínských dějin. Guo Moruo přejal Engelsovu teorii sociálního vývoje a přiřadil evoluční fáze k historickým obdobím Číny. Hlavně pro pravěk a starověk byla marxistická Engelsova teorie upřednostňována, protože nabízela uvěřitelnější pseudo-historický náhled než mytologie z klasických textů. Archeologové shromažďovali materiály a data, aby mohli doložit fáze matriarchátu, patriarchátu a vznik soukromého vlastnictví.

Jedním z projevů centralistické marxistické archeologie bylo, že se nevěnovala problémově orientovanému výzkumu a nepožadovala testování historického lidského chování. Cílem bylo dokázat správnost už přijatých teorií. Tímto se marxismus shodoval s tradičním historiografickým pohledem. Archeologie usilovala o naroubování specificky čínských dějin na marxistickou teorii a tím o vyjasnění fungování universálních pravidel. Čínští vědci přirozeně zdůrazňovali specifické podmínky životního prostředí, společensko historické pozadí a lidské činnosti, nicméně nikdy nedospěli k úpravám teoretického rámce. Pravděpodobně protože by to bylo nepřímou kritikou marxismu a dále opodstatněnosti režimu (Falkenhausen 1993: 846).

Vliv maoismu (*Mao Zedong sixiang* 毛泽东思想) lze shrnout sloganem „Nechť minulé slouží přítomnému.“ (*Gu wei jin yong*. 古为今用). Pod ním se skrývalo odhalování kulturních památek pro prezentování velkoleposti a vyspělosti čínské civilizace ve vzdálené minulosti, což vedlo k podporování hrdosti občanů na Čínu a k posílení budování komunismu. Také se jednalo o snahu doložit teorie historického materialismu a třídního boje. To se konkrétně projevovalo v potvrzování maoistické poučky „masy lidí jsou hnací silou historie“ pomocí teoretických závěrů o organizaci výrobních a stavebních sil starověku. Ohledně tohoto upozornil L. Kesner na přesvědčení, že památky odhalují luxus a zvrácenost

⁹ Marxistická historiografie, tzv. historický materialismus, tvrdí, že všechny společenské změny jsou výsledkem vývoje v zaopatřování materiálních potřeb.

feudálního třídního systému.¹⁰ Dále že lidové masy se z památek učí o své historii, o své tvořivosti. Dané interpretaci nahrávala také prezentace lineárního historického vývoje směrem k ideální beztřídní společnosti, která byla přítomná na všech dobových výstavách (Kesner 1994).

Je ovšem třeba upozornit, že ne všichni čínští badatelé bezvýhradně a nekriticky přijímali ideologická schémata. Výrazným příkladem může být Xia Nai 夏鼐, ředitel Archeologického ústavu v letech 1962—82.¹¹ Ten zastával názor, že archeologie poskytuje nezávislý zdroj informací a že ty by měly být posuzovány, jako kdyby byl nalezen nový historický text. Že by tedy neměly sloužit pouze jako důkazy pravdivosti tradičních historických textů nebo politických teorií (Falkenhausen 1993: 847).

2.5.3 Ideologie v archeologické praxi

V. A. Shnirelman upozorňuje, že státy bývalého Sovětského bloku se snaží ve své archeologii dokázat původnost národa na státním území a tím legitimizovat svoji existenci. Historici hledají důkazy starověkých kořenů lokální kultury a popisují jejich proměny a upevňování v kulturní tradici. Archeologické nálezy fungují jako symbolický kapitál. Zmíněný autor také klade otázku, zda je možné, aby zůstala originalita a identita každé společenské skupiny během staletí stejná. Ačkoliv hovoří o „bývalých sovětských státech“, jeho obecná definice odpovídá vývoji historických věd v Číně. A to bez ohledu na politickou příslušnost. Schopnost dokázat pouto prapředků k jednomu místu měla teoreticky vést k podpoře autochtonnosti Číňanů na území státu definovaném hranicemi po roce 1949. Takový důkaz by se pak dal velmi přesvědčivě využít pro politickou reklamu státní jednoty. Čína proto investovala do výzkumu archeologického a výzkumu nejstarších písemných památek. Projekty se snažily lokalizovat místo původu čínské civilizace, kolébku národa a kultury. Také usilovaly o určení charakteristik, které se během staletého vývoje nezměnily a bylo by tedy možné je považovat za stabilní základ národní kulturní identity (Hartley 2012: 17,18).

Moderní politika začala hrát klíčovou roli ve formování archeologické teorie a praxe, buď přímými státními zásahy, nebo nepřímým vlivem politické moci. V Číně dominoval od roku 1949 do reform v 80. letech historický materialismus (Hartley 2012: 5). Úkoly zadané

¹⁰ Konkrétně cituje předmluvu ke katalogu Xin Zhongguo chutu wenwu (1972).

¹¹ Wang (5.7. 1985)

archeologii ovlivnily způsob, jakým byly nálezy interpretovány. Prvním úkolem bylo popsat historii národa na základě materiálních důkazů a textové tradice. Druhý úkol stanovil Guo Moruo jako rozšíření dějin Číny za hranice textové tradice novými objevy. Třetí úkol zformuloval v 50. letech Yin Da 尹达 jako zformování specificky čínské archeologické školy na základě marxismu (Su Bingqi 1999).

Míšení marxismu, historiografické tradice a moderních věd vedlo k diskuzi o periodizaci dějin, časovém určení kořenů civilizace a s tím souvisejících morálních otázek. V padesátých letech probíhala debata o významu a užití termínu prehistorie (*shiqian* 史前), který zahrnuje dobu kamennou a bronzovou až ke kulturám Erlitou a Erligang. Debaty se účastnili historici a archeologové zdůrazňující kapitalistický původ termínu. Po roce 1949 byly překládány sovětské vědecké publikace, ve kterých bylo upozorňováno také na sporné řešení otázky původu společnosti. Marxistický pohled kritizoval situaci, kdy archeologický výzkum odhalil kulturní naleziště, která bylo možné datovat stále hlouběji do minulosti až před počátky historiografické tradice a tím bylo nově nalezeným společenským útvarům (či etnikům) upíráno místo v dějinách (Chen Xingcan 1997: 10). Několik čelných komunistických vědců (Pei Wenzhong, Xia Nai) trvalo na použití pojmu *shiqian* pro dějepisné účely, ale zároveň pod vlivem levicové politiky byl pojem dalších zhruba 30 let málo používán (Chen Xingcan 1997).

Terénní archeologický výzkum odhalil naleziště, která byla datována do doby nejstarších čínských dynastií. Li Ji 李济 z Taiwanu upozorňoval v 70. letech na skutečnost, že chápání dějin založené na tradovaných textech zahrnuje velký podíl mytologie, kdežto archeologické nálezy spolehlivě potvrdily pouze střední dobu dynastie Shang. A přitom objevy vyvolaly otázky týkající se vývoje písma, celého kulturního komplexu a o stanovení časového ohraničení prehistorie Číny. Čínský archeolog Xia Nai 夏鼐 jako vědec zašel dál, když na základě zkoumání hmotné kultury prezentoval názor, že kultura Erlitou přímo předcházela Erligangu a Yinxu. A dále, že tato kultura byla začátkem nebo předvojem k čínské kultuře, jež následně nesla její charakteristické znaky (Chen Xingcan 1997).

Jak bylo naznačeno, věda řízená komunistickou teorií se zabývala tématy vycházejícími z tradičních historických textů. Nejen že témata byla převzata od starších vědců a tradiční dějepis vyhovoval marxistické historiografii, ale také stavěl politicky bezpečné hranice. Na druhou stranu tradiční historiografické texty odhalují nejvíce informací o společenské elitě. Při výběru archeologických projektů byly upřednostňovány takové, které by

se daly s texty spojit. Podobně měly přednost archeologické projekty, které měly potenciál objevit bohaté nálezy s nápisy, protože by se jejich propagace hodila do státní politické prezentace. Moderní akademický svět spatřuje nevyrovnanost v tom, že nebylo investováno více do poznání života nižších společenských tříd, ačkoliv je maoistické slogany označovaly za hlavní tvůrce kulturního bohatství a dědictví Číny (Falkenhausen 1993: 847).

L. Kesner (1994) tvrdí, že se jednalo o zneužití archeologie mocenskými zájmy komunistického režimu. Jedním dechem však dodává, že politika měla také pozitivní vliv. Jako součást politické propagandy byla archeologie privilegovaná mezi společenskými vědami, a tudíž byly do ní investovány materiální a technické prostředky. Politickými direktivami byla populace motivována k hlášení nálezů, na které narazili rolníci při zemědělských pracích a dělníci při stavbách. Archeologie také využívala fyzické práce dělníků a rolníků při vykopávkách (Kesner 1994).

3 Renmin Ribao jako zdroj informací o historii a kultuře

Renmin Ribao 人民日报, neboli Lidový deník, je předním čínským deníkem. Je vydáván Ústředním výborem Komunistické strany Číny (*Zhongguo Gongchandang Zhongyan weiyuanhui* 中国共产党中央委员会) a proto je považován za spolehlivý zdroj informací o čínské vládní a kulturní strategii. Protože byl založen roku 1946, pokrývá většinu časově vymezeného období této práce. Deník je považován hlavně za politický nástroj, avšak z toho vychází potřeba editorů plošného informování čínské populace. Publikované informace formovaly povědomí občanů o jejich státu.

Takovýto zdroj je vhodným indikátorem toho, jaké informace z archeologické práce byly popularizačně zveřejňovány. Dále se zaměříme na tyto otázky: 1) jaké informace byly upřednostňovány, 2) v jakém kontextu byly informace uváděny, 3) jaké představy o archeologii a starověku byly popularizovány a 4) v jakém časovém horizontu se data z výzkumu dostala do veřejného povědomí.¹² Když porovnáme současné poznatky o vývoji čínské archeologie s informacemi z tohoto veřejného oběživa, měly by vystoupit nesrovnalosti.

Je pravděpodobné, že kdybychom se zaměřili na odborná oběživa, získali bychom mnohem ucelenější a podrobnější zprávy o výzkumu a teoretických závěrech. Musíme však zvážit, že zájem o tento vědecký směr a orientace v něm nemůže být vlastní většině obyvatelstva. Pro to je mnohem efektivnější všeobecně shrnující zdroj, který je snadno čitelný. A jehož dostupnost, díky celostátnímu oběhu *Renmin Ribao*, je velká.

Články vybrané ke zvážení byly shromážděny pomocí online databáze *Renmin Ribao*, jež je napojena na databázi Cross Asia.¹³ Interní vyhledávač byl využit k fulltextovému vyhledávání několika slovních spojení, jež na počátku rešerše byly nejméně konfliktní a týkaly se konkrétního tématu. Zároveň byly dostatečně široké, aby zahrnuły interpretační variace, které se v archeologii v průběhu času projeví. Jedná se o spojení anyangské objevy (*Anyang chutu* 安阳出土), archeologický výzkum (*kaogu yanjiu* 考古研究), ochrana kulturních relikvů (*wenwu baohu* 文物保护), starověké dějiny (*gudai lishi* 古代历史),

¹² Ad 4) časový horizont kromě zdržení politickými kampaněmi by měl také zahrnovat předcházející akademickou debatu a běžné materiální důvody zpoždění.

¹³ Přístup do Cross Asia databáze byl umožněn díky Fakultě východo-asijských věd na Ruhr Univerzitě v Bochumi, během zimního semestru 2012.

kulturní výzkum (*wenwu yanjiu* 文化研究) a o jména prominentních vědců Li Ji 李济, Xia Nai 夏鼐, Jia Lanpo 贾兰坡, Liang Siyong 梁思永 a Pei Wenzhong 裴文中. Při práci s takto vybraným objemem článků však bylo zjištěno, že jen část z nich se skutečně týká archeologické práce, objevů a teorií ohledně dynastií Xia, Shang a Zhou. Nejobsáhlejší byly články vyhledané pod pojmy *Anyang chutu* a *kaogu yanjiu*. Je nutno upozornit, že články uvedeného deníku se k archeologickým nálezům začaly vyjadřovat až v padesátých letech. Takže první publikované informace se ještě pravděpodobně vztahují k výzkumu předchozích let.

Zkoumané články podávají shrnutí nálezů, informace o úmrtí a práci odborníka, nebo jsou ideologicky motivovanými vyjádřeními k zacházení s historickými artefakty.

Pokud na základě přehledu vývoje archeologické vědy položíme vhodně formulované otázky, měli bychom z článků vyvodit odpovědi, které vypovídají o výběru informací o archeologických výzkumech a jejich interpretaci.

Pro účely práce jako pramen 40. let prošly rešerší také noviny *Shenbao* 申报,¹⁴ které začaly vycházet již v roce 1872. V roce 1949 kdy vládní struktury Kuomintangu opustily pevninskou Čínu a změnila se politická ideologie státu, bylo jejich vydávání v Šanghaji zastaveno. Ačkoliv byly založeny britským obchodníkem, byly tyto noviny součástí čínských modernizačních snah. Hledání souvisejících článků proběhlo znovu za pomoci databáze Cross Asia, jež obsahuje zdigitalizovaná vydání, uchovaná na Taiwaně. Výsledky bohužel nebyly použitelné. Prakticky jediným funkčním termínem, který se podařilo lokalizovat, je archeologie (*kaoguxue* 考古学), občas kombinovaný jako archeologové (*kaoguxuejia* 考古学家) nebo archeologický výzkum (*kaogu yanjiu* 考古研究). Články které je obsahovaly, byly vydány v období od 25. 3. 1940 do 15. 4. 1949. Tématicky se věnují filozofii, výstavbě společnosti, jsou to zprávy o vědeckém pokroku, zprávy z konferencí, zmiňují důležitost archeologie ve školství anebo předkládají archeologii jako součást výzkumných disciplín. Bohužel se netýkají konkrétních nálezů nebo jejich interpretací. Z toho důvodu není dané periodikum dále zahrnuto do analýzy.

¹⁴ Crosss Asia: The Shun Pao

3.1 Určení hodnoty památek

Analyzované články přirozeně kromě konkrétních informací obsahovaly také hodnotící prvky. Podle naší analýzy vyvstávají dva aspekty, kterými byly památky důležité pro novou čínskou společnost.

První z obou typů hodnocení byl založen na vymezení se vůči zahraničí, protože Čína se snažila vyrovnat v mezinárodním soupeření s dalšími civilizacemi. Proto se čtenáři dozvídali, že artefakty nalezené v Anyangu jsou příkladnými uměleckými předměty lidu Číny z doby před 3 000 lety (RR 13.3. 1951). Sbírký písemných dokladů ze starověku, jako jsou popsané věšebné kosti, dokládají velikost čínské civilizace. Byly sice plundrovány během moderních konfliktů, to ale nic nemění na tom, že jsou známými světovými kulturními památkami (Xie 21.10. 1952). O historické sbírky uložené na Taiwanu projevil zájem americké Filadelfské muzeum, což ukazuje jejich světovou hodnotu. Sbírký zahrnovaly mimo jiné anyangské bronzky a popsané věšebné kosti. Čínská strana na projevený zájem reagovala obviněním Čankajškovy zrádcovské skupiny z krádeže památek a následně také USA ze starších krádeží uskutečněných během imperialistické invaze (plastiky, bronzky a keramika z Yinxu, Shanxi). Zájem Filadelfského muzea o zapůjčení sbírek byl vyhodnocen jako nepřátelský akt (RR 8.5. 1955). Tato kauza pokračovala ve formě spojeného prohlášení kulturních pracovníků Číny, kteří zapůjčení sbírek označili jako veřejnou krádež. Za nejcennější předměty označili souhrn artefaktů z Anyangu, starověké nefrity, keramiku, sošky a věšebné kosti. Sbírký se týkají období celé čínské historie a byly původně uloženy v následujících institucích: Palácové muzeum v Pekingu *Beiping Gugong Bowuyuan* 北平故宫博物院, Centrální muzeum *Zhongyang bowuyuan* 中央博物院, Pekingská knihovna *Beiping tushuguan* 北平图书馆, Centrální knihovna *Zhongyang tushuguan* 中央图书馆, Academia Sinica *Zhongyang Yanjiuyuan* 中央研究院, Pekingská akademie věd *Beiping Yanjiuyuan* 北平研究院 (RR 18.5. 1955). Čína měla o taiwanské sbírky eminentní zájem nadále a v dalším prohlášení se ještě kritičtěji vyjádřila k nepřerušným přípravám výpůjčky pro americká muzea. Předválečné archeologické objevy si nový stát nárokuje jako kulturní dědictví Číny, jako bohatství vytvořené lidem těžkou prací za tisíce let. Zakazuje taiwanské Čankajškově skupině, aby kradla a prodávala kulturní památky ze země svých předků s tím, že je třeba je řádně chránit a připravit k návratu do vlasti (RR 22.2. 1960). Jedním z důkazů nepřiměřeného vměšování se stala nádoba *lei* 罍 uložená ve Washingtonském muzeu umění.

Článek tvrdí, že nádoba z doby Válčících států byla ukradena během vykopávek v Anyangu a odvezena do USA (Wang 5.3. 1960).

Fakt, že památky nadále zůstávaly středem zájmu a že se staly předmětem mezinárodně politického sporu, ukazuje na sebe prezentaci Číny po roce 1949: čínská kultura je svým stářím a svojí velikostí důležitá a na světové úrovni. Protože jsou tyto památky čínské, nárokuje si ČLR jejich absolutní vlastnictví. Tento pohled převažoval v 50. letech, ale nevydržel ani potom.

Druhý přístup k památkám, který postupně nabýval na dominanci, podtrhoval jejich význam pro budování vlastního režimu a identity čínského národa. Souhrnný článek informující o šestiletých výsledcích obsahuje výčet lokalit, na kterých byly nalezeny starověké památky, končící dobou *Chunqiu*. Informuje o pohřebních výbavách, o typologii nalezených artefaktů, o jejich dekoru, o technologiích a o tom, k jakým historickým postavám nebo kulturám se váží. Přehled zdůrazňuje témata historického výzkumu, k jejichž řešení nálezy přispěly. Starší výzkum artefaktů sice spadá do světového dědictví, ale nejnovější bohaté vykopávky umožňují napravit starší chyby a vytvořit novou interpretaci. Nálezy je možné také použít pro ověření a upravení tradované historie. To vše bylo umožněno díky budovatelským projektům ekonomiky, transformace venkova a urbanistické výstavby. Při příležitosti každého objevu se moderní Číňané dozvídají o skvělém příkladu pracujících předků a znalostí nashromážděných za 5 000 let. Celek je motivačním příkladem pro dědice v moderní době, pro budování socialistické společnosti (Cheng 18.7. 1956). Další nálezy z období Západní Zhou v Henanu a Shaanxi jsou považovány za důležité pro výuku lidových mas. Poskytují kádrům vědecké cvičení. Jsou předmětem správné ochrany, kulturní práce a důvodem k výchově kádrů. Veliký rozvoj v kulturní vědě je také výsledkem socialistických reforem (RR 22.7. 1957).

Nálezy učiněné během 60. let byly sice publikovány s výrazným zpožděním, avšak to jim neubralo na důležitosti. Byly vědeckým zdrojem pro výzkum dějin politiky, kultury, ekonomiky, vojenství a zahraničních vztahů. V kombinaci s marxistickými metodami a ideologií se staly nástroji ke kritice dynastického luxusu a útlaku lidu. Památky ukazují dekadenci feudálních tříd, využívání fyzické práce, bohaté praktické znalosti pracujících a v podstatě ilustrují starověkou společnost třídního útlaku. Na tomto základě pak bylo možné vychvalovat historii a kulturu, kterou stvořila lidská práce. Takovým způsobem se uplatňoval princip, že staré má sloužit novému. Historické památky se staly materiálem potřebným pro

aplikaci dialektického materialismu, historicko-materialistické výchovy a výchovy třídního boje (RR 24.7. 1971).

Další článek informuje o tom, že během Kulturní revoluce vedla politická strategie kulturní pracovníky k velikým archeologickým úspěchům. Ty jsou prezentovány ve filmu, který jako výukový materiál šíří povědomí o třídních rozporech starověkých společností. O tom, že bohatství a kulturu vytvořili zemědělci a řemeslníci. Za hlavní příklad stratifikované společnosti byl označen západozhouský hrob v obci Houma 侯马 v provincii Shanxi obsahující kostry dospělých osob a dětí, ještě s okovy na krku. Feudál za svého života zneužíval pracující lid a představoval si, že i po smrti se bude mít dekadentně. Tento nález byl tak důležitý pro propagandistické účely, že na jeho základě byl vytvořen film, který propagoval dialektický materialismus, historický materialismus a třídní boj. Pomocí památek z doby předků lze ideologicky vychovávat společnost, protože odkrývají dekadenci vykořisťující třídy, útlak lidu a oslavují lidem vytvořené kulturní bohatství. Archeologové v podstatě odkrývají podzemní muzeum znalostí, krve a potu (Gu 28.2. 1972). Píše se tedy o výukovém materiálu, který byl pojat z pohledu politiky třídního boje. Ten kdo podporoval institučně organizovanou vědeckou práci a podporoval spolupráci politických úřadů s archeology, ten byl nositelem praporu historické bojové linie. Výzkum v této oblasti byl proto klasifikován jako součást budovatelského boje (Xia 30.6. 1978).

Zpráva o archeologických vykopávkách v Quwo v provincii Shanxi je soustředěna hlavně na popis naleziště a předmětů. Přesto obsahuje také zdůraznění důležitosti výzkumu čínských dějin (RR 1978 8.8.). Archeologická práce umožňuje zkoumat kulturní dědictví, které zahrnuje velké množství etnik a také reprezentuje vědecký pokrok moderní Číny. 70. léta byla zakončena dalším přehledem archeologických projektů, které hledaly doklady nejstarší textologické historie říše Xia, podrobně popisovaly shangskou společnost a proměny během dynastie Zhou. Xia byla klasifikována jako třídní společnost a období formování státních útvarů. V době Shang se zostřovaly hranice mezi třídami otrokářské společnosti. Nálezy hrobů, obětních jam, chrámu předků, a především v nich odkryté kosti obětí a bronzы s nápisy, doplňují bílá místa v dějinách. Odhalování zapomenuté historie ukazuje, jak se zformovaly základy specificky čínské kultury. Archeologický výzkum 80. let se vymezuje oproti výzkumu v republikánském období tím, že je odbornější, úspěšnější a zabývá se širším územím. Náročnost projektů dokazuje, že už byl překonán cíl „nalezy dokázat klasickou historii a opravit dějiny“. Teď jde o otázky původu lidstva, původu kultury, a také o výzkum vývoje multietnického čínského státu. Odhalené památky obohacují další vědní disciplíny,

např. bádání o metalurgii, astronomii či umění, a to doplněním poznání jejich historického vývoje (Yin 25.4. 1980). Archeologie přispívá k porozumění Číňanů charakteru vlastní kultury, odhaluje přesnou historii a tím vytváří základ pro budování moderního státu.

Čína své dějiny studovala a zkoumala tedy převážně kvůli sobě. Starověké památky se staly inspirací lidí pro budování socialistického státu. Byly chápány jako dědictví potomků po velkých předcích. A recipročně byla archeologická práce umožněna díky rychlému materiálnímu rozvoji komunistického státu.

3.2 Propojení ideologie s historií

Počátky čínské kultury začaly být mapovány v souvislosti s výzkumem pozdně neolitické kultury v provincii Shaanxi zvané Yangshao (*Yangshao wenhua* 仰韶文化). Byla odhalena při vykopávkách v Banpo 半坡 v Xi'anu. Odhalené doklady zemědělské práce, výroby nástrojů, umění a pohřební zvyky svědčí podle autorů článků o raném systému klanových občin¹⁵ (Shi 9.11. 1956), což je v souladu s marxistickým paradigmatem.

V 50. letech měla nadále veliký význam naleziště v provincii Henan. V Anyangu byl nalezen řemeslně dokonale zpracovaný artefakt, bronzová trojnožka ding 鼎 (RR 1951 3.13.). Odtud pocházely také nejstarší písemné památky dochované na věšebných kostech *jiaguwen* 甲骨文, datované přibližně do roku 1300 př. n. l. (Xie 21.10. 1952). Tato kultura byla zvána podle konkrétní lokality Yinxu 殷墟 jako kultura Yin 殷.¹⁶ Bylo zjištěno, že zaujímala větší území, než se předpokládalo. Nálezy v Anyangu a Zhengzhou ukazují zvyk pohřbívat mrtvé s výbavou z bronzů, s litofony, s obětovanými lidmi a dalšími doprovodnými hroby. V Anyangu byla nalezena také jáma s koňskými vozy. Archeologická kultura Yinxu se datuje do 1300—1028 př. n. l. a odráží kulturu historické dynastie Shang 商, která existovala na širším území Henanu (Yinxu v Anyangu, Zhengzhou, Huixian 辉县, Junxian 浚县). Měla vyspělou materiální kulturu odrážející se v pravoúhlých konstrukcích pro dílny na odlévání bronzů, zpracování kostí a v podobě různě velikých hrobů s výbavou (Cheng 18.7. 1956). Výzkumem byly získány bronzы, nefrity, keramika a kamenné plastiky (RR 18.5. 1955).

¹⁵ *Yuanshi shizu gongshe* 原始氏族公社

¹⁶ Název Yinské ruiny Yinxu 殷墟 byl odvozen z tradičních textů a následně použit pro označení celé kultury.

Co se týče následující dynastie Zhou, probíhal výzkum na širším území. Západní Zhou 西周 se dělí na fázi ranou 1027—948 př. n. l., jejíž pozůstatky se rozkládají se na území města Lingyuan 凌源 v provincii Liaoning a v Dantu 丹徒 v provincii Jiangsu. Střední fáze 947—928 př. n. l. dokumentuje okolí Xi'anu v Shaanxi a sféra rozšíření pozdní fáze Západního Zhou 857—771 př. n. l. se rozkládala v provinciích Shanxi, Henan, Shandong a v okrese Shouxian 寿县城 provincie Anhui. Nálezy představují kulturu bohatou na keramiku, bronzové a železné výrobky, vozy tažené koňmi, plastiky z nefritu a měděná dekorovaná zrcadla. Byly nalezeny bronzové vybavy v hrobech vévodů z Yan 燕侯 a Yi 宜侯 z rané fáze Západního Zhou (Cheng 18.7. 1956). Nálezy kulturních pozůstatků v okrese Quwo 曲沃县 v Shanxi datované do závěru doby Západní Zhou jsou důkazem, že tato oblast byla důležitá pro zhouský stát Jin 晋国 (RR 8.9. 1956). Na to navazující výzkum materiální kultury doby Chunqiu 春秋 770—481 př. n. l. zahrnuje velké množství bronzových výrobků (hudební nástroje, rituální nástroje, součástky vozů, nádoby s nápisy), zbraně, lakové předměty, dřevěné do sebe vkládané rakve, dřevěné figurky a hudební nástroje, bambusové proužky, měděná zrcátka a hedvábí, které byly dekorovány vzory zvířat, florálními motivy a loveckými vyobrazeními. Archeologickými nálezy jsou doložené historické postavy vévoda Cai 蔡昭侯 a král He Lu z Wu 吴王阖庐 (Cheng 18.7. 1956). Pro období Válčících států 战国, datované do let 480—222 př. n. l. jsou k dispozici naleziště v okrese Huixian 辉县 v Henanu, Xinglong xian 兴隆县 a Tangshan 唐山 v Hebeji a v okolí Changsha 长沙 v Hunanu (Cheng 18.7. 1956).

Podle analyzovaných článků nálezy ukazují umění starověkého čínského lidu, a dokládají kulturní význam čínské civilizace v rámci světového pohledu. Pro potřeby nacionalistického sjednocení nově založené ČLR bylo výhodné doložit pomocí vědy, jako je archeologie, že čínská kultura patří mezi nejstarší civilizace lidstva (RR 8.5. 1955), a že je výsledkem původního lokálního vývoje, bez vnějších zásahů. Tím byla, podle názorů prezentovaných v článcích, popřena teorie vědců pocházejících z kapitalistických států, kteří prováděli výzkum v 1. polovině 20. století, že Čína neměla vlastní starověkou civilizaci, že pouze přejala cizí vlivy (Shi 9.11. 1956). Nálezy skutečně potvrdily existenci starověké civilizace, ale interpretace probíhala v tradičních mezích dynastií Xia, Shang a Zhou, i když to neřešilo všechny otázky. Za hlavní počín bylo považováno potvrzení existence některých historických postav.

Je zřejmé, že za účelem legalizace historického nároku centralizovaného vládního systému se nadále operovalo s přejatou vizí jednoho kulturního jádra, které při svém rozšiřování pohlcovalo a zkulturovalo své okolí. Archeologické projekty byly zaměřeny na oblast středního toku Žluté řeky, provincie Henan a Shanxi, kde se měla nacházet centra dynastie Shang. Co se týče říše Zhou, byl archeologicky doložen větší územní rozsah, než se původně předpokládalo. Bronzy z různých oblastí, jako bylo území bývalého státu Jin, informovaly spíše o propojení většího území než o lokálních rozdílech. Zhouská bronzová kultura zasahovala daleko na sever i na jih. Na takových historických podkladech se dovozovalo právo na moderní územní nároky Čínské lidové republiky a také to bylo používáno jako důkaz, že etnické odlišnosti na širokém území nemohou drobit moderní stát.

60. léta působí nejen politicky, ale také podle článků jako přelomové období, protože bylo publikováno málo informací. Znovuoživení hospodářství po velkém hladomoru z let 1959—60 bylo pravděpodobně důležitějším tématem než vykopávky. Ještě větší dopad na vědeckou a kulturní práci měla Kulturní revoluce, která od roku 1966 zastavila publikační činnost netýkající se revolučního boje. Díky postupnému přechodu moci během 70. let a revizi politické linie, která odmítla pokračovat v násilné revoluci, vznikl prostor pro rozmach vědy. Archeologičtí odborníci měli od 70. let snahu kompenzovat publikační vakuum. Následně bylo zveřejněno veliké množství nových nálezů a závěrů.

Při archeologických projektech hledajících doklady dynastie Xia 夏, byla objevena kultura Erlitou 二里头文化 v okolí města Yanshi 偃师 v provincii Henan, která byla s určitou pravděpodobností datována do období dynastie Xia nebo Shang (Yin 25.4. 1980).

Dále byly rozšířeny znalosti o kultuře Shang. Bylo potvrzeno, že kultura Erligang 二里岗 se vyvinula do kultury známé z naleziště Yinxu 殷墟. Na základě tohoto zjištění lze soudit, že patří do rané shangské doby (Wang 5.7. 1985). Nálezy keramiky dokumentují osídlení ze staršího yinského období dynastie Shang¹⁷ (RR 8.8. 1978). Naleziště Baiyan 白燕 v okrese Taigu xian 太谷县 provincie Shanxi vydalo pozůstatky obydlí, keramických pecí, hroby, keramiku, broušené kameny a kosti, mušle, pracovní nástroje, zbraně a ozdoby (RR 9.2. 1981). Vysokou umělecko-technickou úroveň a schopnost pracovat se vzácným bílým kaolinem dokládá Amerikou ukradená nádoba lei 罍 z Anyangu (Wang 5.3. 1960). Nálezy doby bronzové jsou bohaté v Yinxu 殷墟, Yanshi 偃师 a Zhengzhou v provincii Henan.

¹⁷ *Yin Shang shiqi* 殷商时期

Konkrétně v Yinxu byl odhalen hrob člena královské rodiny, Fuhao 妇好, manželky shangského krále Wu Dinga 武丁王, který je znám z textologické historie. V pohřebním areálu aristokracie byly nalezeny také obětní jámy obsahující pozůstatky otroků, zajatců a divokých zvířat, a obětní terasa. Je známé, že v této době byly prováděny obřady obětí předkům. Obyčejné hroby odhalují pohřební zvyky a životní podmínky prostého lidu. Věšebné kosti umožňují paleografické poznání starověku a další propojování s tradiční historiografií (Yin 25.4. 1980).

Další nálezy bronzů z dynastií Shang a Zhou byly uskutečněny v Qingjiangu 清江 u reservoáru Wucheng 吴城 provincie Jiangxi, Panlongcheng 盘龙城 v okrese Huangpi 黄陂 v provincii Hubei, Beidongcun 北洞村 v provincii Liaoning, Liujiache 刘家河 v okrese Pinggu 平谷, Liulihe 琉璃河 v okrese Fangshan 房山, Baifu 白浮 v okrese Changping 昌平 (všechny 3 v Pekingu), a v okrese Lintong 临潼 provincie Shaanxi (Yin 25.4. 1980).

Zjištění z nalezišť v provinciích Hubei a Hunan se týkala hlavně rysů kultury států Zhou 周 a Chu 楚. A také zahrnovala výzkum rostoucí úrovně zemědělské a řemeslné výroby v době Válčících států (Yin 25.4. 1980). Nález jámy s pozůstatky devatenácti dřevěných vozů tažených koňmi z doby Válčících států v okrese Huixian 辉县 provincie Henan (Wang 5.7. 1985) lze podle tehdejších názorů považovat za prezentaci technického rozvoje i rozvíjející se válečné strategie.

Ruiny hlavního města státu Lu 鲁国, datované do doby Západního i Východního Zhou, byly nalezeny v provincii Shandong na nalezištích Shengguosicun 盛果寺村 a Linqiancun 林前村 v okrese Quwo 曲阜. Archeologové odhalili architektonickou strukturu a doklady výroby. Dále čtyřúhelníkové hradby města obklopují plochu cca 20 km² s jedenácti branami, zahrnují osm cest a palác. Mimo hradby se nacházely keramické dílny, dílny na zpracování kostí, železa a mědi. (RR 8.8. 1978)

Další nález v obci Houma 侯马 provincie Shanxi je podle textů dokladem toho, že za dynastie Západní Zhou existovala otrokářská společnost. Byl odkryt hrob s osmnácti kostrami s okovy na krku a s kostrami dětí (Gu 28.2. 1972). Nálezy věšebných kostí *jiaguwen* 甲骨文, zvířecích obětí a lidských obětí v Yinxu v Anyangu dokládají, nejen že v době Chunqiu a Válčících států byla společnost přísně stratifikovaná, ale také že se plýtvalo společenským bohatstvím pro uctívání duší zemřelých předků a přírodních sil. Kruté a barbarské obětování

bránilo materiálnímu rozvoji. Text označuje toto spontánní náboženství jako společensky škodlivé (Ya 8.8. 1963).

Důležitost výroby bronzů ve starověku dokládají dílny na zpracování rudy nalezené v Tonglushanu 铜录山 u obce Daye 大冶 v provincii Hubei. Předpokládalo se, že další výzkum bronzové metalurgie umožní nové nálezy vysokých pecí a dokladů techniky lití ztraceného vosku v okrese Suixian 随县 (provincie Hubei). Výrobní techniky byly na vysokém vývojovém stupni a také byly používány při masivní velkovýrobě. Jejich výrobky, bronzové zvony z doby Válčících států, si zachovaly kvalitní zvuk a dokládají dějiny čínské hudby. Nálezy však ještě úplně neosvětlily metalurgické postupy pro zpracování železa a výrobu bronzu (Yin 25.4. 1980).

Památky z dynastických dob Shang (hroby s otroky nalezené v Yidu 益都 v provincii Shandong a v Houma 侯马 v provincii Shanxi, bronzové nálezy v hrobech a podzemních úložištích v Xiaonanzhuang 小南庄 (okres Wenxian 温县, provincie Henan), Západního Zhou (rané bronzы nalezené v Qishanu 岐山 v provincii Shaanxi, pozdní bronzы v okrese Jingshan 京山 v provincii Hubei) a Válčících států (zbraně v dřevěných rakvích státu Chu nalezené ve městě Changsha) mají jasně dokazovat, že starověká společnost byla feudální a jako taková vyrostla z práce vykořisťovaných tříd pracujících lidí, z jejich znalostí a tvořivosti (RR 24.7. 1971). Ve starověku zformovaná třídní společnost také stála na principu, kdy výše postavený feudální pán vykořisťoval nižší pracující vrstvy, což je vyvozováno z pohřebišť dělených podle společenských tříd a lidských obětí známých už z dynastie Shang (Yin 25.4. 1980).

Z článků vyplývající představa o starověké společnosti je ambivalentní. Na jednu stranu archeologické závěry podporovaly to, že moderní Čína musí nastoupit boj vedoucí ke zrušení společenské stratifikace a ke zrušení feudálního sociálního systému. Také že na základě historických krutostí může obhájit moderní bojový přístup k těmto společenským reformám. Třídní boj se vymezoval proti historickým nálezům. Pracoval s příslibem, že nová společnost se nebude podobat starověké společnosti známé na základě archeologických zjištění.

Na druhou stranu archeologie podporovala národní identitu. Nálezy předmětů s nápisy (nejvíce bronzы, věštebné kosti) umožnily propojit archeologii a textologickou historií hlavně v těch případech, když obsahovaly konkrétní jména. Bylo tak možno tvrdit, že i přes mytologickou povahu a chyby klasických dějepisných textů je možné tradici považovat za

spolehlivou kostru pro popis čínských dějin. Vytvářelo se tak osobní pojítko Číňan předek - potomek a tím zodpovědný vztah ke zděděným kulturním památkám. Památky měly ospravedlněnou vzdělávací autoritu.

Starověké státní uspořádání nebylo vykreslováno jednoduše a to proto, že články informovaly buď velmi všeobecně a ve shodě s představami tradované historiografie, nebo se příliš soustředily na konkrétní naleziště. Podobně nebyl věnován prostor popisu vztahů čínských států mezi sebou a s vnějšími územími. I když se soustředily na dokazování špatnosti starších historických teorií, nevěnovaly prostor podrobnějšímu popisu nových závěrů, a spíše triumfálně oznámily nalezenou chybu. Existuje tedy poněkud vágní představa vzájemně se ovlivňujících kultur a států, ale pro bližší informace nebylo v deníku místo. Možná kdyby se pisatelé omezili v hodnoceních (viz kapitola 3.4 Promítání ideologie), mohli se tomu více věnovat.

Zdůrazňovaný materialistický dialektismus byl podpořen klasifikací rozvoje výrobních a uměleckých technik. Každé naleziště nějakým způsobem přispělo k popisu shangských a zhoueských technologických pokroků. Vysoká úroveň produkce, kterou údajně řídila aristokracie, ale vykonávala vrstva obyčejných lidí, byla postavena za vzor. Moderní ekonomická, stavební, zemědělská či umělecká výstavba socialistického státu byla také postavena na práci lidových mas. Rozdíl byl v tom, že ve starověku to vedlo k otrokářskému a feudálnímu zřízení, kdežto ve 20. století byl cílem materiální blahobyť socialismu.

V neposlední řadě pokračovala práce na dokázání originalnosti specificky čínské kultury. Kultury Yangshao, Longshan a Erligang podpořily názor o kulturních kořenech v hluboké historii, ačkoliv nebylo možné je prokazatelně spojit s dynastií Xia. Byla to premisa pro schopnost čínského národa samostatně se rozvíjet. A to stavělo Čínu na roveň s velkými kulturami starověkého Předního východu, ze kterých vzešla evropská civilizace.

3.3 Tendence v informování o archeologických lokalitách

Snaha o podání přehledu rozsahu archeologické práce na čínském území je založena na vynesení na mapu¹⁸ v současnosti dostupných informací (viz kapitoly 2.1 až 2.4) o oblastech, které prošly průzkumné týmy a o archeologických lokalitách. Shromáždění konkrétních zmínek v *Renmin Ribao* o archeologických nalezištích a jejich zakreslení do mapy umožňuje srovnání s historickým přehledem. Liší se v zásadě ve dvou ohledech. Novinové články hovoří hlavně o konkrétních lokalitách, oproti oblastem zmiňovaným v historických publikacích. A za druhé uvádí pouze selektivní výběr lokalit. Také je patrná prodleva mezi publikací článků a výsledky archeologické práce, které můžeme připisat běžným procesům vyhodnocování nálezů.

V závislosti na dějinných událostech byl přehled rozdělen na dobu před a po Kulturní revoluci. A to proto, že v prvním období působily v Číně tři různé zájmové skupiny – Kuomintang, Japonci a Komunistická strana, mezi nimiž nakonec převládl vliv komunistického státu na vědeckou práci na základě konsolidace nového státu. Naproti tomu v období po Kulturní revoluci byl stát poměrně kompaktní, práce historiků jednotně řízená a oživené publikační práce doháněly deficit předchozích let.

Situaci v období před Kulturní revolucí reprezentují mapa č. 1 a mapa č. 3. Z historického přehledu víme, že se v této době archeologický výzkum soustředil na povodí Žluté řeky, řeky Huai a také dolní tok Dlouhé řeky. Těžištěm výzkumu byly provincie Shanxi, Henan, Shaanxi a jižní část provincie Gansu, pravděpodobně proto, že tradiční historiografie popisuje státy nacházející se hlavně v Centrální planině a přilehlých oblastech. Dalším důvodem je také postupné rozšiřování záběru výzkumu dále od center kultur Yangshao a Longshan. Severo-j jižní rozměr vykopávek překročil imaginární hranice staré Číny, kdežto východo-západní rozměr výzkumu zůstával uvnitř těchto hranic. To znamená, že území Mongolska, Tibetu a dnešního Xinjiangu nebylo objektem zájmu.

Zmínky v člancích Lidových novin jsou však mnohem omezenější. Nejen že nehovoří o všech oblastech, které prozkoumaly průzkumné týmy, ale výrazně se omezují na území starověkých států, známých z klasických knih. Rozdíl územního záběru je markantní. Mapa č. 3 zobrazuje jen polovinu provincií, oproti mapě č. 1. Noviny se navíc věnovaly archeologické

¹⁸ Podkladová mapa: www.chinamaps.org/china/china-blank-map-large-6.html

práci až od počátku 50. let. Takže zahrnují práci 40. let jen v případech, na které se rozhodly nové výzkumné týmy navázat.

Je zřejmé, že ČLR navázala na jádro staršího výzkumu. Omezené měřítko bylo pravděpodobně výsledkem problémového vztahu s kuomintangskou a japonskou stranou. Rovněž to byl důsledek ideologických zájmů nového státu, který potřeboval potvrdit svoji čínskou identitu a legitimitu. Avšak zveřejněný geografický rozsah archeologických nalezišť byl vymezen také faktory, které očividně byly v souladu s ideologií centralismu. Pokud starověká společnost měla kulturu, ekonomickou a politickou moc šířenou a řízenou hlavně z Centrální planiny, pak se centralistická vláda Komunistické strany dala považovat za práci navazující na minulost.

Mapy č. 2 a č. 4 jsou věnované období po Kulturní revoluci a vzájemně se liší méně, než předchozí dvojice. Obě zobrazují o něco menší plochu než předchozí mapy. Konkrétně severo-jihní záběr je menší. Také je patrné, že o řadě archeologických projektů se psalo s časovým odstupem (prodleva mezi terénní prací a publikací zprávy je běžná, proto nelze na tomto základě činit závěry). Naleziště v provinciích Hebei a Liaoning byly zveřejněny hlavně až po Kulturní revoluci, viz mapy č. 4 a č. 1. Nefigurují však na mapě č. 2, jako by na těchto lokalitách nebylo navázáno na terénní archeologický výzkum.

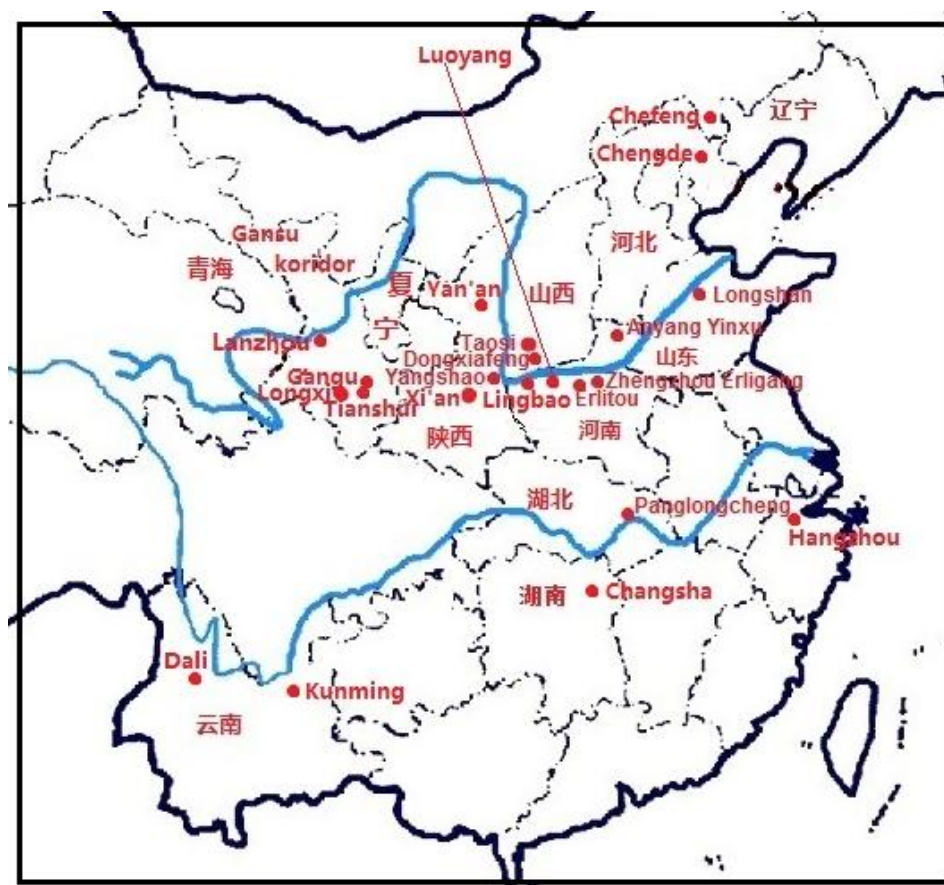
I v tomto případě zobrazuje mapa č. 4, oproti historickému přehledu mapy č. 2, zřejmý důraz na informování o lokalitách ve středním a dolním povodí Žluté a Dlouhé řeky a také v povodí řeky Huai. Jedná se znovu o lokality upřednostňované na základě jejich spojení s údaji tradiční historiografie, to znamená s dynastiemi Xia, Shang a Zhou. Zajímavý je větší důraz na dolní tok Dlouhé řeky, tedy na území jižní periferie. Lze to chápat jako rozšíření centrální moci konsolidované ČLR nebo jako výzkumný trend související s výzkumem kulturního vlivu státu Chu.¹⁹ Vliv měla pravděpodobně také skutečnost, že tradiční texty se zmiňují o odlišném útvaru Chu. A ve sjednoceném státě konečně vznikl prostor pro výzkum jiných alternativ kulturního vývoj, než jen jádra v Centrální planině.

Obě mapy odrážející zmínky v *Renmin Ribao* dokládají, že stát vedený Komunistickou stranou si zakládal na návaznosti na kulturní dědictví a na tradované historické texty. Avšak váhal, nebo neměl prostředky na to, aby pokračoval ve výzkumu ve stejné šíři jako před rokem 1949. Bylo důležitější podložit dalšími nálezy původnost a originalitu kultury, nejlépe

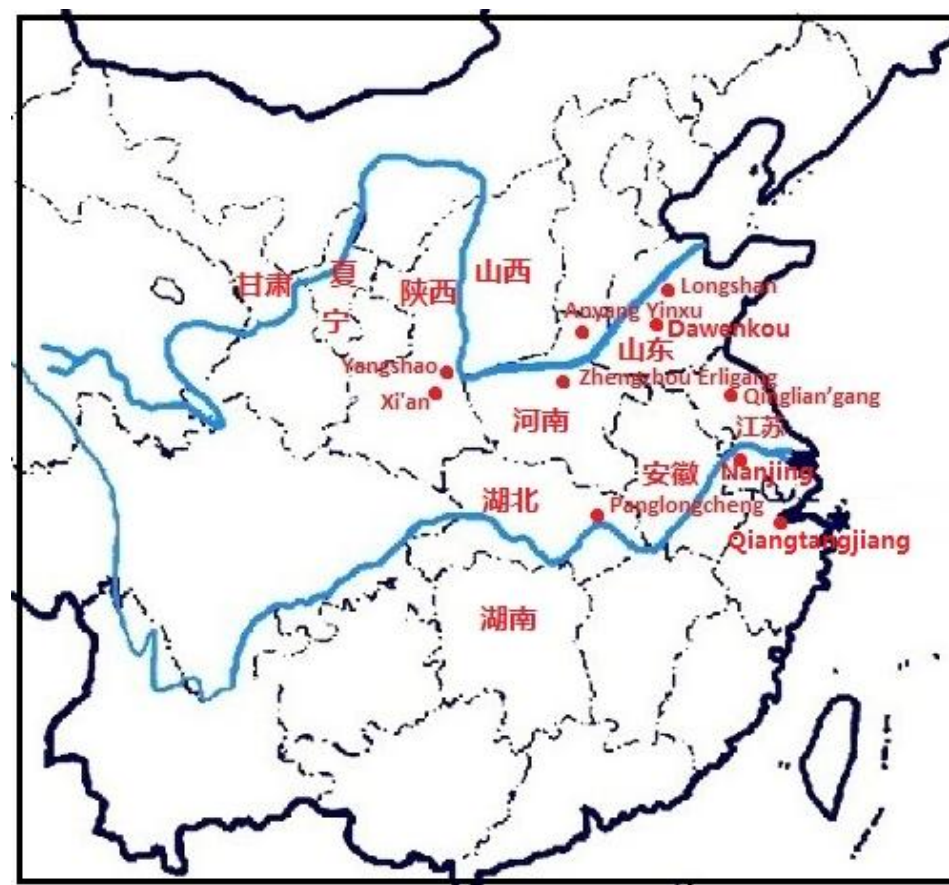
¹⁹ Viz sjezd Asociace čínské archeologie roku 1979.

na území, které bylo tradičně označováno za jádro čínského státu. Postupné rozšiřování zkoumaného území mělo zmapovat, kam až dosahoval vliv centrální kultury.

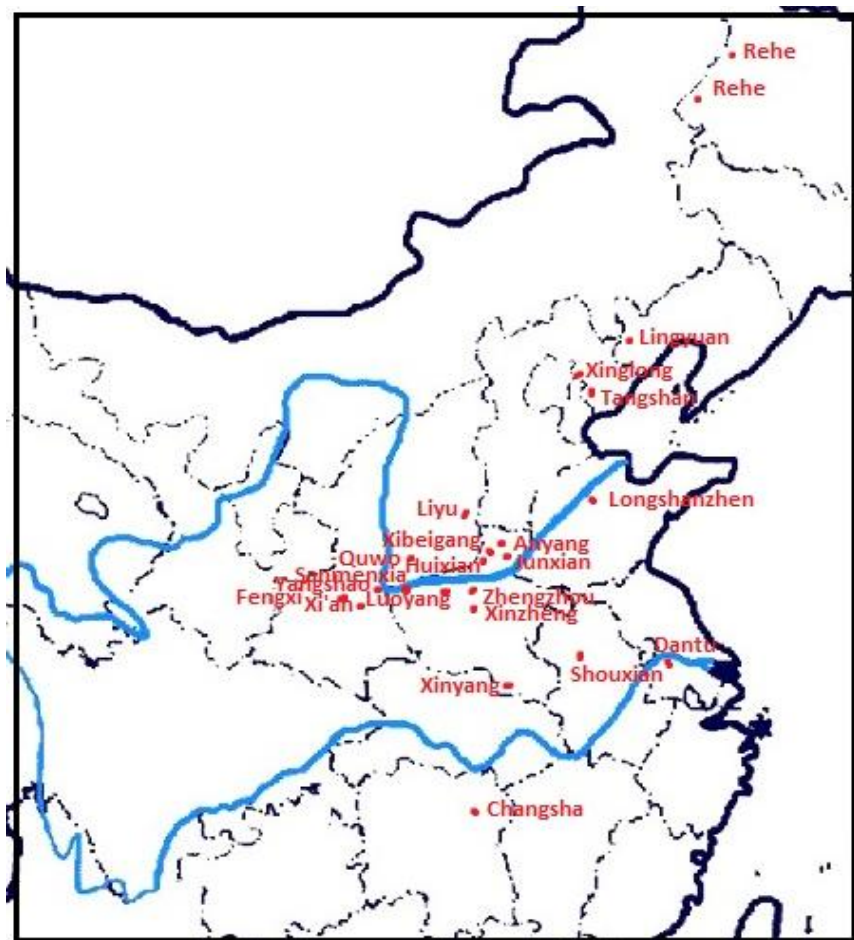
Bohužel zde formulované závěry nelze považovat za úplné. Pokud by se podařilo získat přístup k záznamům všech zúčastněných akademických institutů, které od 40. let do začátku 80. let prováděly archeologický průzkum, bylo by možné vytvořit podrobnou historicko-přehledovou mapu vývoje archeologické práce v daném období. Tu by následně bylo možno porovnat s mapou, která by zahrnovala zmínky nejen z *Renmin Ribao*, ale také z hlavních provinčních popularizačních oběživ. Výsledek srovnání by pak konkrétně ukázal, jak přesnou představu o starověkých kulturních oblastech mohlo čínské obyvatelstvo načerpat.

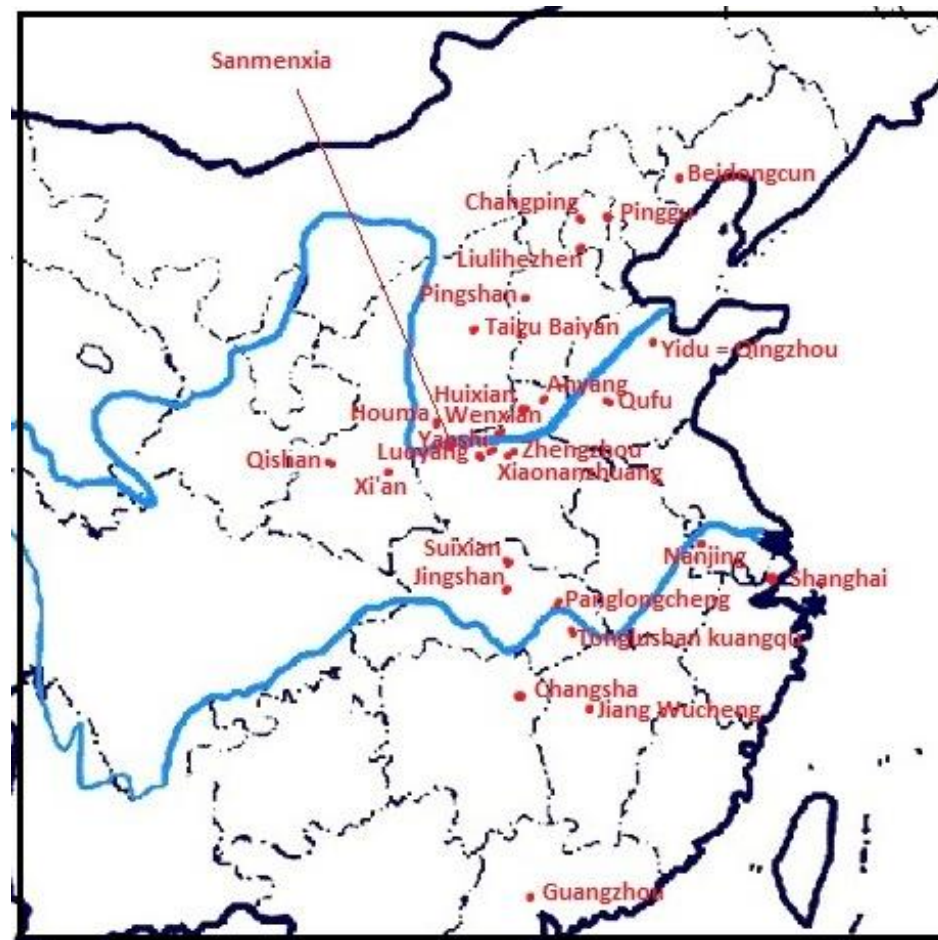
Mapa 1) Historický přehled archeologie před Kulturní revolucí

Mapa 2) Historický přehled archeologie po Kulturní revoluci

Mapa 3) Lokality zmiňované v Renmin Ribao před Kulturní revolucí

Mapa 4) Lokality zmiňované v Renmin Ribao po Kulturní revoluci

3.4 Promítání ideologie v terminologii

Pokud budeme nakládat s *Renmin Ribao* jako se státním a stranickým výtvořem, pak ho lze považovat za pramen poskytující představu o ideologických vlivech. Články kromě informací o nalezištích a památkách popularizovaly také oficiální názory KS Číny. O tom vypovídají nepřímá hodnotící vyjádření, také to, které aspekty historiograficko-archeologické práce byly vyzdvihovány a jaká terminologie či slovní spojení byla používána.

Památkám byly přisuzovány důležité role (viz kap. 3.1). Přičemž pod archeologickými památkami rozumíme struktury a artefakty odkryté na archeologických nalezištích, které mají nějakou vypovídací hodnotu a jsou předmětem zájmu. V posuzovaných článcích byly v tomto kontextu používány termíny: kulturní památky (*wenwu* 文物), dědictví (*yichan* 遗产), starověké kulturní památky (*gudai wenwu* 古代文物), kulturní dědictví (*wenhua yichan* 文化遗产), historické kulturní památky (*lishi wenwu* 历史文物) a kulturní památkové dědictví (*wenwu yichan* 文物遗产). Český překlad naznačuje, že uvedené pojmy odrážejí nacionalistickou návaznost na dějepisnou linii. Některé přitom podtrhují vlastnický nárok čínské populace reprezentované státem na historické předměty.

Výzkum se týkal čínských památek na čínském území v zájmu jejich zachování pro čínské obyvatelstvo. Označení „čínský“ se proto projevovalo v různých variantách. Nejčastěji bylo používané označení *zuguo* 祖国 a *woguo* 我国, které při doslovném překladu znamenají stát předků a náš stát. Jinak je jejich význam synonymní se slovem Čína nebo čínský *zhongguo* 中国, které bylo používáno o něco méně. Volba takových slov s implicitním významem pravděpodobně nebyla náhodná, protože se shoduje s jinými vyjádřeními, které explicitně zahrnují památky mezi vlastnictví čínského lidu. Implicitní význam jen posiloval emoční nacionalistické vyznění. Od toho byla odvozena spojení jako čínský lid (*zhongguo renmin* 中国人民 nebo *woguo renmin* 我国人民), naše dějiny (*woguo lishi* 我国历史) (dokonce naše území *woguo lingtu* 我国领土 [RR 18.5. 1955]) a naši předkové (*woguo zuxian* 我国祖先). Ty ještě prohlubovaly vztah mezi obyvatelstvem a historií vázanou na čínské území.

O archeologii se hovoří termínem *kaoguxue* 考古学 až na přelomu 70. a 80. let. Do té doby se články soustředily na konkrétní práci, ne na vědecké odvětví. A také ji propojovaly s historiografií. Protože na přelomu desetiletí probíhala rekonstrukce státu, tak situace přála

určité specializaci oborů. Avšak osoba archeologa byla průběžně stále označována jako archeologický pracovník (*kaogu gongzuo* 考古工作者). Takové označení jej ponížilo mezi pracující lid, na druhou stranu to jeho práci přiřadilo uznávanou hodnotu. Autoři se v článcích nesoustředili na jednotlivce (kromě úmrtních oznámení), ale znovu na práci či na nálezy. V označení archeologů se proto žádná zásadní změna neodehrávala.

Práce archeologů byla popisována slovy: vykopat (*fajue* 发掘, *juechu* 掘出), odkrýt či odhalit (*jielu* 揭露), nalézt (*chutu* 出土) a s tím související variace výkopový výzkum (*fajue diaocha* 发掘调查) a terénní práce (*tianye gongzuo* 田野工作). Podstatou těchto vyjádření je praktický aspekt archeologie, totiž skutečné fyzické výkopové práce a odkrývání památek na nalezištích. Na to navazoval požadavek popsání fyzického vzhledu nálezů a zařazení do používaných kategorií. Po roce 1971 se v článcích používají jiná slovní spojení k vylíčení archeologické práce, a to archeologická výzkumná práce (*kaogu yanjiu gongzuo* 考古研究工作), archeologický výzkum nebo bádání (*kaogu yanjiu* 考古研究) a archeologická práce (*kaogu gongzuo* 考古工作). Příkladem rozbujelého a silně specifikujícího spojení jsou terénní archeologická práce (*tianye kaogu gongzuo* 田野考古工作) nebo práce terénního průzkumu a vykopávek (*tianye diaocha fajue gongzuo* 田野调查发掘工作) z Wangova článku (5.7. 1985). Tato spojení implikují, že archeologická věda se skládá z vícero úkonů, včetně teoretické analýzy a výzkumu, a neomezuje se pouze na samostatný archeologický výzkum v tradičním chápání.

Obě skupiny vyjádření však byly používány po celé sledované období.²⁰ Rozdíl mezi nimi byl ve frekvenci jejich užití. Tento posun odráží politickou změnu. První případ naznačuje, že shromáždění sumy nálezů bylo hlavním úkolem archeologické vědy. Vzhledem k množství ideologických programů a kampaní to byl bezpečný přístup. Během 70. let se pak požadavek na zvýšení úrovně vědy proměnil. Pravděpodobně se k základním technickým požadavkům na vědu přidaly další úkony týkající se zpracování sebraného materiálu a dat.

Dále byla použita velká koncentrace následujících slov: drahocenný (*zhengui* 珍贵) a vzácný (*baogui* 宝贵), méně častěji drahocenné úložiště (*baozang* 宝藏) a poklad (*baowu* 宝物). Ta jsou vždy použita ve spojení s památkami nebo konkrétními lokalitami či předměty.

²⁰ Zajímavým případem je práce s kulturními památkami (*wenwu gongzuo* 文物工作). Vyjádření bylo používáno po celé období a jako přirozená součást archeologie i kultury zároveň. Je to bod, ve kterém se věda mísí s národním dědictvím.

To, že se autoři nespokojili s prostým popsáním předmětu, ale považovali za nutné používat takovéto přívlastky, lze hodnotit dvěma možnými způsoby. Za prvé, si opravdu vážili archeologických nálezů, jejich kulturní ale i finančně vyčíslitelné hodnoty. Za druhé, snažili se sdělit čtenářům, že nálezy mají takovou hodnotu a že by se podle toho s nimi mělo zacházet. Mohli bychom hovořit o umělém podporování a vytváření hodnoty.

Expresivně hodnotící jazyk se soustřeďoval kolem témat, jako byla starověká společnost, vědecká práce kuomintangského období, zahraniční věda a čínská komunistická věda. Z toho se percepce kulturního dědictví týká jen téma starověké společnosti, kdežto ostatní témata se vztahují k přístupu vůči památkám. Čtenář se tedy dozvídá, že archeologicky odkryté památky představují starověk jako dobu velkých sociálních rozdílů. Ve kterých žili těžce pracující předci (*qinlao de zuxian* 勤劳的祖先) a krutě využívající a utlačující (*canku boxue*, 残酷剥削, *yapo* 压迫) vládnoucí vrstvy, jež po sobě zanechaly prací vytvořené kulturní bohatství (*laodong chuangzao de wenhua caifu* 劳动创造的文化财富). Kulturní památky odhalovaly nejen extravagantní hýření vládnoucí feudální třídy (*fengjian tongzhi jieji de jiaosheyinyi* 封建统治阶级的骄奢淫逸), zlověstnou podobu vykořisťujících otrokářů (*nulizhu chiren de zhengning mianmu* 奴隶主吃人的狰狞面目) (Gu 28. 2. 1972), ale také velikou tvořivost pracujícího lidu (*laodong renmin weida de chuangzaoli* 劳动人民伟大的创造力) (RR 24.7. 1971). Taková vyjádření zdůrazňují, že pouze pracující třídy mají zásluhy za kulturní vývoj společnosti, nikdo jiný.

Pokud články hovoří o náboženských představách, zaměřují se na barbarsky kruté náboženské jednání (*yeman canku de zongjiao xingwei* 野蛮残酷的宗教行为), které dokládají nálezy rituálních a pohřebních obětí (Ya 8.8. 1963).

Takto byl moderní hodnotový systém aplikován na starověk. Nestačilo jednoduše uvést, že spodní třídy pracovaly fyzicky, ani že probíhaly lidské oběti. Autoři považovali za nutné použít slova jako: dekadentní, plýtvání, pracující lid versus „nepracující“ feudální třída, krutý nebo obrovský. Podzemní naleziště se proměnila v podzemní muzea (*dixia maicang de bowuguan* 地下埋藏着的“博物馆”) plná pokladů lidu.

Když se přesuneme od izolovaných termínů k uceleným vyjádřením, propojuje se vyjadřování s ideologií o něco jasněji. Nepřekvapuje tudíž, že v 50. letech a na začátku 60. let se nálezy staly předmětem mezinárodního sporu o tom, komu patří nálezy a který vědecký

přístup je lepší. Souviselo to s obviňováním imperialistického USA a zrádcovské Čankajškovy skupiny z krádeže čínských památek. Mimoto rovněž se srovnáváním archeologických výsledků z doby před rokem 1949 s obdobím pod správou ČLR.

Z právě zmíněného srovnání vychází nová archeologická věda jako vítěz, protože se věnuje typologii, klade důraz na vysokou technickou úroveň práce, modernizuje se spolu s celým státem a očisťuje se od chyb předchozího kapitalistického přístupu, jehož hlavní chybou bylo nepopsání běžné evoluce a nekalkulování s masami nižších tříd, viz Yi (16.10. 1958). Archeologičtí pracovníci se přizpůsobili moderním podmínkám, takže se podobně jako jiní pracovníci nevyhýbali politickým otázkám, nesoustředovali se na psaní složitých zpráv, a definovali svoji práci jako bojovou povinnost. Proto v souladu se zděděným nacionalismem a aktuálním maoismem měly památky dvojí hodnotu: pro vnírostátní potřeby dokládaly zděděné znalosti, zkušenosti a zručnost pracujícího lidu starověku, a také v mezinárodním měřítku reprezentovaly unikátně čínskou kulturu, jako jeden z významných národů světa část světové historie.

Zdá se, že během prvního desetiletí ČLR doznívala nenávist a vojenský žargon. Přičemž v takovém vyjadřování se pokračovalo úmyslně, bylo součástí konsolidace nového státu. Zároveň je zřejmé, že se kampaně na převýchovu inteligence (*zhishi fenzi sixiang gaizao* 知识分子思想改造, od 1951), proti kontrarevolucionářům (*sufan yundong* 肃反运动, 1950—3 a 1955—7) a očištná kampaň (*zhengfeng yundong* 整风运动, 1957) týkaly také archeologů. Hlavně v tom smyslu, že byly kritizovány výsledky práce před rokem 1949. A že se vysoká technická úroveň spolu s typologií zdůrazňovala více než teoretická práce s možnými historickými závěry. Rusko-čínská roztržka 1957 je zřejmá v článcích, které se konkrétně věnují trénování kádrů archeologické práci (Yi 16.10. 1958) (RR 22.7. 1957). Navíc zdůrazňují, že nové úspěchy bylo možné uskutečnit jen díky Komunistické straně Číny, jež odtajňuje archeologii tak, aby jí rozuměla celá Čína.

Jedná se tedy o propojení vědeckého zkoumání s maoismem, obojí na úrovni státního zájmu. Zlepšování archeologické vědy bylo možné hlavně díky celostátní modernizaci, vedené KS Číny, a výsledky recipročně motivovaly modernizační vývoj státu směrem k socialistickému ideálu. Autoři článků zdůrazňovali, že archeologie tvoří vědecký základ pro dějepis. Kombinace poznatků archeologie a historie tvoří symbol identity moderního čínského státu. Takto byl čtenář svědkem propojování vědy s ideologií, mohl získat důvody k národní hrdosti a důvěru v určitý typ archeologie.

Po Kulturní revoluci se na srovnávání staré a nové archeologie sledované články nesoustředily, a to až do přelomu 70. a 80. let. Tehdy se stalo dominantním zdůrazňování technické úrovně čínské archeologie, která byla považována za vyšší než u předcházejícího kuomintangského státu.

Zřejmý vliv marxismu-leninismu se projevuje hlavně během 70. let. Památky byly považovány za konkrétní doklady vztahů mezi společností a její výrobní silou. Schopnost zemědělské a řemeslné produkce byla hlavním předmětem zkoumání, aby bylo možné doložit pravidelnost historického vývoje, ve které klíčovou roli měly hrát masy pracujícího lidu. To bylo v souladu s posílenou důležitostí mas, které vždy měly v politických kampaních hlavní roli a slovo. Masy byly ideálem, hlavním tvůrcem a také recipientem změn. Nová archeologická práce měla k dispozici marxistickou teorii, které se mohla držet a vyhnout se chybám. A tak nálezy zrcadlící historii byly sbírány a katalogizovány, aby pomohly zmapovat starověkou klanovou společnost (RR 5.11. 1963), feudální hýření nebo zavrhaná náboženství, která byla založena na obětování zvířat a lidí (Ya 8.8.1963). Tak vlastně pomohly zmapovat vztah výroby a společnosti. Nálezy poskytly důkazy existence a jednání vykořisťovatelské třídy v různých časových obdobích, načež byly používány jako výukový materiál (Gu 28.2. 1972).

Musíme si uvědomit, že popsaná situace je analogická tomu, jako když kuomintangský stát hledal důkazy o originalitě čínské identity skrze potvrzování tradičních historiografických textů. Engelsova teorie sociálního vývoje vedla novou čínskou archeologii k hledání důkazů pro evoluční fáze vývoje a snažila se je propojit s již známými historickými obdobími. Proto autoři zkoumaných článků například soudili, že rituály s oběťmi plývaly zdroji (Ya 8.8. 1963), že pouze třídy zemědělců a řemeslníků vytvořily bohatství starověkého feudalismu (Gu 28.2. 1972) a že dynastie Zhou byla transformativním obdobím společnosti, během kterého se ještě více vytříbily rysy specificky čínské kultury (Yin 25.4. 1980). Nelze říci, že by zaměření se na pečlivé odkrytí a popsání nálezů starověku bylo špatnou metodou. Stejně tak nelze tvrdit, že všechny závěry byly chybné. Nový přístup vlastně umožnil teoreticky přehodnotit archeologické závěry zděděné po 40. letech. Avšak uvedený přístup se příliš křečovitě držel marxistické evoluční teorie a to vedlo k některým omylům (např. přílišný důraz na feudální uspořádání starověké společnosti).

Hnutí socialistického vzdělávání (*shehui zhuyi jiaoyu yundong* 社会主义教育运动, 1963–6 a dále) potom vedlo k hlubšímu propojování archeologických závěrů s ideologií a

modelováním politické ortodoxie. Maoismus, alias specificky čínský marxismus, trval na tom, že nálezy umožňují spojit historii s myšlenkovou a politickou výchovou společnosti. S archeologií bylo zacházeno jako se součástí státního průmyslu a byla zdůrazňována její neoddělitelnost od budování socialistického státu (RR 22.7. 1957). Jejím hlavním úkolem bylo předkládat důkazy sloužící ke kritice kapitalismu a dalších nežádoucích historických forem společenského uspořádání. Bylo zdůrazňováno, že v konečném důsledku jsou to proletářské masy, které svojí prací umožňují realizovat archeologický výzkum a péči o památky, nikoliv vědci. Proto se s nalezenými artefakty nakládalo tak, aby měly nějakou praktickou hodnotu pro lid. Jejich hodnota spočívala v tom, že se staly důkazním materiálem pro výzkum, kritiku a učení o starověku. Nezkorumpovatelnost úhlu pohledu na artefakty měl zajišťovat proletariát a marxisticko-maoistická ideologie. Už od yan‘anského období se předpokládalo, že problém správnosti umožní spolehlivě vyřešit debata nad nálezy. My víme, že i toto vedlo k omylům, avšak není těžké pochopit předpoklad, že když měly artefakty sloužit lidem, tak o nich měly rozhodovat právě lidové masy. S těmi archeology spolupracovali nejen při terénním výzkumu, ale v určitých fázích (kampaně za nápravu stylu práce *zhengfeng yundong* 整风运动, kampaň za převýchovu inteligence *zhishi fenzi sixiang gaizao* 知识分子思想改造, kampaň proti pravičákům *fanyou yundong* 反右运动, Velký skok *da yue jin* 大跃进, Kulturní revoluce *wenhua da geming* 文化大革命 a následná konsolidace) také při aplikování výchozích teorií marxismu a ideologické teze „necht’ minulé slouží přítomnému“ (*gu wei jin yong* 古为今用) (Gu 28.2. 1972). Pravděpodobně lze také maoismu přisoudit tvrzení, že naleziště jsou „podzemními muzei“ ze kterých si lid zpět získává hmotné poklady, jež svojí prací vytvořili předkové ve starověku (Gu 28.2. 1972). Takto formulovaný nárok vlastně zapojil veškeré obyvatelstvo Číny do vztahu k minulosti.

Frekvence, s jakou se archeologická naleziště objevovala v člancích, je také důležitá. I přes množství článků, které byly pro tuto práci zpracovány, bylo těch, které se týkaly tématu archeologického výzkumu, poměrně málo. Skupiny, které tyto články tvoří na základě data vydání, by mohly naznačovat silný vliv politických událostí. Konkrétně větší množství článků bylo publikováno v letech 1954–8, 1960–63 a 1977–81. Při podrobnějším srovnání s kampaněmi a ideologickými směry (viz tabulka č. 1) se však přerušení publikační práce týkalo pouze období, kdy se čínská společnost musela potýkat s velikými ekonomickými problémy nebo celostátním společenským nepokojem, jmenovitě založení ČLR, Velký skok a

Kulturní revoluce. Nelze tedy usuzovat, že by společensko-politické proměny, v případě že neochromily hospodářství státu, nějak pravidelněji a přímo ohrožovaly archeologickou práci. V případě, že by proběhl výzkum zahrnující nejen *Renmin Ribao* nýbrž i další tematicky nesespecializované noviny, bylo by možné s jistotou potvrdit, zda existuje či neexistuje úzké spojení mezi politickými vlnami vývoje v ČLR na straně jedné a informováním veřejnosti o archeologicky potvrzených dějinách na straně druhé.

4 Historie předložená v učebnicích pro základní a střední školy

4.1 Povaha pramenů

Jak bylo výše zmíněno, pro zmapování rozšířených informací o vlastním kulturním dědictví jsou vhodné učebnice, ze kterých Číňané mohli čerpat. Musely také odpovídat požadavkům na prameny, tj. informační zdroj široce rozšířený v běžné populaci, soustředící se na období starověku a zahrnující archeologickou práci. Po prozkoumání knihovny v Bochumské Ruhr Universitě a zdrojů dostupných v České republice se k dispozici naskýtal níže uvedené prameny, jejichž množství se bohužel neshodovalo s předpokladem. Tyto učebnice spolu s tabulkami z roku 1980 jsou vybrány tak, aby každé desetiletí reprezentoval alespoň jeden exemplář, kdy prameny publikované v letech 1980 a 1981 (druhé vydání 1986) zastupují 70. léta.

Je nutno položit si otázku, v jaké politické situaci učebnice vznikly. Na základě místa a roku vydání a také typu znaků, můžeme dospět k následujícímu dělení. Publikace z let 1946 a 1964 byly vydány v Šanghaji a jsou napsány klasickými znaky. Obě pochází ze stejného nakladatelství *Guoli bianyi guan* 國立編譯館, které bylo založeno původně v Nanjingu roku 1932 a podléhalo vládě Čínské republiky 中华民国 řízené Kuomintangem (Anon. 2014a).

Učebnice z let 1957 a 1986 byly vydány nakladatelstvím *Renmin jiaoyu chubanshe* 人民教育出版社. To bylo založeno roku 1950 v Pekingu a spadá pod správu orgánů Čínské lidové republiky 中华人民共和国 (Anon. 2014b). Vzhledem k tomu, že obě učebnice jsou obsáhlejší ve srovnání s ostatními, co se popisu společnosti týče, můžeme u nich přepokládat větší ideologickou motivaci. Text je psaný kombinací klasických a zjednodušených znaků (kterých je více v mladším vydání).

V neposlední řadě jsou mezi prameny řazeny historické tabulky vydané roku 1980 v nakladatelství *Shanghai cishu chubanshe* 上海辞书出版社. Nakladatelství vzniklo roku 1958, spadá pod Šanghajské nakladatelství 中华书局 založené roku 1912 a tudíž na přelomu 70. a 80. let spadalo pod zvláštní režim Šanghajské správy. Jeho ředitelství sídlí v Pekingu (Anon 2014c).

Tabulky z roku 1980 sice neobsahují žádné informace o kulturním vývoji a struktuře společnosti. Poskytují však přehled o tom, kteří vládcí byly v době publikace považovány za archeologicky ověřené postavy. Také informují o ověřených historických datech a

dynastických změnách. Co se týče neověřených informací, ty jsou zařazeny do příloh. Tento pramen byl editory připraven v lednu roku 1979 a původně vyšel jako příloha k encyklopedickému slovníku *Cihai* 辞海. Roku 1980 byly tabulky publikovány samostatně.

Samotné učebnice mají různou tendenci informovat o svých pramenech. Publikace z roku 1946 se při popisu rozvoje společnosti a kultury odkazuje na historické texty Řízení vlády v různých měsících z Knihy rituálů *Yue Ling* 月令, 12 knih v Letopisech pana Lü *Lüshi Chunqiu shi'er ji* 吕氏春秋十二纪, Klasická práce o astronomii a matematice *Zhou bi suan jing* 周髀算经, Klasická práce Sun Zi o matematice *Sunzi suan jing* 孙子算经, Devět kapitol o matematice *Jiu zhang suanfa* 九章算法, Kniha Mozi *Mo jing* 墨经 a na Záznam o literatuře v Hanshu *Hanshu: Yiwenzhi* 汉书: 艺文志. Dále odkazuje na archeologickým výzkumem získané texty psané na kostech *jiaguwen* 甲骨文 a na bronzích *jinwen* 金文. Učebnice z roku 1957 se zmiňuje o Knize dokumentů *Shangshu* 尚书 (书籍), Knize písní: Nápěvy z Bin – V sedmém měsíci *Shijing: Binfeng – Qiyue* 诗经: 邶风·七月 a celou Knihu písní, Zhouské obřady *Zhouli* 周礼, *Mengzi* 孟子, *Lüshi Chunqiu* 吕氏春秋, Hovory *Lun yu* 论语, *Zuozhuan* 左传, Intriky válčících států *Zhan guo ce* 战国策 a o textech na bronzích *jinwen* 金文. Učebnice publikovaná roku 1964 ve své stručnosti v rámci textu ani v poznámkách nic takového nevyepisuje. Historické tabulky z roku 1980 čerpají ze Zápisků historika *Shi ji* 史记 (Základní anály Xia 夏本纪, Základní anály Yin 殷本纪, Základní anály Zhou 周本纪, Chronologie 12 lenních knížat 十二诸侯年表, Chronologie 6 států 六国年表), Stará verze Bambusových análů *Gu ben Zhushu* 古本竹书, *Zuo zhuan* 左传, *Lüshi Chunqiu* 吕氏春秋 a potvrzuje jejich pravost na základě textů na věšebných kostech *jiaguwen* 甲骨文. Učebnice publikovaná roku 1986 uvádí jako své důležité prameny *Shangshu*, *Lüshi Chunqiu*, *Shijing*, *Dao de jing*, *Lun yu*, astronomický spis *Gan shi xing jing* 甘石星经, lékařský text *Huangdi Nei jing* 黄帝内经 a Umění války mistra Suna *Sunzi bingfa* 孙子兵法.

Při následujícím srovnání uvedených učebnic se budeme snažit postihnout shody v interpretaci starověké historie. Ty podle našeho názoru odrážejí základ kulturní identity, která byla žákům vštěpována a měla by se shodovat napříč generacemi 40. až 80. let. Odhalené rozdíly naznačí změny způsobené ideogickým prostředím ve státě a vývojem archeologicko-historických teorií. Obraz, který je možno takto z učebnic nabýt je následující.

4.2 Přechod mezi pravěkem a útvarem Xia 夏

Pro systematické účely ohraničíme tuto periodu postavou Žlutého císaře na jedné straně a vznikem dynastie Xia na druhé. Během čtyřiceti let se autoři učebnic shodli na určité verzi dějin Číny, ve kterých figurují významné osobnosti. Ty reprezentují vybrané vlastnosti, schopnosti a mají přiřazené role v historickém narativu. Učebnice o nich uvádějí podrobné informace, zřetelně přejaté z tradičních textů. Jsou v centru vojenského sjednocení a politické centralizace země. Těmto osobnostem je také přisuzována klíčová role v kulturním vývoji, zásluhy v technologickém vývoji a především zodpovědnost za mír. Věrohodnost postav je podpořena výčtem jmen, titulů a popisem jejich původu.

Zhruba 2500 až 2000 před n. l.²¹ existovala společnost, která se vedena Shennongem 神农 již zemědělsky a hospodářsky rozvinula. Zkoumané učebnice se neshodují na konkrétní míře, jaké technické úrovně už bylo dosaženo v keramice, řemeslech, vodním hospodářství, zemědělství a domestikaci zvířat. Starší učebnice ji stanovují výše, kdežto mladší učebnice počínaje koncem 60. let se více opírají o popis archeologických nálezů, tudíž prezentují nižší úroveň.²² Vztahy mezi kmeny byly destabilizované boji o půdu a o přírodní zdroje. Společnost už byla rozdělená na bohatou aristokracii a nižší vrstvy a byla organizována do patriarchálních klanových občin (*fxi shizu gongshe* 父系氏族公社) Tato perioda je také označována jako kmenové období (*buluo shidai* 部落时代). Další vývoj společnosti směřoval ke společenským třídám a k proto-státnímu útvaru.

Do tohoto období je zařazena postava Žlutého císaře Huang Di 黄帝,²³ který se díky výjimečným osobním kvalitám prosadil jako moudrý vůdce svého kmene. Ve válečných střetnutích porazil kruté vládce okolních kmenů, z nichž nejznámější jsou zestárlý Shennong 神农²⁴, Chi You 蚩尤 a Yan Di 炎帝. Pod vedením Žlutého císaře postupně vznikl

²¹ Lishi (1946), str. 31: před 4600; Lishi (1957), str. 16: před 5 – 4000 lety; Lishi (1964), str. 13: před 4600 lety; Lishi (1986), str. 13: přibližně před 4000 lety

²² Lishi (1986), str. 11: Kultura Dawenkou 大汶口文化 datovaná do období 6-5000 lety před n. l.

²³ Žlutý císař údajně pocházel z oblasti Youxiong 有熊, ležící mezi řekami He 河 a Luo 洛, patřící do povodí Žluté řeky, kde byl vůdcem nejvýznamnějšího kmene. Proto byl zván pánem z Youxiong 有熊氏. Jeho jméno bylo Xuanyuan 轩辕 a příjmení Gongsun 公孙.

²⁴ Střet s Shennongem zmiňován pouze v učebnici z roku 1964, ostatní nepředpokládají, že by se dožil výjimečné dlouhověkosti.

sjednocený stát na území dolního toku Žluté řeky, čímž vznikl základ pro čínský národ (*zhonghua minzu* 中华民族)²⁵ (Lishi 1964: 14 ; Lishi 1946: 31).

Významnou roli hrál Žlutý císař ve vývoji kulturního systému (*wenwu zhidu* 文物制度), čemuž je věnován výrazný prostor v učebnicích z let 1946 a 1964. Některé kulturní výdobytky jsou připisovány přímo jemu, jiné zadal jako úkol schopným lidem. Žlutý císař rozdělil území na provincie *zhou* 州 a půdu podle systému studničních polí *jing* 井. Vytvořil systém úřadů, čímž byl položen základ centralizované správy (*zhongyang guan* 中央官). Pověřil Cang Jieho 倉頡 vytvořením písma, které nahradilo systém uzlů. Byl vytvořen šedesátkový cyklus *jiazi* 甲子 jako základ kalendářního systému, který byl používán v kombinaci s astronomickými znalostmi. Společnost tvořili rybáři, lovci a chovatelé, avšak bylo to období, kdy se začalo rozvíjet také zemědělství. Císařova žena Lei Zu 嫫祖 objevila techniku chování bource morušového a tkaní hedvábného oblečení, a následně to lidi naučila. Byly vynalezeny nástroje denních potřeb, obutí, ozdoby na oblečení potřebné k odlišení společenského postavení, zbraně a také vozy. Li Shou 隶首 byl pověřen vytvoření početního systému, který se stal základem měr. S tím souvisí první odlévání peněz a určení měny. Císaři je připisováno autorství lékařského textu a pověření Qi Boa 岐伯 jeho sepsáním *Neijing* 内经. Ling Lun 伶倫 a Da Rong 大容 byli pověřeni vytvořením pravidel hudby.

Po Žlutém císaři následují další panovníci (*junzhu* 君主), kteří se také vyznačovali velkými zásluhami a dlouhověkostí. Prvním z nich byl Yao 堯,²⁶ jehož zásluhy jsou nejvíce popsány v učebnici z roku 1946. Je mu připisován vynález signálních bubnů, také péče o rybáře, pastevce a zemědělce. Měl také přikázat Xi He Shi 羲和氏, aby na základě pozorování nebeských těles vytvořil kalendář. Do jeho doby je již zasazen počátek velkých povodní. Pramen z roku 1946 konkretizuje, že pověřil Guna 鯀, aby vodu zpacifikoval (Lishi 1946: 35). To kontrastuje s ostatními prameny, jež řadí Yuova 禹 otce Guna až do doby dalšího vládce Shuna 舜 (Lishi 1964: 7; Lishi 1986: 13). Yao ve svém stáří abdikoval a zadal shromáždění aliance kmenů vybrat nového vůdce.²⁷

²⁵ Definice se mírně liší v jednom případě: Žlutým císařem sjednocené kmeny vytvořily v povodí Žluté řeky jádro pozdějšího národa *huaxia zu* 华夏族, který se dále vyvinul do národa Hanů (*Hanzu* 汉族). (Lishi 1986: 13)

²⁶ Tang Yao 唐堯 údajně sídlil v Ping Yangu 平陽. Jmenoval se Fang Xun 放勳, příjmením Ji 姬 a pocházel z rodu Tao Tang 陶唐氏.

²⁷ Vůdčí pozice kmenové aliance *buluo lianmeng shouling de weizhi* 部落联盟首领的位置 (Lishi 1986: 13)

Byl vybrán Shun 舜, kterému Yao po zkušební době předal právo vládnout. Přechod moci byl komplikován nároky Yaova syna Dan Zhua 丹朱, avšak situace byla vyřešena poměrně jednoduše - vládci kmenů jej nenásledovali. Na základě toho, že Gun neuspěl v boji s povodní, byl úkolem pověřen jeho syn Yu 禹. Jeho strategie odvedení vody za pomoci drenáží (*shudao* 疏导) byla úspěšná. Za Shunovy vlády se vesnice rozvinula v města a jemu osobně je připisováno vytvoření zákonů.

Posledním vládcem tohoto období byl Yu 禹. Učebnice však prezentují dva odlišné pohledy na dobovou situaci. Podle většinové interpretace Yu byl posledním vládcem, kterému byla předána moc způsobem „abdikace ve prospěch schopného člověka“ (*shanrang* 禅让). On však předal svoji pozici svému synovi a tím založil dynastii Xia 夏, do které je proto již řazen. Naproti tomu učebnice z roku 1957 řadí Yuho ještě před útvar Xia, mezi předdynastické panovníky.

Zatímco učebnice z let 1964 a 1957 se příliš nerozepisují o kulturním vývoji, zbývající dvě z let 1946 a 1986 shrnují kulturně politický vývoj, který proběhl během vlády Yaoa, Shuna a případně Yuho. Starší publikace popisuje zřízení správního systému, včetně devíti ministerstev, dvanácti provincií (*zhou* 州) spravovaných knížaty (*zhuhou* 诸侯), mezi kterými figurovali talentovaní lidé a mezi jejichž kompetence patřilo realizování trestního práva. Postupně byl zformován kalendář se 366 dny, přestupním mechanismem a systematické pozorování ročních dob a nebeských těles (Lishi 1946: 36). Mladší publikace z osmdesátých let se zaměřuje na proměnu primitivní²⁸ patriarchální klanové společnosti ve společnost otrokářskou. Vůdci klanů (*shizu* 氏族) a kmenů (*buluo* 部落) hromadili výrobní přebytky, následně se stali klanovou šlechtou. Dále podnikali kořistnické války, ze kterých získávali zajatce jako otrockou pracovní sílu. Společnost se rozdělila na šlechtu (*guizu* 贵族), otroky (*nuli* 奴隶) a ostatní. Navýšení výrobní síly a efektivity, bohatství (*wuzhi caifu* 物质财富) a rozkvět vědecké kultury (*kexue wenhua* 科学文化), si vyžádalo rozpuštění klanových vztahů, konec rovnocenných mezilidských vztahů a zrušení veřejného vlastnictví (*gongyou caichan* 公有财产) (Lishi 1986: 15).

Formě uspořádání tohoto prvního státního útvaru je věnována významná pozornost. Původně rozdrobené kmeny (*sanman de buluo* 散漫的部落) a klany (*shizu* 氏族) se svými náčelníky vytvořili kmenovou alianci, která dobrovolně následovala moudrého a

²⁸ Učebnice skutečně používají termín prvobytně pospolná společnost *yuanishi shehui* 原始社会.

schopného vůdce (*lingxiu* 领袖). Prvním vůdcem sjednotitelem se stal Žlutý císař. Další vládci Yao 尧, Shun 舜 a Yu 禹 byli vybráni na shromáždění této kmenové aliance na základě svých schopností. Vůdci kmenů se účastnili pravidelných shromáždění (*huiyi* 会议), kde společně rozhodovali o věcech státu a vůči vládci vystupovali jako poradci. Učebnice z roku 1946 používá pro členy této alianční rady termín knížata (*zhuhou* 诸侯), kdežto ročník 1957 je označuje jako poradce (*siyue* 四岳).²⁹ Jejich vzájemný vztah byl založen na loajalitě vůči moudré a schopné osobě vůdce, jehož protisluzba je definována udržením míru a podporou rozvoje. Následníci museli prokázat své schopnosti a také se podrobit vůli aliance, pokud byli zvoleni. Zestárlý vládce abdikoval v zájmu svého lidu, aby předal moc schopnému člověku mimo svůj rod. Tato forma systému demokratické volby vůdce (*minzhu tuixuan shouling de zhidu* 民主推选首领的制度) je nazývána „abdikace ve prospěch schopného“ (*shanrang* 禅让) (Lishi 1946: 37, 77; Lishi 1957: 16-18; Lishi 1964: 14; Lishi 1986: 13). Ve všech učebnicích je věnován prostor podrobnému popisu tohoto proto-demokratického systému (*minzhu zhidu* 民主制度) a fungování aliance kmenů. Je na to kladen důraz.

Popis uspořádání státního útvaru a popis kulturního vývoje je tvořen směsicí marxistické evoluční teorie a tradiční textologické historie.

Období předcházející útvaru Xia 夏 mělo trvat několik staletí a vládcům aliančního útvaru je připisována dlouhověkost. Počátek raného státu Xia je tedy označen nástupem Yuho 禹 k moci. Byl vybrán na základě úspěšného zvládnutí záplav a osobních kvalit. Přechod moci do jeho rukou byl také ohrožen nesouhlasem Shunova syna Shang Juna 商均. Situace byla znovu vyřešena nasměrováním loajality (*zhuhou* 诸侯). Yu³⁰ je vykreslen jako člověk, který vládl přísně, dbal o lidi a o zemi. Také jemu je nejvíce popisu věnováno v učebnicích z let 1946 a 1986.

Co se týče zásadních změn, je vedle vyřešení záplav zdůrazňována změna mechanismu předání moci. Původně Yu předal vládu jednomu z rádců, Yi 益, ale jeho syn Qi 启 na sebe upoutal pozornost svými ctnostmi. Následovala ho většina knížat, takže s pomocí vojenské intervence proti menšinové opozici se prosadil jako vládce. Tím byl zaveden systém dědičnosti královského postavení (*wangwei shixi zhi* 王位世袭制).

²⁹ Tradiční termín převzatý z Knihy dokumentů.

³⁰ Yu se údajně jmenoval Wen Ming 文明, příjmením Si 姒, žil v Shiniu 石紐, řídil v Xiqiangu 西羌 a pacifikací záplav si zasloužil pozici vládce v Anyi 安邑, také zvané Xia 夏.

Počátek dynastie Xia je řazen do 21. století před n. l. (Lishi 1986: 16; Lishi 1980: 152; Lishi 1957: 19). Společnost se dělila na bohatou aristokracii (*guizu* 贵族), otroky (*nuli* 奴隶) a řadové obyvatelstvo (*pingmin* 平民). Je zdůrazňována sociální nerovnost, protože otrokářská aristokracie (*nulizhu guizu* 奴隶主贵族) potlačovala povstání, budovala armádu, opevnění měst a prosazovala trestní právo. Na vrcholu aristokracie král (*wang* 王), jenž vybíral daně. Vrchní vrstva společnosti se opírala o politickou a vojenskou moc a vykořisťovala nižší vrstvy.³¹

Učebnice z roku 1964 popisuje říši Xia velmi stručně, ovšem ostatní učebnice věnují tomuto ranému státnímu útvaru více prostoru. Přičemž s její existencí pracují jako s ověřenou skutečností. Liší se jen v úhlu pohledu: Učebnice z roku 1946 se věnuje rodové linii a popisu restaurace Xia panovníkem Shao Kang 少康, zatímco ostatní se věnují popisu společenského uspořádání a zmiňují pokroky ve vývoji. Bronzové předměty (*tongqi* 铜器) byly rozšířeny, ale v zemědělství byly používány kamenné nástroje. Postupně byly rozšiřovány zavlažovací techniky. Území státu Xia zahrnovalo území západního Henanu a jižního Shanxi v povodí Žluté řeky, přičemž jeho vliv zasahoval až do povodí Dlouhé řeky. Za hlavní města jsou označena Shangqiu 商丘, Anyi 安邑 v učebnici 1946 a Yangcheng 阳城³² podle učebnice z roku 1986.

Po sedmnácti vládcích, z nichž je kromě popisu restaurace dynastie většina zmíněna jen číslem na základě tradičních textů, se k moci dostal Jie 桀.³³ Jeho vláda v 16. století př. n. l. je popisována jako krutá a zhýralá. Zároveň se moc přesunula do rukou aristokracie s jejich vojsky. Po útoku shangského 商 knížete Jie utekl a historie dynastie Xia skončila.³⁴

V kontrastu s archeologickými postupy a zjištěními učebnice mnohem méně věnují mapování vývojových fází keramiky, kamenné a kostěné řezbě nebo vývoji kamenných nástrojů. V souladu s metodou interpretace tradičního podání z hlediska marxistické teorie se učebnice zaměřují spíše na historické milníky převzaté z tradičních textů, jako je dělba práce a řemesel, stavba obydlí, výroba oblečení nebo výroba bronzových předmětů. Vykrešlují samostatnost a originalitu původního obyvatelstva Číny. Učebnice z roku 1946 úroveň

³¹ V tomto kontextu jsou používány v učebnicích z let 1986 a 1957 slova utlačovat *yapo* 压迫 a využívat *boxue* 剥削.

³² Dengfeng xian, Henan 登封县河南

³³ Král Jie ze Xia 王夏桀, jménem Lü Gui 履癸

³⁴ Učebnice z let 1957, 1964 a 1987 konec posledního vládce zařazují již do historie dynastie Shang, kdežto učebnice roku 1946 jej ještě řadí do narativu Xia.

společnosti jednoduše shrnuje: společnost byla strukturovaná a zemědělská kultura se rozvíjela.

Historické jeviště, ve kterém byly položeny kulturní a politické základy, je spojeno s kulturními hrdiny a politickými vůdci. Podle míry soustředěnosti na ně lze říci, že personifikují marxistické vývojové fáze. Huangdi a jeho následovníci reprezentují období kmenové aliance a postupného vzniku sociálních tříd. Dynastie Xia je již vykreslena jako otrokářská společnost a plně centralizovaný stát.

I přesto, že bylo prokázáno přímé spojení archeologických nálezů s písemnými dějinami zhruba od poloviny státního útvaru Shang, existovalo v 70. a 80. letech přesvědčení, že řada nalezišť patřila do kultury útvaru Xia, který mu předcházel. Nahrává tomu prostá dedukce, že centralizace, sociální změny a výrobní rozvoj musely probíhat již dříve, aby se pak mohly plně ukázat za Shangů jejich výsledky. Tabulky z roku 1980 dobu Xia řadí jako přílohu mezi nepotvrzené dynastie. Přístup ostatních učebnic je takový, jako by její existence byla dobře známou skutečností. Patrně se autoři učebnic přiklonili k verzi, jež podporovala kulturní sebevědomí národa, ačkoliv debata v archeologických kruzích nebyla uspokojivě uzavřena.

4.3 Dynastie Shang 商朝

Existence kmene Shang je v učebnicích tradována již od Qiho 契, který si svojí službou zasloužil titul knížete (*zhuhou* 诸侯) a území Shang qiu 商丘 (Lishi 1946: 41; Lishi 1957: 20 – učebnice se neshodují, zda žil za vlády Shuna 舜 nebo Yuho 禹). Po řadě generací se k moci v kmeni dostal Shang Tang 商湯,³⁵ který přestěhoval hlavní město do Bo 亳 a rozhodl se potrestat zkaženého vládce Xia Jie 夏桀. Vojensky porazil jeho a také další špatná knížata Wei 韋, Gu 顧 a Kunwu 昆吾, čímž se stal vládcem. Jeho následný způsob vlády byl spravedlivý a dobrý.

Obsáhleji se shangskému rodokmenu věnuje jenom učebnice z roku 1946,³⁶ ostatní se zmiňují pouze o Pan Gengovi 盘庚, který přestěhoval hlavní město do archeologicky

³⁵ Shang Tang se jmenoval Lü 履 a Tianyi 天乙, příjmením Zi 子 a byl zván Cheng Tang 成湯.

³⁶ Zajímavostí v tomto pramenu je informace, že prvními následovníky zesnulého vládce byli jeho bratři a teprve po té jeho synové. Toto pravidlo následnictví *jitong fa* 继统法 bylo platné v celém královském rodě Shangů (Lishi 1946: 43).

známého Yin 殷 (Lishi 1946: 43; Lishi 1957: 21; Lishi 1980: 152; Lishi 1986: 17). A také o posledním zhýralém králi Zhouovi 纣,³⁷ který byl poražen vévodou Fa 發 z Qihou 岐周. Popis jeho porážky je však většinou zařazen do narativu další dynastie Zhou 周, s výjimkou učebnice z roku 1946.

Vreční vrstvu společnosti tvořila otrokářská aristokracie a král. Ti prosazovali svoji moc skrze kulturní, vojenský a úřední systém. Kontrolovali a shromažďovali produkty zemědělství, hospodářství a řemesel. Část byla použita při rituálech jako obětiny: obilí, maso, keramické a bronzové předměty, také otroci jako lidské oběti (*rensheng* 人牲). Jedná se o rituály obřadní a také pohřební, které demonstrují kontinuální vztah s předky, úctu k přírodním jevům a také materiální definici sociálních tříd. Toto je potvrzeno archeologickými nálezy, jak učebnice vysvětlují na postupně zvětšujícím se prostoru. Hlavní pracovní síla, třída otroků a obyčejných lidí, trpěla a bouřila se vůči útlaku a kontrole aristokracie (Lishi 1957: 25-28; Lishi 1964: 17; Lishi 1986: 17, 21). Nejpodrobnější líčení nerovných vztahů otrokářské společnosti obsahuje pramen z roku 1957. Prameny se opírají o nálezy lidských pozůstatků z pohřebišť a obydlí v Yinxu 殷墟, které lze na základě výbavy zařadit do společenských tříd.

Jako pojítka kultury a politické moci jsou popisováni šamani (*wu* 巫 nebo *shenwu* 神巫) a „historici“ (*shi* 史). Mezi jejich úkoly patřily rituály, věštba, hudba, politika, záznamy - vyjadřovali se ke všem společenským událostem (Lishi 1957: 21,22, 27; Lishi 1986: 20). Další důležitou věcí pro společnost byl kalendář (*nongli* 农历), postavený na astronomii a lunárním cyklu, který navazuje na astronomický kalendář (*lifa* 历法) z dynastie Xia. Jeho základem je stále šedesátkový cyklus (*gan zhi* 干支) (Lishi 1986: 20; Lishi 1957: 28).

Shangský stát se rozkládal na území hraničícím s mořem na východě, zasahujícím do Shaanxi na západě, do Hebei na severu a na jihu do povodí Dlouhé řeky (když zprůměrujeme popisy v pramenech Lishi 1986: 17; Lishi 1957: 24; Lishi 1946: 43). Stěhování hlavního města bylo v té době poměrně běžné z důvodu povodní a vojenské nestability, avšak oproti městu Bo 亳 (které pramen z roku 1946 umísťuje do dnešní provincie Shandong) bylo hlavní město Yin 殷 odkryto archeology v provincii Henan.³⁸ Osídlení této lokality je

³⁷ Shang Zhou 商纣 je považován za blázna, který rozpoutal krutosti dokonce i mezi úřednictvem a aristokracií. Používal trestní právo k útlaku obyvatelstva a veškeré zdroje investoval do velikých stavebních projektů. Lid se kvůli útlaku bouřil, což vyvrcholilo revolucí a následným útokem a dobytím hl. m. Yin 殷 vévodou z Zhou 周.

³⁸ Přesná lokalizace naleziště Yinshang 殷商 je v Yinxu 殷墟 u města Anyang 安阳, Henan

datováno do 14. století př. n. l. (Lishi 1957: 21; Lishi 1986: 17) a trvalo zhruba 270 let (Lishi 1946: 42; Lishi 1957: 21).³⁹ Jeho nález na přelomu 19. a 20. století umožnil zmapovat úroveň kultury na základě odkrytých památek.

Odkryté lokality (*yizhi* 遗址) zahrnují paláce, pohřebiště, obydlí, řemeslné dílny. Jedním z nejdůležitějších nálezů jsou želví krunýře s rytými nápisy (*jiaguwen* 甲骨文), první písemné doklady připisované šamanům a historikům.⁴⁰ Dokládají dlouhodobý vývoj písma, který vyústil ve vznik čínského znakového písma (*hanzi* 汉字). Dále vyřezávané kameny, především nefrity. Dalším důkazem kulturního pokroku jsou nálezy zdobených bronzových předmětů pro domácí a zemědělský užitok. Šírkou druhů a zdobností ukazují vysokou technickou úroveň tavení a lití bronzů, a také úroveň koordinace a specializace řemesel (Lishi 1946: 77; Lishi 1957: 21-23, 28; Lishi 1986: 19-20). Bylo nalezeno velké množství keramických nádob a užitkových předmětů. Za specialitu Shangů je považována bílá keramika (Lishi 1957: 22). Ironicky řadí pisatelé učebnic mezi důkazy vývoje také zbraně pěšáků, vyrobené již z bronzů (kopí, meč, sekera, luk) a vozy tažené koňmi. Byly hlavním nástrojem aristokracie k udržení otrokářské společnosti pod kontrolou a zároveň k destrukci během válečných střetnutí, nebo při potlačování povstání. Řád ve společnosti byl udržován také sadou zákonů zahrnujících především tresty.

Základem státu zůstává zemědělská produkce, jejíž plodiny jsou v široké míře vyjmenovávány, převážně proso, pšenice a rýže.⁴¹ Z nich byl vyráběn například alkohol, z dalších plodin oblečení. Je zdůrazňována technika zavlažování a odvodňování polí. Pracovní nástroje i přes existenci bronzů byly stále kamenné a dřevěné – pluh, srp. Další činností byl chov prasat, koz, koní a krav. Rozšířený byl také rybolov (Lishi 1986: 19; Lishi 1957: 21-22; Lishi 1964: 77).

Z blíže neurčeného důvodu se učebnice roku 1964 věnuje Shangům minimálně. Na straně 17 popisuje porážku posledního vládce dynastie Xia Jie. Prostor věnovaný dynastii Shang odpovídá jedné straně. Tato učebnice se celkově vyznačuje stručností a zároveň barevností map a ilustrací.

Učebnice nejbohatší na archeologické odkazy o shangské kultuře byly vydány v letech 1957 a 1986. Stejný základ mají také historické tabulky z roku 1980. Naopak učebnice z roku

³⁹ Nálezy bronzů Yinského lidu 殷人 datované do období Yin Shang 殷商 před 3000 lety, tzn. do 1. tisíciletí př. n. l. (Lishi 1964: 7).

⁴⁰ Také známo *buci* 卜辞.

⁴¹ Na tomto místě by bylo vhodné provést srovnání s již existujícím výzkumem rozšíření těchto plodin v Asii, hlavně rýže.

1946 je bohatá na informace textologické historiografie.⁴² Text publikovaný roku 1964 je naopak významně chudý.⁴³

4.4 Dynastie Západní Zhou

Učebnice jsou bohaté, co se týče objemu informací a prostoru věnovanému tomuto období. Líčení vzniku dynastie Zhou je podobně jako v předchozích případech uvedeno úpadkem dynastie Shang a úspěšným rozvojem lenního knížectví Zhou. Původně se malý zhouský stát nacházel v povodí řek Jing 泾 a Wei 渭 (Lishi 1957: 29; Lishi 1986: 23). Osobností, pod jejímž vedením stát posílil, byl Qi 棄 sídlící ve městě Tai 邰, který byl údajně ministrem zemědělství ještě za vlády Yaoa a Shuna. Později Gong Liu 公劉 přestěhoval hlavní město do Bin 邠. Následně se vévoda Dan Fu 公亶父 přestěhoval do nového města Qi 岐, kde vybudoval opevněné město zvané také Zhouská pláň (*Zhou yuan* 周原). Později přesídlil do města Feng 豐 (Lishi 1946: 45; Lishi 1957: 29). Každé přesídlení je pojato jako nový projekt osídlení. Mladší učebnice začínají líčení v době posledního shangského vládce Zhoua 纣, kdy se král Wen z Zhou 周文王⁴⁴ angažoval v posílení svého státu. Jako schopný vládce a politik ve válečných střetnutích postupně porazil shangské státy Li 黎, Han 邶, Chong 崇 atd. Jeho syn král Wu 武王⁴⁵ nejdříve postavil vojenskou garizonu v Hao 鎬, poté porazil kmeny Yong 庸, Qiang 羌, Lu 盧, Pu 濮 a postupně se stal vůdcem kmenů z jižního a západního území Shang. Konečná bitva sjednocených zhouských jednotek s shangským vládcem proběhla u Muye 牧野. Hlavní město Shang Yin 商殷 bylo dobyto a svěřeno do správy Wu Gengovi 武庚. Novým hlavním městem státu Zhou se stalo Haojing 鎬京 a král Wu z Zhou 周武王 se stal císařem (*tianzi* 天子). Byla vybudována vojenská garizona Luoyi 洛邑 jako východní výspa (Lishi 1946: 45-47; Lishi 1957: 29,30; Lishi 1964: 18; Lishi 1986: 23).

⁴² Pramen z roku 1946 odkazuje na Záznamy historika 史记: Biografie Xia 夏本纪, dále na Knihu písní 诗经: Shangské ódy 商颂.

⁴³ Pravděpodobně protože pochází z Šanghajskeho nakladatelství tzn. z jiného politického prostředí. Druhý důvod nabízí skutečnost, že tato učebnice ve srovnání s ostatními je určena pro mladší kategorii žáků.

⁴⁴ Král Wen z Zhou 周文王, zvaný Xi Bo z Chang 西伯昌

⁴⁵ Král Wu z Zhou 周武王 zvaný Fa 發

Učebnice z roku 1964 popisuje vojenská střetnutí vedená králem Wu 武王 jako revoluci (*geming* 革命) a jako nevyhnutelný důsledek společenského vývoje. Byl to proces, během kterého se lid postupně stmeloval a politika přibývala na důležitosti. Avšak po porážení shangského vládce se tento pramen další genealogii dynastie Zhou nevěnuje (Lishi 1964: 17, 18).

Tím v 11. století př. n. l. vznikl silný stát Zhou. Když král Wu 武 zemřel, došlo k povstání kvůli následnictví krále Chenga 周成王 a regentství vévody Zhou 周公.⁴⁶ Nesouhlasící knížata Guan 管 a Cai 蔡 se spojila s pozůstatky Shangů, s východními kmeny *dongyi* 东夷 (Huaiyi 淮夷, Yan 奄 a Xu 徐).⁴⁷ Společně vedli ozbrojené povstání, které však bylo poraženo vévodou Zhou a později se znovu stali terčem útoků krále Chenga 成王, jenž tak rozšířil své území.

Učebnice z roku 1946 popisuje některé z dalších následujících vládců (králové Kang 康王, Cheng Kang 成康, Zhao 昭王 a Mu 穆王), ale první, o kterém se zmiňují také další zkoumané učebnice, je až král Li 厲王.⁴⁸ V 9. století př. n. l. společnost kvůli špatné vládě tohoto krále povstala a aristokracie se svými jednotkami zaútočila na hlavní město. Jelikož byl král Li 厲王 vyhnán, zvolili mezi sebou představitelé aristokracie shromáždění (*guizu huiyi* 贵族会议), které mělo politická práva a autoritu jako král. Tento způsob vlády je zván érou společné harmonie (*gonghe* 共和)⁴⁹ a je datován do roku 841 př. n. l. Mezi vládnoucími osobnostmi jsou zmiňováni ministři a vévodové Zhou 周公 a Zhao 召公. Po tomto období se králem stal Xuan 宣王, který se vrátil k pravidlům prvních králů dynastie. Kromě spravedlivé vlády se také věnoval vojenským výpravám proti jihovýchodním barbarům Huai 淮夷, severozápadním Darong 大戎, jižnímu Chu 楚 až do povodí řek Jiang 江 a Han 漢. Války

⁴⁶ Vévoda Zhou 周公 se jmenoval Dan 旦 a příjmením Ji 及, byl synem krále Wena 周文王.

⁴⁷ Učebnice z roku 1946 je označuje jako státy, kdežto učebnice z roku 1957 jako barbary a kmeny. A pramen z roku 1986 je jednotně označuje jako východní kmeny bez bližšího rozlišení.

⁴⁸ Král Li 厉王, učebnice z roku 1957 a 1986 používá zjednodušenou formu znaku, v protikladu k učebnici z roku 1946. Tabulky z roku 1980 přiznávají králi ještě jméno Ji Hu 姬胡.

⁴⁹ V kontextu starověku je potřeba opatrnosti, co se týče éry společné harmonie, která je překládána také jako republikanismus. Jeho definice v čínských slovnících je následující: Gonghe 共和 značí 40 let mezi vládami krále Li 厉 a krále Xuan 宣 a jeho počátek je datován do roku 841 př. n. l. Jsou známy 2 původy názvu: společná vláda ministrů Zhou a Zhao ; Gong Ba He 共和伯和, kdy Gong je jméno státu, Ba postavení vládce a He je jméno dotyčné osoby, jež Hanshu 汉书 zasazuje do starověku. Označuje systém republiky užívaný v moderních textech od Zhang Binglin 章炳麟, Guo Xiaocheng 郭孝成 a Qu Qiubai 瞿秋白. (Hanyu da cidian 2 汉语大词典 2. Shanghai: Hanyu da cidian chubanshe. 1988. str. 85) Překládáno jako 1) Sjednocení za účelem. 2) Republikánský. (Mathews' Chinese- English Dictionary. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. 1966. str. 545)

s okolními kmeny vyčerpaly materiální zdroje zhouského krále a v konečném důsledku jeho moc oslabily (Lishi 1946: 53; Lishi 1957: 36; Lishi 1980: 153; Lishi 1986: 26).

Dalším králem se stal You 幽王, který po válečné prohře s kmenem Xirong 西戎 (Quanrong 犬戎) a boji s příbuzenstvem, opustil hlavní město Haojing 镐京 a byl zabit. Útok byl vyvolán královým upřednostňováním společnice Baosi 褒姒 a upozadováním prince Yi Jiua 宜臼. Za své vlády v 8. století př. n. l. se král musel také vypořádat se zemětřesením, suchem a hladem, ztrátou loajality lenních knížat (*zhuhou* 诸侯) a společenskými nepokoji.

Následník král Ping 平王 (Yi Jiu 宜臼) založil nové hlavní město Luoyi 洛邑⁵⁰ východněji od původního města. Hlavním důvodem k přestěhování, jež se odehrálo roku 770 př. n. l., bylo dostat se z dosahu nebezpečných kmenů Quanrong 犬戎. Od tohoto okamžiku se datuje období Východního Zhou 东周 (Lishi 1946: 54, 55; Lishi 1957: 36; Lishi 1986: 27,28). Co se týče informací o stěhování měst, jedná se o kombinaci archeologicky doložených měst kombinovaných s líčením důvodů v tradičních historických textech.

Válečných akcí, které vedly k založení dynastie Východní Zhou, se účastnila lenní knížata (*zhuhou* 诸侯), představitelé klanů (*wangzu* 王族) a ministři (*gongchen* 功臣). Po sjednocení a ustanovení zhouského královského rodu byl zformován následující systém feudální společnosti. Postavení knížat a úřednictva bylo striktně určeno, avšak popisy se v tomto ohledu mezi jednotlivými učebnicemi liší. Pramen z roku 1946 dělí společnost na lenní knížata *zhuhou* 诸侯 pěti řádů *gong* 公, *hou* 侯, *bo* 伯, *zi* 子 a *nan* 男, a nižší vrstvu společnosti dále rozdělenou na úřednictvo *qing* 卿, *dafu* 大夫, *shi* 士 a obyčejný lid *shumin* 庶民. Na základě práva uctívat předky determinuje společnost jako vzájemně propojenou příbuzenskými vazbami. Učebnice z roku 1957 uvádí úřední pozice *guan zhi* 官职 dělené na *situ* 司徒, *sima* 司马, *sikong* 司空 a *sikou* 司寇, a dále na šlechtické postavení vyšší *zhuhou* 诸侯, *qing* 卿, *dafu* 大夫 a nižší *shi* 士. Knížata *zhuhou* 诸侯 disponovala armádními jednotkami, které byly k dispozici králi a doplňovaly jeho vlastní vojenské jednotky. Nejen královské a šlechtické postavení ale také úřední tituly byly dědičné. Některá knížata zastávala zároveň pozici *qing* 卿. Učebnice publikovaná roku 1964 se vyhýbá dělení společnosti na úřední a šlechtickou sféru. Naopak přímo vyjmenovává sestupný sociální žebříček počínaje knížaty *zhuhou* 诸侯, kterým patří půda, dále úředníky *qing* 卿, ministry *dafu* 大夫, nižší

⁵⁰ Luoyi se mělo nacházet v dnešním Luoyangu, Henan (Lishi 1986: 27).

úředníky *shi* 士, kteří měli vojenskou povinnost, a konče řadovým obyvatelstvem *pingmin* 平民, specializujícím se na zemědělství a řemesla. Další učebnice z roku 1986 se nezaměřuje na terminologii ale spíše na vztahy. Na vrcholu státu, který je tvořen státy lenních knížat *zhuhou guo* 诸侯国, je vládce *guojun* 国君. Společně upevňovali vládu nad původním shangským územím a také zvětšovali územní rozsah státu. Ve všech zkoumaných pramenech je zdůrazňována praktičnost organizačního řádu, jelikož umožňoval snadnou a rychlou kontrolu a ovladatelnost celé společnosti - skrze lokální lenní knížata spravující své státy, plnící příkazy krále, platící tribut a poskytující své vojenské jednotky. Z učebnic jsou známy státy Lu 鲁, Qi 齐, Yan 燕, Wei 卫 (衛), Song 宋 a Jin 晋.

Ačkoliv by v zájmu přehlednosti bylo vhodnější prezentovat jednotný průřez uspořádání feudální společnosti, rozdíly mezi učebnicemi jsou natolik významné, že je nelze pominout. Ukazují, že v odborných kruzích existovala debata, do jaké míry lze považovat informace z klasických textů za spolehlivé. Od začátku 50. let bylo ustanoveno propojení mezi textologickou historiografií, tradičním starožitnictvím a moderní paleografií (viz práce Guo Moruo). Tudiž bylo možné provést srovnání tradičních textů s nápisy na bronzích a věštebných kostech, které prošly moderní datací. Avšak to, co učebnice prezentují, není konkretizace ale naopak větší zobecnění. Pravděpodobně na základě marxistických vývojových schémat.

Dynastie Zhou představovala otrokářskou feudální společnost (*nuli shehui* 奴隶社会, *fengjian shehui* 封建社会),⁵¹ označovanou také jako absolutistický stát (*zhuanzhi zhuyi* 专制主义). Vládnoucí třída je tvořena aristokracií (*guizu* 贵族), která byla nadřizena vesnickým zemědělským občinám (*nongcun gongshe* 农村公社) a otrokům (*nuli* 奴隶). Uspořádání společenských tříd bylo řízeno skrze úřední systém (*guan zhi* 官制), systém polního registru (*tian zhi* 田制)⁵² a trestními zákony (*xingfa* 刑法).

Aristokracie vlastnila půdu a otroky k jejímu obhospodařování. Obojí měla za zásluhy přidělené zhouským králem. Dále spravuje lokální řemesla. V každém lenním státě se nacházelo hlavní město obklopené poli, jehož opevnění ochraňovalo aristokratické paláce,

⁵¹ Také zvané feudální stát *fengjian guo* 封建国 (Lishi 1964: 19).

⁵² Také zvané systém studničních polí *jingtian* 井田 (Lishi 1986: 25; Lishi 1957: 33).

obřadní chrámy, skladiště, tržiště, řemeslné dílny a obydlí populace. V tomto ohledu je zřejmé, že se všechny prameny více opírají o informace z klasických textů, protože archeologické nálezy ukazují, že část řemeslných dílen a příbytky běžné populace (*caowu* 草屋) se nacházely na vnější straně městské fortifikace (Loewe 2006).

System registrace polí (*jingtian* 井田) byl spojen se systémem zavodňovacích kanálů a cest. Popisu tohoto systému je ve všech učebnicích věnován prostor a je kladen důraz na vypočítání půdních jednotek *mu* 亩, avšak detaily se mezi jednotlivými učebnicemi liší. System měl zajistit dostatek potravin pro obyvatelstvo a také spravedlivý způsob výpočtu daní. Měl fungovat jako autonomní regulace vesnické zemědělské ekonomiky. Této charakteristice se vymyká popis učebnice z roku 1957, který do raného období dynastie Západní Zhou klade odlišné uspořádání: vesnické obcíny (*nongcun gongshe* 农村公社), ve kterých půda byla veřejným majetkem (*gonggong caichan* 公共财产).⁵³ Teprve později došlo k redistribuci půdy do systému studničních polí (Lishi 1946: 51, 78; Lishi 1957: 32, 33; Lishi 1964: 25, 32; Lishi 1986: 31,32).

System *jingtian* 井田 je zmiňován také ve vztahu k vojenské povinnosti. V případě míru byli lidé posíláni na lov, který byl pojímán jako vojenské cvičení. Obyvatelstvo bylo zapojeno do vojenských záležitostí, protože s tím, jak se vojenské strategie a náklady rozvíjely, už nižší šlechta *shi* 士 nestačila. Toto rozšíření povinností probíhalo postupně. Armáda byla dělena na menší a menší jednotky (*jun* 軍, *shi* 師, *lü* 旅, *zu* 卒, *liang* 兩, *wu* 伍) a bylo určeno, kolik armádních útvarů může šlechta ve srovnání s králem mít (Lishi 1946: 51; Lishi 1957: 33; Lishi 1964: 33).

K tématu sociálního uspořádání je řazen také popis rituálů. Učebnice z roku 1946 popisuje 5 základních rituálů (pro předky, pohřby, vojenské příležitosti, císařský dvůr a pro svatby) a zdůrazňuje důležitost hudby při takových příležitostech. Důležitou součástí obřadního života byly upomínkové bronzы s nápisy. Hodnota rituálu spočívala v tom, že učil společnost standardizovanému chování a hudbou zušlechťoval lidskou povahu (Lishi 1946: 50, 51, 78; Lishi 1957: 34,35). Fungoval také jako symbolická prezentace a dotvrzení společenského postavení účastníků obřadů.

⁵³ Je zajímavou shodou okolností, že učebnice upřednostňující systém vesnických občin byla publikována rok před zahájením Velkého skoku 1958, během kterého byly v ČLR zaváděny vesnické komuny. Obě formy uspořádání mají shodné rysy: veřejné vlastnictví půdy, veřejné vodní práce, rovnoměrné dělení produkce.

Spodním společenským vrstvám je připisován velký rozkvět a specializace řemesel. Konkrétně otrocká práce umožňovala ve velikém objemu produkovat zemědělské nadbytky a také uvolnění pracovní síly běžné populace pro řemesla.

Učebnice z roku 1946 se nezmiňuje o žádných materiálních důkazech kulturního vývoje. Pozdější zkoumané texty však popisují rozvoj zemědělství a řemesel následovně. Učebnice z let 1957 a 1964 se přidržují poněkud obecnějších názvů: v průběhu vlády dynastie Zhou byly ustanoveny nucené práce, které běžné obyvatelstvo muselo vykonávat ve svém vlastním zájmu a to výstavba cest, fortifikace, udržování systému zavlažovacích kanálů, také obhospodařování lesů, jezer a vodních toků. Rozvíjelo se zemědělství obilných plodin a rýže, výroba alkoholu a hedvábí, chov domácích zvířat, konkrétně hovězího dobytku a koní. Z řemesel učebnice zmiňují výrobu lakových předmětů, těžbu a tavbu kovů, výrobu bronzových předmětů a také těžbu soli. Výrobky se staly předmětem obchodu a tím posilovaly ekonomiku. Poslední pramen publikovaný roku 1986 se o materiálním rozvoji rozepisuje podrobněji jen v tom smyslu, že vyjmenovává více konkrétních plodin. Otroci na polích pěstovali rýži, čirok, proso, luštěny, moruše, konopí a ovoce. Řemesla zpracovávala dřevo, zlato, laky a kůže (Lishi 1964: 32; Lishi 1957: 33, 34; Lishi 1986: 25).

Všechny učebnice popisují počáteční období dynastie Zhou v pozitivním světle: bohatství, zemědělská úroda a půda byly přerozděleny na úkor poražené shangské aristokracie. Jako způsob zlepšení životních podmínek je chápána také urbanistická výstavba, fortifikace, výstavba cest a systému zavlažování. Naopak závěrečné období Západního Zhou je chápáno jako společnost v úpadku, kdy konkrétně učebnice z let 1957 nazývá celou kapitolu „Moc, síla a úpadek Západního Zhou“ (str. 32) a učebnice z roku 1986 obsahuje kapitoly „Konec Západního Zhou“ (str. 26) a „Kolaps otrokářské společnosti“ (str. 29). Konkrétní popis se zaměřuje na vyčerpání zdrojů, únavu a útlak spodních vrstev společnosti, a také oslabení moci královského dvora Zhou v důsledku ozbrojených konfliktů.

4.5 Východní Zhou: doba Letopisů a Válčících států

Ačkoliv se toto období nazývá Východní Zhou *Dong Zhou* 东周, hlavní činitelé událostí nepocházejí z královského rodu Zhou sídlícího v Haojingu 鎬京, ale byla jimi knížata se svými státy. Jejich autonomie, ekonomická soběstačnost a vojenská síla přerostly dům Zhou. Na základě politických událostí a dochovaných textů je toto období dále vnitřně děleno na období ohraničené Letopisy Jar a podzimů *Cunngiu* 春秋, na které navazuje období Válčících států, podle kroniky Strategie válčících států *Zhan guo ce* 战国策.

Státy lenních knížat mezi sebou soupeřily a válčily o území, o lidskou pracovní sílu, o zdroje a o autoritu. Každé válečné střetnutí bylo spojené s „drancováním výsledků lidské práce“ (Lishi 1957: 40). Za vlády zhouského krále Xianga 周襄王 vznikl institut nejvýše postaveného knížete hegemona (*bazhu* 霸主). Tento titul udělil král Xiang poprvé vévodovi Huanovi ze státu Qi 齐桓公. Stát Qi 齐 na shandongském poloostrově se rychleji rozvíjel a jeho prostředky narůstaly díky moudrému ministrovi Guan Zhongovi 管仲. Ten byl pověřen vévodou Huanem, aby v Qi 齐 zrealizoval ekonomické, politické a vojenské reformy (*gaige* 改革) a vytvořil tak prostředí míru, stability a společenského řádu. Qi se rozkládalo na území bohatém na nerosty, úrodnou půdu, mořský rybolov a sůl, takže Guan Zhong se mohl zaměřit na rozvoj výroby, těžby, zpracování železa a bronzu, zemědělství a obchodu. Dále rozšířil vojenskou povinnost na celou populaci, investoval do vojenského cvičení a vybral schopné úředníky.

Jeho politické strategie (*zhengce* 政策) umožnily, že posílený stát Qi pak byl schopen pomoci zpacifikovat povstání ve státě Song 宋. Také pomohl státům Yan 燕 a Wei 衛 odrazit útok barbarů. Sjednotil lenní státy pro trestnou výpravu proti Chu 楚, které rozšiřovalo svoji moc na jižním zhouském území a neplatilo tribut králi Zhou. Potom byl vévodovi Huanovi za odměnu udělen titul prvního hegemona (*bazhu* 霸主) s úkolem „ctít krále a odrážet barbary“ (*zun wang rangyi* 尊王攘夷). Tento titul byl udělen za zásluhy, symbolizoval pověření zhouského krále Xianga 襄王 a nahrazoval moc centrální vlády (*zhongying zhengfu* 中英政府). Na tomto základě vévoda Huan 齐桓公 uspořádal alianční schůzi (*huimeng* 会盟) v Kuiqiu 葵丘, na kterých za přítomnosti zhouského krále shromáždil a řídil knížata (*zhuhou* 诸侯). Hlavním úkolem hegemona bylo udržet mír. Tak vznikl nový cíl v soupeření lenních knížat a bylo zahájeno období hegemonních válek (*qi guo zheng ba* 七国争霸), v kterých se

dlouhodobě udržely jen nejsilnější státy a ty slabé byly pohlceny (Lishi 1946: 56-58; Lishi 1957: 40-41; Lishi 1964: 21-23; Lishi 1986: 29-30).

Stát Chu 楚 v povodí Dlouhé řeky, řeky Huai 淮 a jezera Dongting 洞庭湖 přetvářel mokřady v zemědělsky užitné plochy, pohlcoval okolní útvary a svým územním rozsahem začal ohrožovat zhouské státy ležící v povodí Žluté řeky. Zapojil se do bojů o hegemonii. Na území Západního Zhou v povodí řeky Wei 渭 byl ustanoven stát Qin 秦. Zdejší populace byla smíšená s nomádskými kmeny a programově přejímala zhouskou kulturu. Rozvíjející se stát pohlcoval sousední kmeny. Oba státy se střetly se státem Jin 晋, které zablokoval stát Qin před dalším rozpínáním a zaútočilo na stát Chu. Následně byl určen vévoda Wen ze státu Jin 晋文公 hegemonem. Síla státu Jin byla také výsledkem zavedení vojenské povinnosti a postupného pohlcování okolních kmenů.

Učebnice z let 1986 a 1946 na začátku popisu pro období Letopisů vyjmenovaly seznam hegemonů *Chunqiu wu ba* 春秋五霸 na kterých se shodují: vévoda Huang z Qi 齐桓公, vévoda Wen z Jin 晋文公, král Zhuang z Chu 楚莊王 a vévoda Xiang ze Song 宋襄公. Pramen z roku 1946 řadí do seznamu hegemonů navíc vévodu Mu z Qin 秦穆公, ale v textu se věnuje králi Helu z Wu 吳王闔廬 a králi Gou Jianovi z Yue 越王勾踐. I učebnice z roku 1986 řadí mezi hegemony právě krále Heluho a Goujiana. S dalšími prameny se shodují jen v popisu hegemonu vévody Huana z Qi. Učebnice z 50. let ještě zmiňuje vévodu Wena z Jin.

Státy Jin 晋 a Chu 楚 spolu dále soupeřily a zapojily do toho další: Lu 魯, Wei 衛, Chen 陈, Cai 蔡, Zheng 鄭 a Song 宋. Okrajové Qi 齐 a Qin 秦 se zapojovaly minimálně. V bitvě u Bi 邲 bylo Jin poraženo a ostatní státy se připojily k novému hegemonovi - králi Zhuangovi z Chu 楚莊王. Politický boj zároveň probíhal také uvnitř lenních států, když vrstva úředníků *dafu* 大夫 a *qing* 卿 díky rozšiřujícím se úředním pravomocem a hromadění majetku začala aktivně zasahovat do státních záležitostí.

Na konci doby Chunqiu se do válek zhouských států zapojily jižní státy Wu 吳 a Yue 越, které se během 6. až 5. století před n. l. hospodářsky rozvíjely v dolním toku Dlouhé řeky. Stát Wu posílal své syny do severních států, aby se tam oženili a přejímal jejich kulturu. Za vlády krále Helua 闔廬 stát Wu zaútočil na Chu a opakovaně útočil na Yue. Druhý z uvedených udržoval dočasný mírový stav a rozvíjel se. Když Yue za vlády krále Gou Jiana 越王勾踐 posílilo, využilo toho, že Wu válčilo jinde, nemělo obranné vojsko a tak bylo

snadněji poraženo. Yue následně upevnilo tributární vztahy s královským dvorem Zhou a jeho král se stal hegemone (Lishi 1946: 58-60; Lishi 1957: 41-42; Lishi 1986: 30).

Do období Válčících států vstupovalo v roce 475 př. n. l. sedm států (*qiguo* 七国) nebo také sedm mocností (*qi xiong* 七雄). Státy Qi 齐, Chu 楚, Yan 燕 a Qin 秦 byly původními velkými státy, kdežto státy Han 韩, Zhao 赵 a Wei 魏 vznikly jako důsledek vnitrostátních bojů úředníků a rozpadu státu Jin 金 v 5. století př. n. l. Ostatní státy byly hlavními mocnostmi poraženy a území obsazeno. Podle učebnice z roku 1946 královský dům Zhou ještě stále existoval, avšak veškerý výklad ve všech pramenech se soustředí na samostatné knížecí státy. Výklad učebnic se soustřeďuje na úspěšné reformy, které jednotlivé státy postupně zaváděly a které jsou připisované talentovaným a vzdělaným mužům. Pro udržení struktury této práce budou reformy zařazeny do popisu společenského vývoje.

Učebnice se také neshodují ve způsobu popisu politických vojenských událostí. V Qi se stal novým vládnoucím rodem Tian He 田和 (Tian shi 田氏). Jižní a poměrně vzdálená lokace státu Chu zmenšovala pravděpodobnost ohrožení, ale zároveň zvyšovala náročnost vojenských výprav. Státy Han, Zhao a Wei se nacházely uprostřed centrální planiny a byly zranitelné. Stát Qin se rozkládal v hraniční oblasti, kde byl dobře situovaný pro obranu i útok.

Prameny z let 1946 a 1957 podrobně popisují horizontální a vertikální aliance (*he zong lian heng* 合纵连横). V situaci, kdy vojensky a územně nejsilnějšími státy byly Qin a Chu, probíhala všeobecná válka. Ve 4. století před n. l. zorganizoval cestující učenec Su Qin 苏秦 vertikální alianci (*he zong* 合纵) mezi všemi státy na obranu před Qin (Lishi 1957: 60) nebo na obranu proti aktuálnímu útočníku (Lishi 1946: 64). Učenec Zhang Yi 張儀 ve službách Qin přesvědčil státy k opačnému politickému tahu - horizontální alianci (*lian heng* 连横). Státy svoji loajalitu často měnily za pomoci zrady a izolace.

Války byly také vedeny s okolními kmeny Xiongnu 匈奴, které ohrožovaly zhouské státy. Další konflikty probíhaly uvnitř států samotných, jak popisuje jediný pramen z roku 1986. Jako příklady udává státy Liang 梁, Chen 陈 a Zheng 鄭, kde stavební projekty natolik zatěžovaly lidskou sílu, že měly za následek vzpoury nižších vrstev společnosti. Ostatní státy využívaly takových nestabilních situací k anexi.

Situace dospěla do fáze, kdy se stát Qin stal vojensky nejsilnějším a rozkládal se na území dnešních provincií Shaanxi, Sichuan, Hubei a jiho-západní část Henanu. V letech 230

až 221 před n. l. postupně všechny okolní státy porazil a obsadil. To je považováno za konec doby Válčících států a Východního Zhou, a také za první sjednocení čínského státu.

Válečné prostředky se v důsledku potřeby rychle rozvíjely. Armády se skládaly z jezdeckta, vozů a především pěšáků. Technické zpracování železných zbraní, povinná vojenská cvičení a výstavba obranných zdí byly součástí reform. To vytvářelo větší daňovou zátěž obyvatelstva a zvětšovalo povinnost nucených prací. Rozvoj propracovaných válečných taktik je zachycen v textu Umění války *Sun Zi bing fa* 孙子兵法 od Sun Wua 孙武. V 7. a 6. století byly ve státech Lu 鲁, Jin 晋 a Zheng 鄭 zavedeny nové vojenské struktury (*zhoubing* 州兵, *qiujia* 丘甲, *qiufu* 丘賦) na základě nového systému daní z půdy, které zapojily celou populaci (Lishi 1946: 59, 60; Lishi 1957: 38,39, 59; Lishi 1986: 37).

Aby se státy dlouhodobě mohly účastnit hegemonních válek, byly reformy (*bianfa* 变法) podmínkou k posílení států. Vládnoucí knížata států hostila cestující učence (*youshi* 游士) a zaměstnávala je jako své ministry a rádce. Ti pocházeli ze zchudlých nižších šlechtických vrstev (*dafu* 大夫), tudíž měli vzdělání, politické zkušenosti, ovládali zbraně a hudbu. Cestovali mezi státy a nabízeli své služby vládcům. Odměňování byli tituly, lény a dalším majetkem. Mezi známé učence prosazující reformy patří Li Kui 李悝 působící ve státě Wei 魏, Wu Qi 吴起 v Chu 楚, Shen Buhai 申不害 a nejpodrobněji vylíčený Shang Yang 商鞅 ze státu Qin 秦. Ve státě Qin byly od roku 359 před n. l. na příkaz vévody Xiao 秦孝公 zaváděny následující reformy: Byla zavedena registrace osob a domácností za účelem výběru daní, kontroly vlastnictví půdy, prosazování trestů, ohlašovací povinnosti a vojenské povinnosti. Počítané jednotky se zakládají na rodinách a vedou k nejvyšším správním jednotkám okresům *xian* 县. Druhý typ reform se zaměřil na rozvoj zemědělství, podporu zemědělců, změnu evidence a rozdělení půdy. Zemědělci měli možnost být vyřazeni z vojenské povinnosti, kdežto obchod na úkor zemědělství byl trestán. Bylo institucionalizováno právo na soukromé vlastnictví půdy a právo na obchodování. Další reformy se týkaly posílení vojenských jednotek. Vojenské zásluhy byly odměňovány majetkem a zvýšením postavení. Privilegia aristokracie byla zrušena – postavení (*juewei* 爵位), majetek, půda a otroci byly udělovány výhradně na základě vojenských zásluh. Na toto byl zrušen dědičný nárok. Reformy byly prosazovány jako součást vlády zákona (*fazhi zhuyi* 法治主义). Navzdory odporu otrokářské šlechty byly v průběhu 4. století před n. l. podobným

způsobem zreformovány všechny státy v době Válčících států. Důsledkem byla pevnější centrální kontrola a hospodářský rozvoj v každém státě (Lishi 1946: 63; Lishi 1957: 55-58; Lishi 1986: 39, 40).

Učebnice z roku 1946 dokonce předkládá tvrzení, že během období Východního Zhou došlo k úpadku aristokracie, která byla nahrazena vrstvou vojenských důstojníků a vysoce postavených úředníků.

Základem změn v hospodářském systému byly změny v zemědělství a v nakládání s půdou, což v důsledku vedlo ke změně sociálních vztahů. Popisy učebnic se zemědělství věnují podrobně. S výjimkou učebnice z roku 1957 se prameny shodují na existenci systému studničních polí (*jingtian* 井田), kombinovaného se strukturou cest a zavlažovacích kanálů. Liší se ale v načasování jeho rozpadu. Tento systém měl zaručovat spravedlivé rozdělení půdy a zajištění životních potřeb. Kvůli zabírání částí této půdy aristokracií přestal být systém postupně spolehlivý. Byly zavedeny daně z plochy půdy měřené jednotkou *mu* 亩 (daně z půdy *shui mu* 税亩), jako způsob kompenzace narůstajících státních nákladů. Také to byl nástroj ke kontrole soukromého vlastnictví půdy (*si tian* 私田). Soukromě vlastněná půda pocházela z rozpadu půdy veřejného vlastnictví v důsledku záboru a z nově kultivované půdy, nezařazené do žádného systému.

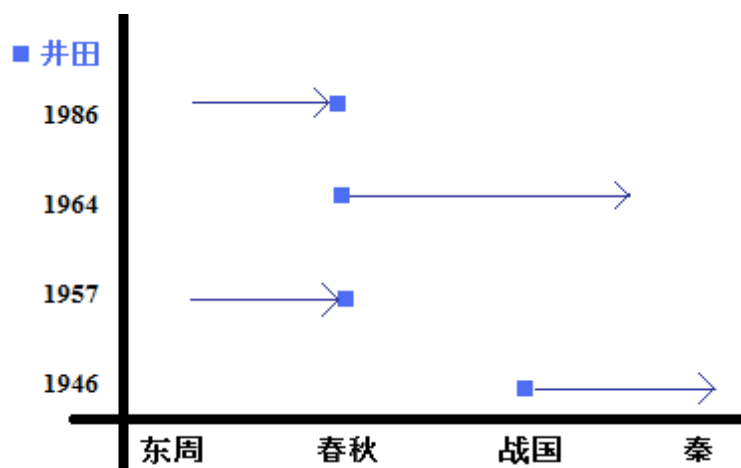
Pramen z 50. let se věnuje přesunu vlastnictví půdy ze zemědělských občin (*nongcun gongshe* 农村公社) do soukromého vlastnictví (*siyou caichan* 私有财产). Přejít veřejně vlastněné půdy (*gong you zhi* 公有制) z rukou zemědělců a univerzálního majitele půdy zhouského krále, do soukromých rukou probíhal postupně. Tento jediný pramen hovoří také o systému kontrolované distribuce polí a pracovních sil (*yuan tian zhi* 爰田制), který byl zaveden poprvé v 7. století před n. l. ve státě Jin 晋, odkud se rozšířil do dalších států.

Koncept soukromého vlastnictví půdy umožňoval s ní obchodovat a také zvětšil rozdíl mezi sociálními a profesními skupinami. Vrstva otroků pracujících v zemědělství a řemeslech zůstala a rozšířili ji bezzemci. Zasloužilým vojákům a velitelům byla půda přidělována. Běžnou praxí se stalo, že majitelé větší plochy propůjčili svoji půdu bezzemkům za úplatu. Utvořila se tak nová třída, která nepatřila ani mezi aristokracii ani mezi chudé obyvatelstvo. Učebnice z roku 1986 ji nazývá třídou statkářů (*dizhu jieji* 地主阶级) a předznamenává její vývoj až do vykořisťující statkářské třídy, vládnoucí vrstvy feudální společnosti.

Společnost se dostala do vývojové fáze, kdy lidská pracovní síla vázaná na půdu byla organizována novým systémem, který ale z dlouhodobého hlediska způsoboval větší míru

vykořisťování. Všechny učebnice označují situaci otroků, řemeslníků a zemědělců za stále těžší, avšak jak bylo zmíněno, pouze učebnice z 80. let ji označuje jako novou fázi tzv. feudální společnost. Ostatní učebnice jako feudální označovaly již předchozí uspořádání pracovních sil řízené vládnoucím rodem a aristokracií.

Pramen z roku 1946 řadí zavedení systému studničních polí (*jingtian* 井田) mezi Shang Yangovy reformy období Válčících států, pramen ze 60. let připisuje tento systému plošně pro období Východního Zhou a učebnice z 80. let naopak popisuje v době Letopisů již jejich rozpad (viz graf č. 1). Pramen z 50. let datuje rozpad podobného systému zemědělských občin (*nongcun gongshe* 农村公社) a uzákonění nové správy do doby Letopisů (konkrétně 7. až 6. st. př. n. l.). To, že se učebnice neshodují v časovém rámci změn uspořádání nelze připsat vývoji archeologického poznání. Protože obě učebnice vydané nakladatelstvím řízeným komunistickým státem datují konec studničních polí a zemědělských občin do doby Letopisů, kdežto učebnice publikované nakladatelstvím *Guoli bianyi guan* nabízejí dvě odlišné datace. Proto se dostáváme k odlišnému hodnocení společenského pořádku, kdy učebnice z roku 1986 teprve pro období Válčících států klasifikuje společnost jako feudální. Tomu věnuje kapitolu číslo 3) Feudální společnost: Formování a postupný rozvoj feudální společnosti Válčících států, státu Qin a státu Han, začínající na straně 39.

Graf 1) Datace systému studničních polí

Technologický rozvoj zemědělství je dokládán výstavbou zavlažovacích systémů a užitím železných nástrojů. Mezi další důležité prostředky rozšiřování orné půdy je řazeno používání volských potahů k orbě a rozšíření metody hnojení. V období Letopisů byly železné nástroje běžně rozšířené a pisatelé učebnic si dali záležet na vysvětlení, že ostrost a tvrdost železa předčila jiné materiály. Železo v archeologických nálezích prezentuje nárůst výrobní

síly. V důsledku dává pracujícím lidu „sílu k boji s přírodou“ při kultivaci nového území a rozšiřování orné půdy.⁵⁴

To se týká také budování vodohospodářských staveb (*shui li gong cheng* 水利工程) jako jsou drenážní a závlahové systémy nebo vodní hráze. Mezi účely vodních projektů (*shui li shiye* 水利事业) jsou také zmiňovány protipovodňové stavby. Stát Qin v povodí řeky Minjiang 岷江 vybudoval vodní stavbu Dujiangyan 都江堰. Ve státě Zheng byl vykopán kanál spojující řeky Jing 泾 a Luo 洛. Stát Chu v bažinách vybudoval větší množství vodních staveb. Do začátku doby Válčících států pracující lidé vybudovali řadu kanálů, včetně těch v okolí jezera Taihu 太湖. Kromě zvětšení zemědělské půdy a ochranou před povodněmi, stala se vodní díla také nástroji vojenské strategie. Úmyslné zaplavování území nepřítele bylo pravidlem (Lishi 1946: 67; Lishi 1957: 37-39, 41, 48-50; Lishi 1964: 32; Lishi 1986: 31, 39, 43).

Železné nástroje byly důležitou součástí výroby. Je popisována tavící pec s dmychadly, kterými se zvyšovala teplota tavení. Palivem v pecích bylo uhlí a byly obsluhovány velkým počtem otroků a řemeslníků, jejichž práce byla specializována na těžbu, čištění kovů, odlévání předmětů etc. Byly nalezeny železné sekyry, motyky a další nástroje, které dokládají předcházející dlouhé období technologického vývoje. Nálezy byly odkryty ve státě Chu ve městě Wan 宛, ve státě Zhao v Handanu 邯郸, ve státě Han v Tangxi 棠溪 a ve státě Jin byly nalezeny bronzové nádoby s nápisy obsahující zákony. Pramen z roku 1957 datuje tavení železa do období Letopisů jar a podzimu, kdežto pramen z roku 1986 řadí tuto techniku až do období Válčících států.

Důležitým řemeslem byla výroba soli (*zhu yan ye* 煮盐业): mořské soli v Shandongu a kamenné soli v Shanxi. Další řemesla se specializovala na výrobu hedvábí, lakových předmětů, široké škály keramiky a zpracování kůží. Dílny byly kontrolovány úřady a aristokracií, jež s výrobky (*chanpin* 产品) obchodovala. Města byla propojena obchodními trasami a trhy (*chengshi* 成市) se nacházely ve velikých městech, jako bylo Linzi 临淄 v Qi, Handan 邯郸 v Zhao, Ying 郢 v Chu, Xianyang 咸陽 a Tao 陶 v Qing. Součástí obchodu se stala také měna. Města se stala centry režimu feudální statkářské střídy (*fengjian dizhu jiejie zhengquan de zhongxin* 封建地主阶级政权的中心) a jejich trhy byly spravovány specializovanými úředníky (*shishi* 市史) (Lishi 1957: 37, 47, 48, 50-53; Lishi 1986: 44).

⁵⁴ *Dui ziran douzheng de lilian* 对自然斗争的力量 (Lishi 1957: 37)

Hospodářské a politické změny byly přímo propojené sociálními změnami, čemuž se učebnice věnují opakovaně. Pramen ze 40. let popisuje směřování změn poměrně přímočaře: v době od Západního Zhou do průběhu období Letopisů byla společnost feudálně rozdělena. Bylo uplatňováno právo dědičnosti aristokratického a také úředního postavení a majetku. Tyto vyšší vrstvy společnosti byly po určitou dobu stabilní a udržovaly politickou moc. Následně od doby Letopisů do Válčících států probíhal rozpad feudálního systému (Lishi 1946: 66). Silné státy se rozpínaly, zatímco malé státy se snažily chránit, takže se politické režimy začaly spoléhat na talentované a vzdělané osoby. Soupeření učenců formovalo politické události a v případě úspěchu mohlo vést k udělení aristokratického titulu. Jsou zmiňováni často ve spojitosti s nákladností vydržování větších skupin učenců (Lishi 1946: 69).

Učebnice z roku 1957 podrobně popisuje a rozlišuje obě období Letopisů a Válčících států. Co se týče první fáze Východního Zhou, informuje o úkolu pracujícího lidu zkulturovat krajinu, nebo o nebezpečí kořistnického zajetí řemeslníků a umělců. Aristokracie nejen že kontrolovala tyto pracující vrstvy a shromažďovala jejich produkci, ale její povinností bylo také vše ochraňovat. Každé válečné střetnutí bylo příležitostí k plundrování. Byla proto budována opevněná města (*zhucheng* 筑城) (Lishi 1957: 37,38).

Existovaly další prostředky zajištění bezpečnosti během válek o hegemonii. Byly uzavírány aliance mezi státy (*huimeng* 会盟), kde si rituálním přípitkem přislíbili mír. Stát, jehož panovník byl hegemón, vybíral tribut a požadoval zapůjčení vojenských jednotek od ostatních států. Naopak zaručoval pomoc v případě napadení.

I toto však mělo negativní dopad na spodní vrstvu společnosti, kdy se navyšovaly daně, nucené práce a vojenská povinnost. Pracující obyvatelstvo se zadlužovalo a bylo vyčerpano. V řadě států tato situace měla za následek vzpouru a vnitrostátní boje mezi nižší a vyšší aristokracií, úřednictvem a aristokracií, a samozřejmě pracujícím obyvatelstvem a vyššími vrstvami. V některých státech vojenské jednotky zaútočily na vládnoucí rody (např. Chu) (Lishi 1957: 42,43).

Jako další metoda útlaku nižších vrstev je popisován obchod. Zadlužení zemědělci svoji půdu prodávali jako poslední východisko, odcházeli hledat práci do města nebo rozprodali rodinu do otroctví. Tím pádem v učebnicích z roku 1957 převládá negativní popis obchodu, ačkoliv informuje, že rozvinuté zemědělství zvětšovalo bohatství a tak se nadbytky staly předmětem obchodu mezi lokalitami (Lishi 1957: 50).

Započaté změny pokračují v době Válčících států. Vyšší úřednictvo za své zásluhy získalo odměnu ve formě polí a zajatců, čímž se stali novou ekonomickou a vojenskou silou. Příkladem za všechny je rozpad státu Jin v 5. století př. n. l., jehož území si rozebraly nové státy Han, Zhao a Wei významnými hodnostářskými rody (*dafu* 大夫). Lenní knížata *zhuhou* v důsledku vzájemných válek byla ekonomicky oslabována. Vyšší úřednictvo *dafu* v důsledku svých střetů a nákladného života ztrácelo bohatství, proto se jejich mladší generace staly potulnými učenci nebo klesly mezi obyčejné lidi a otroky. Nové šlechtické tituly (*jue* 爵) byly udělovány pouze za zásluhy. Takoví lidé byli zvaní feudálními pány (*feng jun* 封君) a měli nárok na daně z hlavy a půdy, jež s titulem dostali. Zemědělci vlastníci půdy byli vyňati z kontroly otrocké šlechty (*nuli guizu* 奴隶贵族), ale zůstali pod kontrolou knížat *zhuhou* a feudálních pánů *fengjun*. Jejich povinností bylo nadále placení daní, pracovní povinnost na projektech státu a vojenská povinnost. (Lishi 1957: 55, 56)

Státy období Válčících států byly řízeny centralizovanou mocí (*zhongyang jiquan* 中央集权). Nejvyšší politickou moc měl král (*guowang* 国王). Hlavní normou pořádku byly zákony, které měly zajišťovat bezpečí a chování vyšších vrstev a zároveň uklidňovat povstání nižších vrstev. Jsou známé z textu *Fajing* 法经 připisované Li Kuiovi 李悝 ze státu Wei. Systém dědičných úředníků (*shiqing* 世卿) byl nahrazen byrokratickým systémem se zásluhami a vzděláním (*guanliao* 官僚). Centrální a lokální úřady (*guanshi* 官吏) se zodpovídaly králi (*guowang* 国王), který rozděloval politickou moc mezi ministry (*xiang* 相) a vojenskou moc mezi generály (*jiang* 将). Placeni byli zemědělskými výnosy (Lishi 1957: 57, 58).

Území bylo rozděleno na regiony (*jun* 郡) a okresy (*xian* 县) s ustanovenou správní strukturou společnosti. Každý obsazený stát byl zařazen podle toho systému. Okrajové regiony tvořily zároveň vojenskou ochranu před vpády. Obyvatelstvo podléhalo sčítání lidu (*huji* 户籍), na jehož základě byly vyměřovány daně a určována pracovní a vojenská povinnost (Lishi 1957: 57, 58).

Když se učebnice dostávají k popisu vojenského sjednocení státem Qin, zdůrazňují pozitiva nové situace. Bylo ukončeno utrpení obyvatelstva způsobené nároky a nebezpečím válek. Zemědělství potřebovalo jednotné řízení zavlažování a protizáplavových činností. Spojené vojenské síly zlepšily šance na obranu před vpády Xiongnu 匈奴 (Lishi 1957: 61, 62).

Pramen publikovaný roku 1986 staví většinu společenských změn na základě přechodu společnosti k soukromému vlastnictví a dani vypočítané z plochy půdy *mu* 亩. Pracující vrstvy odevzdávaly výsledky (*chanpin* 产品) své práce aristokracii a směly si ponechat pouze menšinu. Půdu obdělávající otroci se stali zemědělci (*nongmin* 农民) a zároveň se otrokářská aristokracie stala třídou feudálních statkářů (*fengjian dizhu* 封建地主). Nový vztah zemědělců a feudálních majitelů půdy však zůstal nerovným.

Otrokářská vrstva se v době Letopisů opakovaně bouřila proti útlaku. Lenní knížata zvyšovala nároky svým válčením o hegemonii a extenzivní výstavbou platform paláců, aristokratických hrobů a opevnění. Bohatá výbava odkrytého hrobu vévody Cai 蔡侯, ochranný příkop kolem paláce ve státu Liang 梁 nebo opevnění ve státě Chen 陈 jsou důkazem. K závěru tohoto období se odehrával širokosáhlý revoluční boj otroků (*nuli de geming douzheng* 奴隶的革命斗争), jež dotlačil otrokářský systém (*nuli zhi* 奴隶制) ke změně ve feudální systém (*fengjian zhi* 封建制) (Lishi 1986: 31, 32, 33). Je to výsledek součinnosti sociálních, hospodářských a politických změn doby.

Nová třída statkářů (*dizhi jieji* 地主阶级) si vynutila politické reformy (*bianfa* 变法) vedoucí ke zrušení privilegií aristokracie, dokonce až ke zřízení statkářské diktatury. Základem feudálního systému je výrobní jednotka (*shengchan danwei* 生产单位) tvořená rodinou a specializovaná na zemědělství nebo řemeslo. Statkáři a aristokracie využívali výsadního práva na výrobky. Paralelně k tomu v nižších vrstvách společnosti probíhala přirozená ekonomika (*ziran jingji* 自然经济) založená na směně. Statkářská třída, která kontrolovala státní režim (*zhengquan* 政权), vykonávala třídní vládu dvojím způsobem: vykořisťovala pracující lid a kontrolovala výtěžky práce řemeslníků a rolníků. I po takto negativně zabarveném popisu feudální společnosti však existuje v učebnici prostor pro líčení lepšího postavení zemědělců. Zemědělci vlastníci půdy měli v této společnosti lepší postavení, protože sami řídili tempo a metody své práce, a také sami nakládali s nadbytkem svých výrobků. Jejich výrobní schopnost se zvětšila díky technologickému vývoji a osobní motivaci (Lishi 1986: 39, 41-43).

Změny v hospodářském systému a ve správě států vytvořily prostor pro rozvoj společenských věd a vzdělání pro státní úřednictvo. Nejkratším způsobem se s popisem změn vypořádala učebnice z roku 1964, jež uvádí, že nárůst materiálního bohatství umožňoval

rodinám vzdělávat své potomstvo. To korespondovalo se vzrůstající poptávkou států po vzdělaných schopných talentech (*rencai* 人才). Je to představováno jako způsob, jak se běžná populace mohla zapojit do politiky. V důsledku to rozrušilo feudální systém a umožnilo společenský pokrok (Lishi 1964: 33). Podobně shrnul do kapitoly o vědeckém myšlení (*kexue sixiang* 科学思想) doby Chunqiu a Zhanguo také pramen z roku 1946.

Naopak prameny publikované v letech 1957 a 1986 rozdělují kulturní rozvoj do kapitol podle období Letopisů a Válčících států. Všechny se věnují filozofickým školám s důrazem na konfucianismus. Učebnice 40. let k tomu přistupuje jako k vědeckému a kulturnímu rozvoji. Publikace z 50. a 80. let to nazývají kulturním rozvojem, avšak liší se v tom, čemu věnují pozornost. První dvě obsáhle popisují rituály a dochované texty filosofických škol. Učebnice z roku 1986 vybírá také klasické texty ale s hodnotou týkající se více praxe a doplňuje je o konkrétní umělecké a technické informace podpořené archeologií.

Shoda mezi učebnicemi panuje v důležitosti konfucianismu, kdy je popisován život a přínos Konfucia 孔子 a jeho následovníků Mencia 孟子 (孟轲 Meng Ke) a Xun Zia 荀子 (荀况 Xun Kuang). Dále je prostor věnován mohismu s čelním představitelem Mo Di 墨翟 (Mo Zi 墨子), taoismu vybudovaném na základě textu od Lao Zi 老子 a legismu, do kterého pramen z roku 1946 kromě Han Feizi 韩非子 řadí navíc Guang Zhonga 管仲, Shen Buhaije 申不害 a Shang Yanga 商鞅. Rozvoj těchto škol v průběhu Válčících států je označován jako soupeření sta myšlenkových škol (*baijia zheng niao* 百家争鸟)⁵⁵ (Lishi 1946: 70; Lishi 1957: 62; Lishi 1986: 47). Jejich podobnost však končí ve jménech a výběru, jelikož popisovaný obsah se liší.

K nim jsou v každé učebnici přiřazovány další různé texty: Kniha písní *Shijing* 诗经 jako nejstarší příklad čínské poezie a názoru obyčejných lidí, podle učebnic z let 1957 a 1986. Dále se zmiňují o lékařích He Huanovi 和缓 a Bian Quanovi 扁鹊 v učebnici z roku 1946, o poznání anatomie a léčebných metodách shrnutých v *Huang Di Neijing* 皇帝内经 a *Shennong Bencao jing* 神农本草经⁵⁶ v učebnici z roku 1957. Obojí je shrnuto a popsáno termíny moderní medicíny (interní medicína, chirurgie, gynekologie, pediatrie, 4 diagnostické metody atd.) v učebnici z roku 1986. Tato učebnice započítává také Umění války *Sun Zi bing fa* 孙子兵法 generála Sun Wu 孙武. Následně se prameny vydané v letech 1986 a 1957 shodují

⁵⁵ Pramen z roku 1986 navíc ještě používá označení různé školy moudrých mužů *zhuzi baijia* 诸子百家.

⁵⁶ Ačkoliv *Bencao jing* je datováno do dynastie Han.

v důležitosti astronomie, rituálu *li* 礼, který fungoval jako sociálně stabilizující systém a třídnímu systému Východního Zhou.⁵⁷

Vzhledem k tomu jak široký je kulturně-ideologicky-filozofický základ a které věci z něj autoři považovali za důležité, byla by na místě hlubší analýza, která by zahrnovala větší množství učebnic, výukových osnov a nejlépe také interních dokumentů obou ministerstev školství.

Kapitoly učebnic věnující se rozvoji vědy, filozofie a myšlení jsou opírané o tradiční historické texty a minimum archeologie. Archeologické podklady můžeme tušit v učebnici z roku 1946, když vyjmenovává rozvoj obchodu a lékařské disciplíny. Co se týče učebnic let 1957 a 1986 popis týkající se archeologie uvádí písmo a grafiku na bronzových předmětech, hudební nástroje (hlavně bronzové zvony) a městské stavby dotvrzující rozdělení společenských tříd (Lishi 1946: 69-75, 79; Lishi 1964: 32,33; Lishi 1957: 43-46, 62-69; Lishi 1986: 34-36, 45-51).

4.6 Územní rozloha starověkých státních útvarů podle učebnic

Územní rozloha je opakovaně zmiňována ve všech porovnávaných učebnicích, které obsahují celou řadu map. Území státu zahrnovalo půdu, další přírodní zdroje a obyvatelstvo, tudíž reprezentuje moc státu a vládnoucího rodu. Pro všechna období starověku, kterých se tato práce týká, je v učebnicích popisována problematika sjednocení, správy, kontroly a obrany území a rozšíření kulturního vlivu. Další důležitou otázkou bylo, kdy a kde na čínském území vznikl první státní útvar. Tato témata byla aktuální také ve 20. století, kdy se jak Čínská republika tak ČLR snažily sjednotit a kontrolovat široké území. Oba státy si činily nároky na historické území, jeho rozsah a jeho nejstarší jádro. Právě mapy v učebnicích naznačují, jaká existovala představa o územním rozsahu Číny ve starověku. Ve srovnání s mapami archeologů, bude možné zjistit, do jaké míry se představa územního rozsah opírala o archeologickou práci nebo o tradovanou textologickou historii.

Lokalizace archeologické práce v průběhu čtyřiceti let jsme zakreslili do map č. 1 a 2 na základě literatury o vývoji čínské archeologie napsané západními a čínskými autory. K tomu použitá literatura přistupuje k popisu lokalit již souhrnně. Vzniklé mapy však

⁵⁷ Vládnoucí ideologie feudální společnosti *fengjian shehui de tongzhi sixiang* 封建社会的统治思想 a třídní společnost *jieji shehui* 阶级社会 (Lishi 1957 a 1986)

nerozlišují dataci nálezů podle období Xia, Shang a Zhou. Protože učebnice středních a základních škol obsahují mapy s územním rozsahem jednotlivých období, jsou ke srovnání s vědeckou publikací použity mapy z publikace *The Archaeology of Ancient China*. Tato opakovaně revidovaná práce K. C. Changa obsahuje popis okolností archeologických vykopávek a dataci nálezů v textu a následně je zobrazuje v mapách archeologických lokalit, řazených podle dynastií.

Chang koncipoval svoji publikaci jako přehled archeologických výsledků v Číně. Vychází z archeologických zpráv čínských odborníků a přistupuje k nim z pozice svého zahraničního vzdělání. Kvůli prodlevám mezi vykopávkami, vydáním archeologické zprávy a dobou než se texty dostaly do USA, kde Chang působil, mohl opakovaně do každého revidovaného vydání (1963, 1968, 1977 a 1986) zapracovat nové informace ve větším množství. Na prodlevy měly vliv také politické kampaně a izolacionistické tendence ČLR. Proto lze každé vydání považovat za souhrn nejnovějších zjištění posledních let. Analogicky k dělení map v kapitole 3.3, je použito vydání z roku 1968 pro období před Kulturní revolucí a vydání z roku 1986 pro dobu po Kulturní revoluci. Srovnáme-li tato dvě vydání a jejich mapy zachycující dynastie podle archeologických nálezů, je zřejmý posun ve výsledcích práce archeologů a historiků v průběhu doby, který pak lze vztáhnout na grafická zobrazení rozsahu území ovládaného jednotlivými čínskými dynastiemi.

Vydání z roku 1968 jako první jednotný útvar potvrzující textologickou historii zobrazuje na mapě dynastií Shang a spojuje její rané období s archeologickou kulturou Erlitou 二里头文化. Edice roku 1986 už ve všech mapách běžně zobrazuje území dynastie Xia a ztotožňuje ji s archeologickou kulturou Erlitou. Tato kultura je na mapě č. 5 ze 60. let zakreslena pouze do severního Henanu, do oblasti o polovinu menší než je na mapě č. 6 z 80. let, kde zasahuje také do jižního Shanxi. Učebnice neobsahují žádnou mapu věnovanou pouze období Xia nebo fázi Erlitou. Mapy v učebnicích z let 1946 (m. č. 7) a 1964 (m. č. 8) zachycují starověká území a města, ve kterých shrnují území a města doby Xia a Shang. Ta se soustřeďují kolem středního a dolního toku Žluté řeky až do severní Hebei a také povodí řeky Huai. Mapa č. 7 navíc zahrnuje vrchní tok Dlouhé řeky v provincii Sichuan. Mapa č. 8 obsahuje o dvě třetiny méně měst než č. 7 a obě shodují se ve městech Yangping 陽平, Zhuolu 涿鹿 (nebo 鹿涿), Yi'an 邑安 a Banpu 阪蒲. Tato města leží severně od Dlouhé řeky. To se neshoduje s územím Xia nebo Erlitou, zobrazené v mapě č. 5, ale odpovídá to situaci zachycené na mapě č. 6.

Z uvedených skutečností lze usuzovat, že teprve po Kulturní revoluci na základě archeologických nálezů odhalujících čínskou originální rozvinutou kulturu, která předcházela doloženou dynastií Shang, začali vážně pracovat s teorií, že se jednalo o legendární Xia. Jinak se kulturní oblast, popsaná jako starověká (*gudai* 古代), na mapách č. 7 a č. 8, neshoduje s archeologickými lokalitami, které se nachází jižně od Žluté řeky. Je to pravděpodobně z toho důvodu, že tyto mapy z let 1946 a 1964 se netýkají dynastie Xia ale pozdější Shang.

Srovnání s mapami č. 5 a 9, které jsou už přímo věnované době Shang, dokládá, že mapy č. 7 a 8 se také týkají dynastie Shang. Srovnáme-li mapy archeologických nalezišť z publikací K. C. Changa, pak lokality zobrazené hlavně na středním toku Žluté řeky na mapě č. 5 tvoří jádro na mapě č. 10. A mapa č. 10 spojuje kulturu Erligang s dynastií Shang a územně zahrnuje dvojnásobně větší území než mapa č. 5, včetně povodí Dlouhé řeky, provincií Shaanxi a Hebei. Když se k nim připojí mapy č. 7, 8 a 9 z učebnic, které jsou datované před Kulturní revolucí a proto srovnatelné s Changovou mapou č. 5., se shodují na umístění shangského centra do Centrální planiny (jižní část Shanxi a severní části provincie Henan v povodí Dlouhé řeky). Mapa v učebnici z roku 1946 zobrazuje nejširší území, hodně měst a lokalit podél celého toku Žluté řeky, s největší koncentrací na jejím středním toku. Další lokality jsou zakreslené na přítocích Luo 洛 a Wei 渭 a na řece Huai 淮. V tomto se shoduje s mapami učebnic z 50. a 60. let (č. 9 a 8). Avšak navíc zobrazuje lokality v povodí Dlouhé řeky a na horním toku Žluté řeky, čímž přesahuje dokonce i rozsah lokalit shangské kultury na Changově mapě č. 10. Z toho je zřejmé, že mapa č. 7 ze 40. let připisuje státu Shang největší rozsah ze všech zkoumaných map a že v tomto směru vychází převážně z tradičních textů než z archeologických zjištění. Podobně vypovídající je také mapa č. 9 publikovaná roku 1957, která jako jediná zobrazuje útvary kulturní oblasti Qiang fang 羌方, Gui fang 鬼方, Tu fang 土方 a Ren fang 人方 podle tradičního světového názoru, doloženého z textů na věštebných kostech, a k tomu zahrnuje města Zhou 周 a Yin 殷 korespondující s konkrétními archeologickými nalezišti. Učebnicové mapy č. 7 a 9 tvoří datem vydání sekvenci zakončenou mapou č. 8 ze 60. let, která je co se týče územního rozsahu shangské říše nejstřednější. Nejmladší učebnicová mapa č. 8 nejlépe odpovídá Changově mapě č. 5, přičemž obě byly publikované v 60. letech. Je možné usoudit, že vývoj na mapách z učebnic ilustruje tendenci zmenšovat rozlohu shangského území v souladu s dobovými archeologickými závěry, což se projevovalo škrtnutím lokalit připisovaných textologickou

tradicí dynastii Shang. Changova mapa č. 10 z vydání z 80. let však ukazuje, že po Kulturní revoluci archeologický výzkum znovu postupně shangské území rozšiřoval. Avšak učebnice z 80. let neobsahovala mapu týkající se dynastie Shang.

Územnímu rozsahu a nalezištím Západního Zhou jako celku K. C. Chang ve vydání ze 60. let věnuje jednotnou mapu (viz mapa č. 11), kdežto ve vydání 80.let věnuje tři specializované mapy. Pro účely srovnání byly dvě z nich sloučeny do jedné mapy č.12. Changova práce ukazuje velké množství nalezišť shangské kultury v povodí Žluté řeky (Shaanxi až Shandong) i Dlouhé řeky. Tento výzkum spadá do doby před Kulturní revolucí (viz mapa č. 11) a výzkum, který po ní následoval, se soustředil skoro výhradně na povodí řeky Wei 渭河 v provincii Shaanxi, kde naleziště obsahovala předměty s texty v zásadě potvrzujícími tradovanou historii Západního Zhou. Oproti shangskému období a ve shodě s kronikami leží centrum Zhou západněji.

Co se týče učebnic, oproti předchozím obdobím všechny obsahují mapy věnované výhradně zhouské době. Všechny mapy zobrazují Centrální planinu jako jádro zhouské kultury, konkrétně oblast přítoku řeky Wei do Žluté řeky. Mapy učebnic vydaných (č. 13 z roku 1946 a č. 15 z roku 1964) pod vlivem kuomintangské vlády zobrazují menší množství lokalit, bez nalezišť v povodí Dlouhé řeky. Naopak učebnice vydané nakladatelstvím *Renmin jiaoyu chubanshe* (mapa č. 14 a 16) tam již umisťují lenní knížectví Chu a o něco severněji do dolního toku Huai umisťuje barbary Huai 淮夷,⁵⁸ zatím co publikace K. C. Changa je nemají zakreslená. Lze předpokládat, že i v tomto případě učebnice čerpaly z klasických kronik.

Místa, která se na všech čtyřech mapách z učebnic shodují, jsou Hao 镐 (umístěné do dnešního Xi'anu) a Luo 洛 (také Luo Yi 洛邑, dnešní Luoyang). Mladší mapy č. 15 a 16 se ještě shodují v zakreslení Muye 牧野 (dnešní okres Qixian 淇县). Všechny mapy doby Západního Zhou č. 13, 14 a 16, s výjimkou č. 15, obsahují lokality osídlené barbary, nečínskými etniky Quanrong 犬戎, Xirong 西戎, Yanyun 严允, Huaiyi 淮夷 a nejstarší mapa č. 13 připojuje tři další. Stejně tři mapy obsahují hlavní města lenních knížat Song 宋, Qi 齐,

⁵⁸ Zdánlivá podobnost lokalizace kulturního osídlení Chu na středním toku Dlouhé řeky, jak ji zobrazují mapy č. 14 a 16, neodpovídá srovnání s mapou č. 11. Což je ještě jasnější ve srovnání s přístupem Changa k této lokalitě ve vydání z 80.let, kdy jí věnuje celou podkapitolu a vlastní mapu. Lokalita této kultury je od učebnice posunuta východněji do oblasti jezera Taihu.

Chen, 陈, Shu, 蜀, Jin 晋, Wu 吴, Chu 楚, Yan 燕, Wei 卫, Han 漢, Cai 蔡, Lu 鲁 etc. různě distribuovaná mezi vydáními.

Zajímavostí je také, že v mapách Zhouké doby z let 1946 a 1986 je zakresleno město Yin 殷, ale posunulo se z jižního na severní břeh Žluté řeky. Mezi těmito mapami lze za nejpodrobnější považovat vydání z roku 1957 a tato mapa č. 14 se zároveň nejvíce shoduje s archeologickými mapami č. 11 a 12. Obsahuje totiž podrobné zakreslení nalezišť v povodí řeky Wei 渭河.

Ve 40. a 50. letech probíhala široká spolupráce mezinárodních odborníků, která pod vlivem kampaní, přerušení kontaktů s většinou západních států i Sovětského svazu byla přerušena. Je možné, že to bylo důvodem ořezání informací v učebnici z roku 1964. Změny ve vedení Komunistické strany a politické linie v polovině 70. let by pak mohly vysvětlit opětovně bohatší obsah učebnice z roku 1986 (což by odpovídalo jeho prvnímu vydání roku 1981).

Pro období Východního Zhou, konkrétně jeho první poloviny doby Letopisů, učebnice obsahují specializované mapy (č. 19 – 22). Naproti tomu publikace K. C. Changa z 80. let neobsahuje mapu pro toto období, pouze ji zahrnuje do přehledové mapy č. 18. K plnohodnotnému srovnání ale můžeme použít Changovu mapu č. 17 z vydání roku 1968. Zásadním rozdílem mezi nimi je ten, že mapa č. 18 se zaměřuje na jádra civilizací Xia, Shang a Zhou. Konkrétně dynastické centrum Východního Zhou zobrazuje jako výběžek kultury Zhou směřující k dnešnímu Luoyangu.

Ve srovnání s tím, mapa č. 17 ukazuje velký rozsah kulturního vlivu a osídlení doby Východní Zhou – po celém středním toku Žluté řeky a v povodí přítoků Wei 渭 a Fen 汾. K tomu připojuje širší oblast povodí řek Yongdin 永定河 na severu a jižní Huai 淮. Znovu se opakuje tendence ubírání lokalit státu, tentokrát Východního Zhou, na základě archeologického výzkumu: mapa z učebnice publikované ve 40. letech zobrazuje největší rozlohu a nejhustější osídlení doby Východního Zhou, mapa učebnice z 50. let je o něco méně zaplněna, až mapa č. 21 z publikace ze 60. let obsahuje pouze schematické zobrazení kulturního vlivu s minimem zakreslených lokalit. Naopak mapa č. 22 z 80. let už znovu zahrnuje větší množství lokalit. Opakuje se tak odklon od textologické historiografie následovaný potvrzováním lokalit známých z klasických textů, a to na základě archeologického výzkumu.

Co se dále týče lokalit zakreslených v učebnicových mapách, ty se zaměřují především na státy lenních knížat. Nejmenší počet jich najdeme v mapě č. 21 ze 60. let a naopak nejvíce jich zobrazují mapy č. 19 a 20 (Wei 衛 [卫], Zheng 鄭, Chen 陈, Qin 秦, Qi 齐, Yan 燕, Jin 晋, Chu 楚, Yue 越, Wei 魏 [neshodují se v umístění města Sui 随 a Cai 蔡], zahrnují dokonce i bitevní pole u Chengpu 城濮 atd.). Mapy č. 21 a 22 zobrazují hlavní politické hráče doby, kdežto nejstarší mapa č. 19 zahrnuje i malé a rychle pohlcené lenní státy. Všechny mapy shodně zobrazují přestěhované město Zhou, včetně speciálně označené stejné lokality (pravděpodobně Východní Zhou 周东) na jih od Žluté řeky v provincii Henan na mapě č. 19. Proto je zřejmé, že těžiště společnosti se od řeky Wei přesunulo na střední tok Žluté řeky a do povodí přítoku Luo 洛. Rozsah kultury a států majících vztah s zhouským králem je na všech mapách zakreslen zhruba stejně široce – střední a dolní tok Žluté a Dlouhé řeky, zahrnující provincie Hebei a zasahující až do východní části provincie Gansu.

Největší počet zakreslených nečínských národů obsahuje mapa č. 20. S mapami č. 19 a 22 se shoduje v případě barbarů Xirong 西戎, Shanrong 山戎, Baidi 白狄, Chidi 赤狄 a vedle nich mapy obsahují řadu dalších.

To znamená, že ve srovnání s mapami K. C. Changa učebnice připisují mnohem větší rozsah a kulturně-politický vliv východo-zhouským státům. V době Letopisů byla Čína sice politicky rozdrobena, ale zároveň už byla poměrně široce rozšířenou kulturní a politickou entitou. Archeologické mapy č. 17 a 18 jsou v tomto směru poněkud střídmější a nezahrnují povodí Dlouhé řeky. Vzhledem ke skutečnosti, že lenní státy byly amalgámem lokálně vyvíjející se kultury a přejímané zhouské kultury, byla archeologická naleziště vzdálenější od Centrální planiny natolik originální, že už nemusela svojí charakteristikou přímo spadat do definice civilizace Východní Zhou. Proto možná nebyly zahrnuty do map obsažených v publikacích K. C. Changa.

Poslední námi zkoupané historické fázi je v *The Archaeology of Ancient China* věnována pouze jedna mapa s přehledem Válčících států, mapa č. 23 z vydání roku 1968. Vydání z 80. let takovou mapu neobsahuje. Je na ní znázorněno deset států, to je o tři více (konkrétně Song 宋, Lu 鲁, Yue 越) než na mapách v učebnicích a obsahuje archeologická naleziště. Těžiště je stále v Centrální planině. Plocha, na které se rozkládají státy doby Válčících států, zabírá Žlutou i Dlouhou řeku, ale nepřesahuje do jejich horních toků, dále provincii Gansu na západě, Henan na jihu a Liaoning na severu. Mapa č. 23 se zaměřuje na

místa, kde byly odkryty významné doklady doby bronzové. To má souvislost také s nápisy na bronzových předmětech, jež po srovnání s textologickou historií potvrdily existenci v mapě zakreslených států a některých historických postav dané periody.

Z učebnic jsou k dispozici tři mapy pro období Válčících států, tzn. nemáme informace ze 60. let. Učebnice obsahují mapy č. 24, 25 a 27 zaměřené na sedm států zmiňovaných v kronikách jako hlavní protagonisté tehdejšího politického dění: Yan 燕, Zhao 赵, Qi 齐, Wei 魏, Qin 秦, Chu 楚 a Han 韩. Mapy se z větší části shodují nejen v jejich umístění, s výjimkou lokalizace státu Chu a Yan, ale také ve větším počtu archeologicky doložených měst: Linzi 临淄, Handan 邯郸, Xin Zheng 新郑 (dnešní Zhengzhou), Luoyang 洛阳 (není na mapě č. 24), Xianyang 咸阳 (na mapě č. 23 jako Xi'an).

Učebnicové mapy jsou vydání po vydání podrobnější, počínaje nejstřídmějším z vydáním roku 1946. Všechny také mají zakreslené části Velké zdi od severovýchodu po severozápad. V čem se tyto mapy výrazně liší od Changovy mapy č. 23 je to, že zahrnují hraniční oblast provincií Yunnan a Sichuan podél horního toku Dlouhé řeky. Kdežto K. C. Changova publikace ze 60. let zpracovává tuto oblast jako samostatnou kulturu na jiné mapě.⁵⁹

Mapa č. 27 pocházející z vydání roku 1986 publikace K. C. Changa umožňuje souhrnné porovnání lokalit raných civilizací v Číně, protože je založena na archeologických zjištěních předcházejících čtyřiceti let. Z našeho předchozího srovnání map publikovaných v různých letech je zřejmé, že lokalizace údajně nejranějšího čínského státu ovládaného legendární dynastií Xia bylo dlouhodobějším procesem. Než byly centra a rozsah tohoto legendárního útvaru zakresleny do mapy č. 27 do severní části provincie Henan, předcházela tomu vývoj zobrazený na dalších Changových mapách č. 5 (60. léta) a 6 (80. léta), které přednostně pracovaly s teorií kulturní fáze Erlitou asociované s dynastií Xia. Učebnicové mapy kromě toho, že se nevěnovaly Xia samostatně, tak navíc pouze č. 7 (rok vydání 1946) zakresluje do stejné lokality nějaké osídlení – Mengjin 孟津 a Xia 夏. Ostatní mapy č. 8 a 9 jsou v severním Henanu spíše prázdné. To znamená, že vedle informací o legendárním útvaru Xia v tradičních textech byla archeologickým výzkumem odhalena a zmapována kultura Erlitou, která byla později ztotožněna se Xia. Mapy z učebnic tento vývoj nezobrazují, kdežto

⁵⁹ Mapa č. 162 Naleziště doby bronzové v Yunnanu (K. C. Chang 1968: 426)

mapy z práce K. C. Changa prezentují opatrný průběh ztotožnění legendárního Xia s archeologickou kulturou.

Mapy č. 5 a 10 publikované K. C. Changem se neshodují úplně se souhrnnou mapou č. 27. Jejich rozdíly ukazují, že čtyřicetiletý výzkum prokázal větší rozšíření kultury dynastie Shang, než se původně předpokládalo. Výsledky výzkumu reflektované mapou č. 27 ukazují, že z jihu provincií Shanxi a Hebei zasahovala shangská kultura až do jihovýchodní části provincie Hubei. Její centrum se nacházelo v severovýchodním Henanu a jihozápadním Shandongu (oblast mezi dnešním Zhengzhou a Anyangem). Tomu odpovídají i učebnicové mapy č. 7, 8 a 9. Z nich se pouze mapa č. 7 věnuje širšímu území, zbylé dvě se soustřeďují na shangské jádro.

Lokality dynastie Zhou jsou zakresleny na mapě č. 27 pouze pro její západní fázi v povodí řeky Wei. To znamená, že proti učebnicovým mapám č. 13, 14 a 16, které obsahují řadu lenních knížectví (budoucích lenních států) a zachází s nimi jako s konglomerátem útvarů sdílejících jednu kulturu, nepřisuzuje vlivu Západního Zhou na široké území takový význam. Navíc jsou na této mapě zakresleny tzv. periferní civilizace jako je rané Chu na středním toku Dlouhé řeky. Učebnicová mapa č. 15 je ve srovnání s ostatními velmi střídmá, ale také zahrnuje dvojnásobně větší území pro dobu Zhou než mapa č. 27.

Dále nelze hovořit o fázi Východního Zhou, protože na mapě č. 27 z publikace K. C. Changa není zakreslena. Lze ale říci že státy období Letopisů a Válčících států existují v archeologických nálezech, protože již na začátku 80. let se v čínské archeologii rozšířila teorie různých původních lokálních kultur a mocenských útvarů, které se vyvíjely samostatně a vzájemně se lišily. Právě interakce těchto kultur začala být předmětem výzkumu v celé ČLR.

Mezi mapami učebnic a prací K. C. Changa je zřejmý rozdíl tom, že se učebnice více zaměřují na potvrzení tradiční historiografie, kdežto archeologické mapy se soustřeďují výhradně na odkryté kultury. Učebnice navíc vymezují území patřící nečínským útvarům – barbarům. V čem se však shodují je snaha určit originální kulturní a mocenské centrum Číny, a popsat dosah jeho vlivu. Srovnání map dokumentuje, že pod vlivem státní ideologie byly preferovány archeologické práce na lokalitách zmiňovaných v textologické tradici, a tak byla dokládána kontinuita a stáří čínské kultury. Na druhou stranu výsledky archeologických výzkumů vedly ke zmenšení představy o rozsahu shangského území, zdůraznění nejednotnosti Číny doby Východního Zhou a dokonce poskytly věrohodnou teorii spojující Erlitou s legendárním Xia. O územních nárocích moderních států se však nedá hovořit,

protože hranice starověkých států zdaleka nedosahují moderních rozměrů. I přes to reprezentují rozmanité lokální kultury na poměrně rozsáhlém území sjednocené kulturně-politickým vlivem z Centrální planiny.

Je potřeba zdůraznit, že toto srovnání map ze školních učebnic na základě svého propojení s tradiční textologií, nezahrnuje řadu archeologických nalezišť. Oproti Changovým publikacím se zaměřuje pouze na tři dynastická období. Vzniká tak prostor, který by bylo vhodné také podrobit srovnávací analýze – kulturní nálezy které ještě nebyly zahrnuty do učebnic. Případně osvětlit, proč tomu tak bylo a zda na to neměly vliv neakademické kruhy.

4.7 Posuny terminologie

4.7.1 Období Žlutého císaře až po dynastii Xia včetně

Popis počáteční společnosti osciluje mezi kmeny (*buluo* 部落) a klany (*shizu* 氏族). Po jejich sjednocení do prvního jednotného politického útvaru, pod vedením Žlutého císaře a dalších, se hovoří o vytvoření základu čínského národa (*zhonghua minzu* 中华民族). Je tak vytvářen přímý vztah mezi náročně specifikovatelným „národem“ starověku a moderním jednotným čínským národem.

Snaha propojit minulost se současností je také zřejmá ve formulování datace. Učebnice používají pro období Žlutého císaře formulaci „4600 před současností“ (Lishi 1946: 31), „před 4 – 5000 lety“ (Lishi 1957: 15-18), „před 4600 lety“ (Lishi 1964: 13) a „zhruba před 4000 lety“ (Lishi 1986: 13). Nepoužívají frázi „před naším letopočtem“. A tabulky z roku 1980 jeho postavu nezmiňují. Ovšem při datování počátku dynastie Xia je již používána modernější formulace „21. století před Kristem“ (Lishi 1986: 16; Lishi 1957: 19). S výjimkou učebnice roku 1964 a 1946. První neoperuje s datací v textu, druhá se nadále drží formulace „před současností“.

Ve výběru slov a popisu politického systému tohoto proto-státního útvaru je kladen důraz na svobodnou volbu kmenů, zájem celku a demokratičnost (*minzhu zhidu* 民主制度). Přímé označení vůdce (*lingxu* 领袖) je v učebnici z roku 1957 použito jednou a to v teoretickém zdůvodnění potřeby státu. Učebnice roku 1986 používá termínu vůdce (*shouling* 首领).⁶⁰ Rada (*huiyi* 會議) řídicí alianci kmenů (*buluo lianmeng* 部落联盟) byla

⁶⁰ možná přesněji: náčelník kmenů

složená z vůdců kmenů, v jejichž označení je také určitý rozdíl – rádci (*siyue* 四岳) a knížata (*zhuhou* 诸侯). Rozdíl mezi *siyue* a *zhuhou* se vymezuje v použití teprve postupně, kdy *siyue* tvoří radu *huyi* a *zhuhou* stojí v čele provincií *zhou* 州. Nad nimi figuroval král (*wang* 王), císař (*di* 帝 nebo *tianzi* 天子). Volba termínů osciluje mezi slovní zásobou tradičních textů a marxistické teorie.

Využití těchto termínů nemá řádnou pravidelnost. Užití termínu vládce se mezi prameny liší následovně: Nejstarší učebnice výjimečně používá termín vládce (*junzhu* 君主) (Lishi 1946: 35) a císař (*tianzi* 天子) (Lishi 1946: 39), kterými označuje řetězec tradovaných panovníků zahrnujících Huangdiho, Yaoa, Shuna a Yuho. Pro dynastii Xia však již používá označení císař (*di* 帝) (Lishi 1946: 40). Další učebnice používá výhradně termínu král (*wang* 王) (Lishi 1957: 19 a dál). Pramen ze šedesátých let užívá pro výše zmíněný řetězec vládců dvou termínů a to královské postavení (*wangwei* 王位) a císařské postavení (*diwei* 帝位) (Lishi 1964: 16). Protože pro toto období je možné se opírat pouze o tradované texty, považují jej tabulky publikované roku 1980 za legendární.⁶¹ Nejmladší pramen používá termín vůdce (*shouling* 首领) až do nástupu Yuho, pro něhož používá královské postavení (*wangwei* 王位) (Lishi 1986:13, 16).

Raný útvar je v učebnici z roku 1946 nazýván státem (*guojia* 国家) a řadí jej do kmenového období (*buluo shidai* 部落时代), kdežto pozdější učebnice se drží termínu kmenová aliance (*buluo lianmeng* 部落联盟). Co se týče útvaru Xia, ten je nazýván dobou Xia (*Xia dai* 夏代) v učebnici roku 1946 a v ostatních učebnicích už je používána dynastie Xia (*Xia chao* 夏朝). Což je zajímavé, protože pod vlivem větších vědeckých nároků a na základě přibývajících archeologických poznatků bychom mohli očekávat narůstající zdrženlivost připsat mýtické dynastii Xia existenci. Učebnice ukazují opačnou tendenci.

Co se týče předání moci formou abdikace v zájmu schopného následníka (*shanrang* 禅让), tak zde není terminologický rozdíl patrný. Avšak při popisu následující formy, ustanovení dědičnosti královského postavení, rozdíly existují. Učebnice roku 1946 hovoří o právu (*quanli* 权利) předání pozice synovi (Lishi 1946: 39), další z roku 1957 se o změně systému nezmiňuje. V další kapitole již popisuje nový stav. Učebnice z roku 1964 o změně nehovoří jako o konfliktu ale o přirozeném důsledku skutečnosti, kdy vybraný následník Ba

⁶¹ Na základě *Shiji* 史记: *Xia benji* 夏本纪.

Yi 伯益 neměl důvěru, takže moc předali Qi 启 a věřili, že bude následovat svého otce Yu 禹 (Lishi 1964: 16). Na opačné straně spektra je publikace z roku 1986, která představuje Qi jako aktivního činitele, který zničil tradici voleného vůdce, nastoupil na otcovu pozici a tím byl ustanoven systém dědičného královského postavení (*wangwei shixi zhi* 王位世袭制) (Lishi 1986: 16).

Terminologie týkající se společenských změn svojí jasností ukazuje na jejich systematizaci a chápání jako pozitivních jevů. Patriarchální klanové obcíny (*shixi shizu gongshe* 父系氏族公社) vzájemně vojensky a kulturně soutěžily. Východiskem nestabilní situace bylo sjednocení z pod rukou morálního vůdce do kmenové aliance (*lianmeng* 联盟). V jejím rámci následovalo postupné vytvoření správní struktury centralizovaných úřadů (*zhongyang guanzhi* 中央官制), systematizace územní správy skrze provincie *zhou* 州 a registr zemědělské půdy *jing* 井. Další vývoj díky hromadění majetku v rukou určité skupiny a vzniku konceptu soukromého vlastnictví vedl ke vzniku klanové aristokracie (*shizu guizu* 氏族贵族), poté k otrokářské aristokracii (*nulizhu guizu* 奴隶主贵族) a k dalším nižším společenským vrstvám. Xia je tedy už řazeno jako otrokářská společnost (*nuli shehui* 奴隶社会). Ve všech pramenech je jasně patrné přijetí teorie historického materialismu a to hlavně v učebnici z roku 1986. Projevuje se to právě v tomto konkrétním použití terminologie a dělení vývojových fází společnosti.

Materiální vývoj je označen v učebnici roku 1946 jako kulturní systém (*wenwu zhidu* 文物制度). Což je v kontrastu s ostatními prameny, které se zaměřují na popis a vyjmenování výrobních či znalostních změn.

4.7.2 Terminologie týkající se dynastie Shang 商

Co se týče dynastie Shang, existuje méně rozdílů v terminologii ve srovnání s předchozím obdobím.

Všechna knížata jsou již jednotně zvána lenními knížaty (*zhuhou* 诸侯) a jejich vládcem je jednoznačně král (*wang* 王). Kromě učebnice z roku 1946, která prvního shangského vládce ještě označuje za vůdce aliance (*mengzhang* 盟长). Společnost je také označena jako otrokářská společnost (*nuli shehui* 奴隶社会) nebo řízená otrokářskou aristokracií (*nulizhu guizu* 奴隶主贵族). Nižší třídy jsou označovány jako zemědělci

(*nongmin* 农民), řadové obyvatelstvo (*pingmin* 平民) nebo otroci (*nuli* 奴隶). Co se týče otroků, jsou nazýváni také lidskými obětinami (*rensheng* 人牲) ve spojitosti s odkrytými pohřebišti. Přímocíarost, s jakou je společnost kategorizována dokládá, že autoři se řídí marxistickou teorií vývoje. Do toho spadá také snaha učebnic z let 1957 a 1986 to konkrétně doložit archeologickými nálezy.

V otázce pojmenování státního útvaru se prameny pohybují mezi shangskou dynastií (*Shangchao* 商朝) a státem (*guojia* 国家) i v rámci jednotlivých pramenů. Společnost je uspořádaná nejen podle náležitosti k lenním knížatům (*zhuhou* 诸侯), ale také podle úředního systému (*guan zhi* 官制), který učebnice z roku 1986 dělí na civilní úřady (*wenguang* 文官) nebo válečné úřady (*wuguan* 武官), vše zastřešované králem. Jsou považovány za fakt, není tomu věnována debata, ale jsou zmiňované v návaznosti na odkryté písemné památky.

Obyvatelé tohoto státu jsou jednoznačně označováni jako čínský národ (*zhonghua minzu* 中华民族). Jako jasně definované jádro národa, který má pokračování ve 20. století. Zajímavostí je, že informují o okrajových národech nebo skupinách, které se k čínskému národu připojovaly (Lishi 1946: 43; Lishi 1957: 20-27). To znamená, že bylo možné stát se Číňanem, i když jím člověk původně nebyl. Pravděpodobně tedy nemůžeme chápat všechny vojenské střety jako loupežné nebo s cílem získat otroky.

V textu učebnic pozorujeme výraznější reflexi archeologických poznatků, včetně používání terminologie pocházející z archeologie a muzejního výzkumu. V první řadě se kulturní pokrok nepopisuje generalizačními termíny jako oblečení, obydlí, paláce atd., nýbrž konkrétním popisem a vyjmenováním typů například bronzových nádob na potraviny, na nápoje, bronzových typů zbraní a pracovních nástrojů. Dalším příkladem je označení nálezů obydlí podle toho, z jakých materiálů byly postavené: základy z dusané hlíny, dřevo a rákosí. Za nejdůležitější příklad konkretizace lze považovat popis odlišné pohřební výbavy odkryté v pohřebištích na archeologických nalezištích (Lishi 1986: 21; Lishi 1957: 26). Další slovní zásoba tohoto typu je prezentována výraznými termíny jako je lokalita (*yizhi* 遗址), vykopat (*chutu* 出土) nebo odkrývat (*wajue* 挖掘) (Lishi 1946; Lishi 1957; Lishi 1986).

4.7.3 Terminologie dynastie Západní Zhou 西周

Pro porozumění přístupu autorů učebnic k dynastii Západní Zhou je nutné znovu prozkoumat terminologii používanou pro aristokracie, vládce této dynastie a státní uspořádání. Termín stát (*guojia* 国家) je v učebnicích používán poněkud široce. V první řadě je jako stát klasifikován útvar Zhou 周国, který je ztotožňován s dynastií Zhou 周朝. Vnitřně je tento útvar dělen na další státy (*guo* 国), v jejichž čele stála lenní knížata (*zhuhou* 诸侯). Dynastie Zhou 周朝 je reprezentována králem (*wang* 王), také zvaným Syn Nebes (*tianzi* 天子) (Lishi 1946: 46-50, 78; Lishi 1957: 29-33; Lishi 1964: 18-23; Lishi 1986: 23-26). Učebnice z roku 1946 konkretizuje rozsah moci Zhouů jako rodu, který vládl centrálnímu státu (*zhongguo* 中国) a odsud delegoval svoji moc na okolní státy. Pramen z roku 1986 používá termíny vládce (*guojun* 国君) a stát lenních knížat (*zhuhou guo* 诸侯国). Poněkud odlišné použití názvů je v učebnici z roku 1957, kde do kategorie knížat (*zhuhou* 诸侯) jsou řazeni králové klanů (*wangzu* 王族) a zasloužilí ministři (*gongchen* 功臣), a jejich útvary jsou zvané státy (*guojia* 国家). Tyto mírné rozdíly ukazují na snahu autorů učebnic popsat zhouský útvar jako centralizovaný stát, která se do určité míry dostává do rozporu s představou částečné autonomie útvarů *zhuhou* uvnitř Zhou. Nejstarší pramen z roku 1946 ve srovnání s ostatními poněkud méně zdůrazňuje, že by stát byl řízen vůlí jednoho vládce. Sice se všechny učebnice věnují společensko-úřední struktuře, ale shodně prezentují těsnější vazby a pevnější pozici hlavního rozhodčího krále Zhou.

Pro subjekty zhouského útvaru se už používá výhradně označení státy lenních knížat (*zhuhou guo* 诸侯国), případně lenní státy (*feng guo* 封国)⁶². Jako kmeny (*buluo* 部落) se označují okolní útvary, se kterými se válčilo. Pramen z roku 1957 hovoří o menšinových klanech (*shaoshu zu* 少数民族) v okolí Zhou, které mohly, ale nemusely mít obchodní nebo tributární vztah k zhouskému královskému dvoru. Podobně pramen z roku 1986 začal používat také označení minoritní národy (*shaoshu minzu* 少数民族). Tím se vymezuje zhouský stát jako civilizovaný útvar vůči necivilizovaným sousedům. Nejenže se jednalo o jednotný organizovaný celek na ohraničeném území, ale i jednotky uvnitř fungovaly organizačně jako ucelené státní útvary s určitou mírou autonomie. Dále je patrná snaha o politickou korektnost přiznat menšinám právo na etnické sebeurčení.

⁶² feudální státy, vazalské státy

Co se týče sociálního uspořádání státu Zhou, učebnice publikované v letech 1964 a 1946 používají přímo termín feudalismus (*fengjian zhuyi* 封建主义 a *fengjian zhidu* 封建制度). Učebnice ze 40. let vyjmenovává feudální lenní knížata a jejich strukturu jako jeden ze základních kamenů společnosti, protože umožňuje snadné propojení a ovladatelnost společnosti. Upozorňuje také na dědičnost postavení odvozeného od předků.⁶³ Pramen z 60. let věnuje celé podkapitoly „Feudalismus formy pagody“ a „Okolnosti feudálních států“ pro vysvětlení systému vlády a společenského uspořádání. Další prameny z let 1957 a 1986 se zaměřily na vytvoření dojmu všeobecného uspořádání volbou slovních spojení, jako jsou lenní knížata (*zhuhou* 诸侯), systém lenních knížat (*zhuhou zhidu* 诸侯制度), území dané v léno (*fengdi* 封地) nebo udělit léno aristokracii (*fengdi guizu shangci* 封地贵族赏赐). Učebnice 50. let se také věnuje rozlišení veřejného vlastnictví (*gongyou* 公有), které bylo ku prospěchu všeobecné populace a soukromého vlastnictví (*siyou* 私有), jež mělo ve změněné společnosti zajistit životní potřeby jednotlivců. Hodnocení těchto protichůdných konceptů se liší podle kapitol. Rozdíl ve volbě slov a v přístupu k popisu společnosti je pravděpodobně způsoben informační strategií, kterou se nakladatelství řídila, tj. vládní ideologií. Druhým zdůvodněním by mohlo být, že co jedni autoři učebnic považovali za jednoduše pochopitelný fakt, druzí považovali za důležité to konkrétněji vysvětlit. Ovšem v případě učebnice z roku 1986 se jedná o jiné řazení společenského vývoje. Řadí totiž feudální společnost až do pozdější doby Válčících států (Lishi 1986: 39).

V učebnicích publikovaných nakladatelstvím *Renmin jiaoyu chubanshe* byly opakovaně používány výrazy jako utlačovat (*yapo* 压迫), potlačit (*yazhi* 压制), nutit (*po* 迫) a využívat (*boxue* 剥削). Vydání z roku 1957 tak hovoří o zlém panovníkovi, který využíval a utlačoval své poddané a trestal kritizující úředníky. Také zmiňuje, že aristokracie využívala a utlačovala nejen otroky ale také zemědělce. Na to navazuje vydání z roku 1986 popisující reakci zlého vládce, který na nespokojenost reagoval ještě větším útlakem. Dále informuje, že s otroky bylo zacházeno jako se zvířaty (*muxu* 牧畜) a že obyčejní lidé sice vlastnili půdu, ale byli aristokracií také využíváni (Lishi 1957: 30, 33, 35; Lishi 1986: 23, 26).

⁶³ Systém hlavních a vedlejších synů odvozený od nejstaršího syna první manželky. Pramen z roku 1946 se podrobně rozepisuje na str. 78 o zákonu uctívání předků *zongfa* 宗法.

Je zřejmé že použití metody útlaku v zájmu malé skupiny nebo jedince je odsuzováno. Učebnice je v rámci popisu nerovných vztahů kritizují. V případě, že činitel proklamoval veřejný zájem, například zlepšení života zemědělců, byla taková činnost ospravedlnitelná. Potom se použil termín pacifikace. Protože tento výběr slov najdeme v porovnání s ostatními učebnicemi minimálně ve vydání ze 40. let, lze předpokládat, že vychází hlavně z hlavně marxistického a maoistického prostředí. Toto prostředí si zakládalo na zdůraznění sociální nerovnosti a historické křivdy, a hledání její nápravy.

4.7.4 Terminologie pro období Východní Zhou

Společnost vstupující do doby Letopisů byla popisována jako rozpadající se otrokářská společnost (*nuli shehui* 奴隶社会) nebo jako existující či upadající feudální společnost (*fengjian shehui* 封建社会). K jejímu popsání vydání z let 1946 a 1964 používají termíny feudální systém (*fengjian zhidu* 封建制度), feudální stát (*feng guo* 封国) a zmiňují, že byly řízené Synem Nebes (*tianzi* 天子) a lenními knížaty (*zhuhou* 诸侯). Dále je v učebnici z roku 1957 používáno označení vládnoucí ideologie feudální společnosti (*fengjian shehui de tongzhi sixiang* 封建社会的统治思想), která byla řízená feudály (*fengjian zhu* 封建主), feudální aristokracií a úřednictvem (*guanshi* 官史). Ve vydání z roku 1986 jsou zdůrazňovány role feudálních vazalů (lenní knížata *zhuhou* 诸侯) a nové vrstvy feudálních statkářů (feudálních majitelů půdy *fengjian dizhu* 封建地主), žijících v nových feudálních městech (*fengjian chengshi* 封建城市). Ty se staly oporami režimu feudální statkářské třídy (*fengjian dizhu jieji zhengquan de zhongxin* 封建地主阶级政权的中心) a tvořily vládní struktury (*zhengfu jigou* 政府机构). Slovo „feudální“ je připojeno ke klíčovým mocenským strukturám, které jsou později předmětem negativního popisu fungování společnosti.

Rozpadající se předcházející forma společnosti je v učebnici ze 40. let popsána jako úpadek moci centrální vlády (*zhongyang zhengfu* 中央政府) a narůstající moci lenních knížat (*zhuhou* 诸侯), o jejichž útvarech se dále hovoří jako o státech (*guojia* 国家). Učebnice z roku 1957 věnuje kapitolu o rozpadu vesnických občin (*nongcun gongshe* 农村公社), tj. předcházejícího společenského pořádku, popisu přechodu veřejně vlastněné půdy (*gongyou caichan* 公有财产) do soukromého vlastnictví (*siyou caichan* 私有财产). Aristokracie je pak nazývána vládnoucí třídou (*tongzhi jieji* 统治阶级). Učebnice 80. let popisuje kolaps otrokářské společnosti (*nuli shehui* 奴隶社会) díky přemíře soupeření a zároveň boji o půdu

mezi otrokářskou aristokracií (*nuli guizu* 奴隶贵族) zahrnující i nižší šlechtu. Po zavedení daní ze soukromě vlastněné půdy se z velké části přeorganizovaly sociální vrstvy na zemědělce (*nongmin* 农民) a feudální statkáře nebo pány (*fengjian dizhu* 封建地主, *feng jun* 封君).

Nejen že tyto změny datují učebnice odlišně, ale liší se také ve formě popisu. Učebnice z let 1946 a 1964 hovoří poměrně neutrálně o společenských změnách a zaměřují se na fakta. Další dvě učebnice z let 1957 a 1986⁶⁴ naopak obsahují řadu hodnotících vyjádření:

Šlechta krutě zneužívala vesnické zemědělce a otroky (*yanzhong de boxue cun she nongmin he nuli* 严重的剥削村社农民和奴隶) a otroky dělníky, které označovala jako pracující lid (*laodong renmin* 劳动人民). Také potlačovala (*yazhi* 压制) kritiky a shromažďovala bohatství (*juji caifu* 居积财富). Boj mezi vyšší šlechtou (*zhuhou* 诸侯) a nižší úřednickou šlechtou (*dafu* 大夫) byl bojem o půdu a projevoval se také drancováním výsledků lidské práce (*lüeduo renmin laodong de shouxiao* 掠夺人民劳动的收效). Vládnoucí třída (*tongzhi jieji* 统治阶级) využívala (*boxue* 剥削) ostatní třídy. Velké státy plundrovaly (*lie* 掠) malé a s vlastními lidmi zacházely jako s dlužníky (*jiezhai* 借债) (Lishi 1957: 37-56).

Takto psaný text z 50. let vyhodnocuje rozdělení společnosti na třídy negativně. Vykresluje zemědělce, dělníky a otroky jako oběti vyšších tříd. Zjednodušuje jejich vztah na to, v rukou koho je moc, vojenská síla a materiální zdroje. Zásluhy na rozvoji připisuje buď pracujícím nebo výjimečným osobnostem. Feudalismus a/nebo otroctví jsou negativní fáze v historickém vývoji čínské společnosti. Takové negativní hodnocení šlechty bylo v souladu se státní politikou ČLR, zaměřující se na ochromení politických a ekonomických struktur předcházejícího kuomintangského státu.

Druhá učebnice přistupuje k danému tématu podobně kriticky, ale zdůrazňuje některé věci odlišně. Zneužívání (*zhaqu* 榨取) a zotročování (*nuyi* 奴役) pracovní síly otroků je dokládáno archeologicky odhaleným bohatstvím a velkými stavbami. Mělo to za následek revoluční boj otroků (*nuli de geming zhanzheng* 奴隶的革命战争), který otřásl základy otrokářské společnosti a vedl k feudálnímu systému, kde všichni mohli vlastnit půdu. Nově etablovaný systém daní ze soukromě vlastněných polí umožňoval zabavit většinu výrobků (*chanpin* 产品). Je to označováno jako nový způsob vykořisťování, kdy nová třída statkářů

⁶⁴ Obě učebnice vydalo nakladatelství řízené oddělením propagandy KS Číny: *Renmin jiaoyu chubanshe*.

(*dizhu jieji* 地主阶级) rozvíjela feudální ekonomii a zřídila statkářskou diktaturu (*dizhu jieji zhuanzheng* 地主阶级专政).

Celá strana č. 41 této učebnice z roku 1986 je věnována popisu feudálního systému (*fengjian zhi* 封建制): základní výrobní jednotkou (*shengchan danwei* 生产单位) je rodina, jejíž výrobky (*chanpin* 产品) kontrolovala statkářská třída stejně jako státní režim (*zhengquan* 政权). Tím se etablovala vládnoucí třída, která rolníky utlačovala (*yapo* 压迫) a vykořisťovala (*boxue* 剥削), což způsobovalo rozpory mezi třídou zemědělců a statkářů. Všichni využili příležitosti (*chengji* 乘机) aby se zmocnili (*zhan duo* 佔夺) půdy a přeměnili ji v soukromé vlastnictví (*siyou caichan* 私有财产, soukromá pole *sitian* 私田). Šlechta a nová vrstva obchodníků půjčovala peníze (*fangzhai* 放债) na zemědělské a výrobní přebytky, vydávala dlužní úpisy (*zhaiquan* 债券) a okrádala (*juequ* 攫取) tak pracující. Ti k umoření museli prodat vše, včetně půdy a členů rodiny do otroctví. Filozofické školy se snažily uklidnit třídní rozpory (*jieji maodun* 阶级矛盾).

Souběžně probíhaly války o hegemonii, které přešly do válčení horizontálních a vertikálních aliancí proti obávaným státům. Toto soupeření aristokracie mělo za následek, že lid nesnášel dílčí války a toužil po sjednocení (*Tamen dou yanwu gejun hunzhan, kewang tongyi*. 他们都厌恶割据混战, 渴望统一。) (Lishi 1986: 29-44).

Feudalismus stejně jako otroctví vychází z tohoto hodnocení jako nespravedlivá forma společenského uspořádání. A v kontextu historie je to pouze další vývojová fáze v marxistickém vývojovém schématu směřující k beztřídní společnosti. Skutečnost, že moc nad půdou a lidskými životy během změn neopustila ruce vyšší vrstvy společnosti, ukazuje na nenapravitelnost povahy aristokracie. Protože ta podle učebnic nikdy nepřestala zneužívat svoji moc.

Pisatelé se snaží na základě historie ospravedlnit revoluční boj, který proběhl ve 20. století, a právo utlačovaného na to, aby se bránil silou. Proto se odkazují také na tradovanou historii sbírání lidové poezie, vypovídající o útlaku a jejího následného zachování v Knize písní.

Tím, že se učebnice z roku 1986 (první vydání 1981) zaměřuje na třídní nerovnost a problémy s tím spojené, vlastně podceňuje význam v historii známých schopných a morálních osob. Které v mnoha případech pocházely z vyšších vrstev společnosti. Tato učebnice by měla shrnovat archeologické objevy, historické teorie a ideologické změny 70. let. Avšak

negativním popisem sociální stratifikace a soukromého vlastnictví také protiřečí modernizujícím změnám probíhajícím od 70. let - hospodaření s půdou, s přebytky a uvolnění politických kampaní.

Učebnice z roku 1957 k tématu půdy připojuje ještě aspekt lidské síly. Konkrétně na str. 37 předkládá tvrzení, že vrstva pracujících lidí používala železné nástroje, které je posilovaly v boji proti přírodě (*dui ziran douzheng de lilian* 对自然斗争的力量). Železo a další výsledky lidského důvtipu ve shodě s marxistickou teorií jsou pojaty jako klíčové prostředky umožňující vývoj.

Válečný stav doby Východní Zhou se upíral k teoretickému cíli spravedlivého čestného krále zahánějícího barbary (*zong wang rang yi* 尊王攘夷) a zajišťovatele míru mezi členy aliančních schůzek (*huimeng* 会盟), ve formě hegemona (*bawang* 霸王, *bazhu* 霸主) a později v úplného vládce celé Číny - císaře (*huangdi* 皇帝). K závěrečnému sjednocení qinským státem došlo vojenským pohlcením (anexováním *bingtun* 并吞) a zpacifikováním (*pingpan* 平叛) ostatních válčících států. Po dobu existence sedmi mocností doby Válčících států (*zhanguo qi xiong* 战国七雄) byly prováděny reformy (*bianfa* 变法, *gaige* 改革) politické, hospodářské a vojenské. S tím souvisí, že stát kontroloval armádu a státní moc. Nejvyšším cílem bylo ustanovení společenského řádu a míru.

V tomto směru existuje analogie s turbulentními 40. lety 20. století, které vyústily ve vojenské sjednocení do nové Čínské lidové republiky pod vedením silné osobnosti. Následně byl stát zpevňován reformami a politickými programy. Z toho se ale vylučuje tribut, který čínská centralizovaná vláda (*zhongyang zhengzhi* 中央政治, *zhongyang jiquan* 中央集权) nutila okolní útvary platit (*gongfu* 贡赋) a uzavírání aliancí (*huimeng* 会盟) pro zajištění míru. Protože toto nebyly metody představitelů ČLR ale spíše předcházející ČR (Lishi 1946: 56-65, Lishi 1957: 37-61, Lishi 1964: 21-32; Lishi 1986: 29-41).

Dalším důležitým tématem jsou vztahy mezi minoritami, barbary a Číňany. Existujícímu zformovanému jádru národa jsou přiřazovány dobré charakterové vlastnosti. A tak jako charakteristiky čínského národa (*zhonghua minzu* 中华民族) jsou jmenovány sebeobětování, spravedlivá msta a také zájem o spravedlnost a mír (Lishi 1946: 56-58, 69-75). Při popisu kontaktu se severními kmeny Xiongnu 匈奴, jsou drancovaná území a kořist

označovány jako čínské (*zhongguo de* 中国的). Zhouská vláda udržovala vztahy s menšinovými národy (*shaoshu zu* 少数民族) skrze své vyslance (*shi zhe* 使者) a obchodní vztahy formou tributu (*gongxian caiwu* 贡献财物). Také čínské státy v době Válčících států podobným aktivním způsobem udržovaly vztahy se sousedními kmeny (*buluo* 部落), nomádskými kmeny (*youmu* 游牧) a malými státy (*xiao guo* 小国) (Lishi 1957: 37-61). Učebnice nejmladšího vydání již používá hlavně označení minority (*shaoshu minzu* 少数民族) pro skupiny útočící na Centrální planinu a malé státy sousedství. O kmenech hovoří s menší frekvencí. V tomto podání existovalo již čínské etnikum (*huaxia zu* 华夏族), které bylo v častém kontaktu s různými okolními etniky (*ge zu* 各族) (Lishi 1986: 29-30).

To znamená, že společně s popisem politicko-společenského vývoje učebnice přecházejí k novým označením. Ta reprezentují vyšší stupeň vývoje. Zároveň výrazně odlišují čínskou společnost od jejího okolí a to jak připisováním pozitivnějších rysů, tak slovním výběrem, který má jasnou spojitost s moderní Čínou: čínský národ, čínský, čínské etnikum. I přes válečný stav a politickou roztržičnost je tak vyučována představa jednotného kulturně společenského celku.

Co se týče posunu moci zdokumentovaném v označení mocenských pozic, je titul krále (*wang* 王) rezervován nadále členům zhouského domu až do momentu, kdy se do boje o hegemonii přidal král Zhuang ze Chu 楚莊王 (zmiňují učebnice z let 1946 a 1957). Pramen ze 60. letech ještě používá označení zhouský Syn Nebes (*Zhou tianzi* 周天子). V důsledku přesunu moci jsou na začátku doby Válčících států králi již všichni vládci sedmi soupeřících států. Tomu předchází připsání vzrůstající moci lenním knížatům (*zhuhou* 诸侯) a jejich státům. Jsou označováni titulem vévody (*gong* 公) svých států (vévoda Huan z Qi 齐桓公, vévoda Wen z Jin 晋文公 etc.). Učebnice z roku 1957 na konci doby Letopisů přiřazuje k soupeřícím lenním knížatům úřednickou šlechtu (*dafu* 大夫) a v době Válčících států také nové feudální pány (*feng jun* 封君).

V průběhu válek o hegemonii v době Letopisů (*zheng ba* 爭霸) jsou nejmocnější vévodové navíc titulováni jako hegemoni (*ba zhe* 霸者, častěji *ba zhu* 霸主). Držitelé tohoto titulu jsou ale nadále jmenováni jako vévodové (*gong* 公). Všechny učebnice zdůrazňují, že titul hegemona byl zapůjčený zhouským králem.

Následně v době Válčících států jsou již vládci jednotlivých států označováni jako králové (*guowang* 国王) nebo panovníci (*guo jun* 国君), protože završovali úřednický systém svých zreformovaných států a titul formálně přijali.

Texty se při popisu politických změn nepatrně více přiklání k použití jmen států rozdrobené Číny než jmen osobností: učebnice z let 1957 a 1986 používají státy, učebnice z roku 1964 se zaměřuje na hrstku osobností a vydání z roku 1946 jmenuje nejprve významné osoby a pro dobu Válčících států jména sedmi posledních států (Lishi 1946: 56-66; Lishi 1957: 36-43, 55-61; Lishi 1964: 20-23; Lishi 1986: 29, 30, 39, 40).

Tyto posuny dokumentují přechod moci z rukou královského rodu do rukou aristokracie až k vrstvě nové feudální šlechty (která získala své postavení na základě zásluh v systému hodností *juewei* 爵位 a novým přerozdělením půdy). Jde však pouze o popis společenských vztahů a využívání honorifikačních termínů na základě textologické tradice, s mírnými alternacemi mezi jednotlivými učebnicemi. Nejpodrobněji je to zdokumentováno ve vydání z roku 1957 a nejméně ve vydání z roku 1964. Zajímavé je také již jasné sjednocení termínů jako král či lenní kníže, dokládající, že pro období Východního Zhou existoval již ve 40. letech konsensus.

Dlouhodobé dodržování tradice nadřazenosti zhouského královského dvoru a její postupné ukončení symbolizuje, že také zásadní společenské a politické změny dosáhly svého vrcholu. Do určité míry je to analogické k udržování některých tradičních společenských vztahů a jejich postupné překračování v průběhu 20. století. V rétorice obou moderních čínských států to znamená, že v případě, kdy tradice přestane plnit svoji funkci, je považována za překonanou a musí být nahrazena něčím moderním.

Co se týče kulturního vývoje, jsou učebnice nekonzistentní ve svém přístupu. Pramen 40. let hovoří o vývoji vědeckého myšlení (učeného myšlení *xueshu sixiang* 学术思想), do kterého řadí sociální uspořádání, umění, řemesla, vzdělání, filosofii a klasické texty. Vydání z 50. let nakládá s aspekty vývoje individuálně, zvláště popisuje řemesla, zemědělství, obchod a vojenství, až dochází na kulturu (*wenhua* 文化) doby Letopisů a Válčících států. V jejím rámci věnuje pozornost rituálu, vzdělání a významným osobnostem vytvářejícím vzdělaneckou kulturu (*xueshu wenhua* 学术文化), konfuciány (*Rujia* 儒家), mohisty (*Mojia* 墨家) atd., texty a závěrem samostatně zmiňuje vědu (kalendář, medicína). Co se týče stručného pramene 60. let, ten se vývoji věnuje pouze v bodech a nezaštiťuje to žádným

označením. V nejmladší učebnici se kapitola o kultuře (*wenhua* 文化) týká klasických textů a významných osobností, vědy (*kexue* 科学), myšlenkových škol a umění. Filozofům navíc připisuje myšlenkové školy (*xuepai* 学派). Ostatní rozvoj v zemědělství, vojenství a řemeslech do tohoto pojednání nezahrnuje (Lishi 1946: 69-79; Lishi 1957: 37, 38, 42-46, 62-69; Lishi 1964: 32,33; Lishi 1986: 34-39, 43-51).

Je zřejmé, že teprve v 70. letech se v učebnicích ustálilo rozdělení vědy a kultury. Do té doby se pod oběma termíny ukrývalo široké spektrum oborů společenského vývoje. Měnicí se pojetí obou termínů značí snahu o aktualizaci, avšak brzděnou neochotou nebo neschopností jejich plného uchopení.

4.8 Odras ideologické interpretace čínských dějin v učebnicích

Při analýze těchto učebnic, lišících se rokem vydání i politickým vlivem, vystupují různé nesourodé rysy doby. Jsou zdůrazňovány následující aspekty historie.

Nelze si nevšimnout podobnosti přechodu moci formou „abdikace v zájmu schopného následníka“ (*shanrang* 禅让) s výběrem státních špiček ČLR. Konkrétně jde o prokázání schopností a péče o celou zemi, jak tradice uvádí v případě Shuna 舜 a Yuho 禹. Když se podíváme na zidealizované předávání postavení a moci mezi generacemi komunistických vůdců, tak i mezi nimi probíhala určitá zkušební perioda a dlouhodobá selekce osob s požadovanou sadou vlastností. I když nejsou známy interní podrobnosti ani ze starověku ani z moderní doby, lze spekulovat o návaznosti. Ta vycházela nejen z kulturního prostředí ale také z potřeb dané situace.

Každý nový stupeň sociálního uspořádání je předkládán jako lepší než ten předchozí. Rané formy uspořádání jsou odsuzovány jako primitivní (matriarchát versus patriarchát, kmen versus aliance, posléze stát) a poté jejich vada spočívá v nespravedlivém vykořisťujícím třídním systému (soupeřící vůdcové kmenů, otrokářská aristokracie).

Učebnice opakují tradiční teorii mandátu nebes, kdy morálně upadlý vládnoucí rod a zlý vládce, který různými způsoby utlačuje své podřízené, si zaslouží být terčem povstání a trestné vojenské výpravy. Ty jsou následovány nastolením nového pořádku důvěryhodným vládcem. Ačkoliv termín mandát Nebes nepoužívají, následování tradičních schémat je zřejmé v jejich výkladu o periodě konce dynastie Xia po dobu Válčících států. Tento vliv

tradiční historiografie však má přesah do moderní doby, má implikace pro Čínskou republiku a ČLR. Vznik obou států byl iniciován nespokojeností a zklamáním společnosti, z níž část začala aktivně usilovat o změnu a tak přijala právo na trestnou válečnou aktivitu vůči mocenským strukturám. Protože tradiční schéma historického vývoje opírající se o představu mandátu Nebes vyhovuje politickým cílům státu řízeného jak Kuomintangem, tak Komunistickou stranou, najdeme stejný narativ opakovaně zdůrazňovaný ve všech učebnicích.

Srovnání pěti zkoumaných pramenů nabízí zajímavé rozdíly v percepci dějinných událostí, konkrétně v jejich stylu podání a úhlu pohledu. Není jasné, z jakého důvodu je porážka posledního vládce každé dynastie řazena již do počátku další dynastie, ale v učebnici z roku 1946 zůstává součástí událostí končící dynastie. V obou situacích je zdůrazněna nevyhnutelnost a potřeba odstranění zlé vlády. Můžeme se domnívat, že ve světle založení ČLR byl od padesátých let kladen větší důraz na začátky nových dynastií proto, aby byla posílena důvěra v nový stát.

Co se týče období Západního Zhou, učebnice se v různé míře rozepisují o utrpení otroků a běžného obyvatelstva, způsobeného těžkou prací a útlakem aristokracie. Pramen roku 1986 zmiňuje, že dřina otroků na poli umožnila rozvoj zemědělství. Co se týče řemesel, byli to znovu otroci, kdo vykonával těžkou práci po celý rok v dílnách. Otroci svojí prací vytvořili bohatství společnosti, avšak měli těžký život a bylo s nimi zacházeno jako se zvířaty. Otroci proto cítili třídní nenávisť vůči aristokracii. K nim se později připojila také běžná populace, protože od 9. století lid trpěl válečným zatížením a zpřísněním trestního práva. Zemědělci, kteří byli základem ekonomiky státu, byli využíváni a utlačováni. Situace vyvrcholila povstáním a krátkým obdobím společné harmonie (*gonghe* 共和), po němž pokračovaly společenské bouře. Situace je dokládána texty *Shijingu* 诗经 (Lishi 1957: 33-36; Lishi 1986: 24-27).

Ze všech učebnice je zřejmé, že moc byla v rukou té skupiny, která kontrolovala půdu a na ní navázané obyvatelstvo. Za svrchovaného vlastníka půdy byl nejprve považován král, z jehož pozemkového vlastnictví začala lenní knížata a další členové aristokracie ukrajovat. Když se půda podléhající veřejnému vlastnictví v rámci systému studničních polí přesunula do soukromého vlastnictví v rámci daňového systému, zůstali hlavními vlastníky znovu členové nižší a vyšší šlechty. K nim se přidala střední vrstva schopná kontrolovat podíly půdy a osoby oceněné za své zásluhy. Kontrola lidské pracovní síly se teoreticky přesunula z rukou dědičně svrchovaného vládce a jemu asistující šlechty pod kontrolu feudálních pánů. Ve skutečnosti se znovu jednalo o sociální vrstvu schopnou udržet si mocenskou kontrolu.

Všechny učebnice sice prezentují názor, že zemědělci soukromě vlastněná půda motivovala k práci, později však znovu kritizují hromadění a zneužívání aristokraticko-úřednickou skupinou. Navíc z archeologických zjištění je zřejmé, že důležité byly další přírodní zdroje (cínové a měděné doly), avšak učebnice se nezmiňují, že by byly cílem bojů. To vše ukazuje na propojení čínských dějin s marxistickou teorií, kdy každý pokrok v řemeslné a zemědělské výrobě vedoucí ke společenským změnám je nakonec zneužit a devalvován, dokud celá společnost nedosáhne cíle komunismu. A zároveň určité opomíjení v té době ověřených archeologických závěrů v zájmu zjednodušení.

Vzpouora a povstání nižších vrstev společnosti, jako reakce na útlak vyšších vrstev společnosti je definicí třídního boje, který byl hlavním tématem komunistických sil při zakládání nového státu. Proto není překvapením, že tento konkrétní popis pochází z učebnic publikovaných v komunistickém státním nakladatelství v letech 1957 a 1986.

Opačný přístup je vidět v učebnici z roku 1946, která si dává záležet na rozepisování struktury vzdělání, odvedených vojáků, rituálů a hudby a na uspořádání feudálních knížat. Předkládá názor, že každý člověk má svoji roli, kterou by měl v zájmu celé společnosti správně naplňovat. Podobně na tom je do určité míry však každá učebnice, vždy když se věnují založení nového státního útvaru.

Zásluhy jsou opakujícím se motivem při výkladu o moudrých mužích, cnostných vládcích, schopných úřednících, rádcích a o vojevůdcích. Tyto osoby působí při založení každého nového útvaru, při každé úspěšné obraně a každé významné společenské změně v historii Číny a jako takoví byli odměňováni. Na základě dědičnosti se odměněné rodiny postupně proměnily ve vrstvu šlechty. Tento proces se podobně jako nárokování mandátu Nebes opakoval. V tomto případě moderní učebnice dějepisu znovu kombinují tradiční a moderní hodnoty: osoba, která vykonala záslužné činy v zájmu celku, si zaslouží privilegia a místo v historii. Tyto osoby existovaly jak ve starověku a tak ve 20. století, kdy zásadně ovlivňovaly vývoj událostí. Tak se dala zdůvodnit existence výjimečně odměněných osob v rámci rovnostářské ideologie.

5 Závěr

Součín textologické historiografie, archeologie a ideologie vytváří ve 20. století modernizovaný mýtus o kolébce čínské civilizace a státu. I tak by se dal shrnout obsah analyzovaných pramenů v této práci.

Ačkoliv nemůžeme na tomto místě změřit skutečnou míru rozšíření novin *Renmin Ribao* a učebnic pro základní a střední školy ve společnosti, je z jejich analýzy zřejmá snaha využít tohoto potenciálu. Rozdíl mezi těmito dvěma druhy pramenů vychází z jejich povahy, kdy krátké informativní články Lidových novin se soustředí na ohraničené téma a tak upřednostňují výsledky archeologické práce ovlivněné ideologií státu. Kdežto poměrně rozsáhlé učebnice s úkolem předložení uceleného historického výkladu sledují tradiční osnovu textologické historiografie doplněnou o nové archeologické závěry, přičemž společně naplňují ideologické cíle státu. Do jejich žáků a čtenářů je tak vkládána čínská kulturní identita tvořená směsí názorů a faktů podporující hlavně nacionalistické cítění.

Jak Čínská republika vedená Kuomintangem (40. léta) tak ČLR řízená Komunistickou stranou se snažily posilovat nacionalismus. Z článků se dozvídáme, že archeologie proto byla vhodnou vědou a následně v učebnicích vidíme, jak jsou její výsledky aplikovány do historického rámce. Politickým cílem archeologického výzkumu obou států bylo doložit původnost a originalitu čínské kultury nejlépe na území Centrální planiny, kde tradice lokalizovala kulturní jádro. A pak rozšiřovat výzkum v rámci moderních hranic pro zjištění územního dosahu vlivu starověkých států. Jako důkaz autochtonnosti a stáří kultury čínského národa byly použity neolitické kultury Dawenkou, Longshan, Yangshao a Erlitou, které jsou spojovány s dobou Žlutého císaře a vládců Yaoa, Shuna a Yuho. Co se týče legendární dynastie Xia, ta byla váhavě spojena s kulturou Erligang. Na druhou stranu archeologický výzkum donutil snížit představu úrovně vývoje řemesel a zemědělství této historické fáze přelomu neolitu a starověku, kterou ji do té doby textologická historiografie přisuzovala. Což je zřejmé z rozdílu mezi jednotlivými ročníky vydání učebnic.

Vyspělost společenských struktur a technická úroveň řemesel na těchto archeologických lokalitách měly dokládat, že Číňané již od starověku byly schopní dosáhnout významných pokroků a že vývoj této civilizace měl oproti okolním národům náskok. Prameny zdůrazňují, že znalosti, zkušenosti a zručnost jsou důležitou součástí kulturního dědictví a jsou dávány žijícím generacím za příklad. Výjimečnost Číny je nadále zřejmá z ostentativního odlišování barbarů od dynastií Xia, Shang a Zhou v textu a na mapách

učebnic, v popisu charakteristiky národa, a také z podrobných popisů odkrytých památek (písmo na věštech na kostech a bronzích, zbraně, keramika, vozy tažené koňmi etc.) v článkách i v učebnicích. Schopnost pokroku a dokumentaci výrobní síly můžeme podobně jako autoři v článkách Lidových novin vztáhnout na společnost ve 20. století, kdy bylo potřeba motivovat lid k pracovnímu nasazení.

Narativ o Žlutém císaři, který sjednotil čínské kmeny a o jeho následovnicích, kteří dále zapojovali další okrajové národy nebo skupiny do čínského národa, jak je popisováno v učebnicích, můžeme vztáhnout na snahu o vnitřní sjednocení moderních států. Kuomintang a KS Číny měly zájem na prezentaci role moudrého vůdce, který v zájmu celého národa slučuje čínská etnika v moderní jednotný národ (viz. kapitola 4.2 a terminologická analýza v kapitole 4.7.2). Zároveň však skutečnost, že se učebnice zmiňují o minoritách, dokládá, že otázka jejich zapojení v moderním státě byla důležitá.

Po vojenském sjednocení vždy následovaly vnitrostátní unifikační procesy. V návaznosti na kulturní jádro v Centrální planině bylo argumentováno, že centralizace kultury a moci má v čínském prostředí již starověkou tradici. Učebnice dále argumentují, že sjednocení území a zavedení centralizovaných společenských struktur umožňovalo efektivně řídit zemědělství, vodohospodářství, řemesla, jednotnou obranu a snížení válečných nároků na obyvatelstvo. Loajalita byla reciproční, protože vládce přijímal spolu s výsadami také povinnost zajistit bezpečí ve státě. Společnost měla o takový ideál zájem, což je prezentováno jako tradice přejatá oběma moderními čínskými státy. Jako příklad je uváděna aliance kmenů s předsedajícími vládci Yaoem a Shunem, také období společné harmonie během dynastie Západní Zhou a v neposlední řadě systém hegemonie (ačkoliv tento ideál nebyl v důsledku pokračujících válek plně zrealizován). Správní struktury starověkých států jsou popisovány tak, že se na začátku každého dynastického období zakládaly na vztahu zasloužilých osob a jejich rodin ke králi. Z nich se následně zformovala vrstva řízená příbuzenskými vztahy a dědičným právem na úřední tituly. Až nakonec v době Východního Zhou je zakládán nový úřednický systém vykonávaný vzdělanými úředníky. V ideálních podmínkách tato struktura zasahovala do všech vrstev společnosti, byla praktickým nástrojem k jejímu rychlému řízení a zároveň udržovala sociální stratifikaci. Další metodou řízení společnosti je v učebnicích podrobně popisovaný systém studničních polí, datovaný do doby dynastie Zhou, který měl udržovat mezi běžným obyvatelstvem spravedlivé rozdělení půdy a řízení povinných veřejných prací, jako byla údržba cest, vodních kanálů a vojenská služba. Podobné cíle jsou v učebnicích přiřazovány také u nového systému daně ze soukromě vlastněné půdy. Ačkoliv

jak systém půdní správy, tak úřednický systém nakonec opakovaně selhaly, je věnován významný prostor pro popsání jejich počátečních pozitiv. Takto prameny obhajují přísný centralismus, o který usiloval jak Kuomintang tak KS Číny.

Vštěpování představy o specificky čínské kulturní identitě probíhá ve zkoumaných pramenech také na základě použitých termínů v textu. Několik článků z *Renmin Ribao* se konkrétně věnovalo problematice nároku na vlastnictví archeologických nálezů. Jejich závěr také spadá do nacionalistické politiky: naleziště plní roli podzemního muzea předků a potvrzuje vztah současníků k minulosti. Opakovaně hovoří o nálezech jako o dědictví, které je čínské, které bylo nalezeno na „našem území“ a historie se týká „našich předků“. Emoční význam takto posiluje vlastnický nárok na objevy a vztah jedince k národnímu státu.

Se vznikem Čínské lidové republiky roku 1949 začala archeologie a historiografie podléhat novým politickým cílům, jako je zdůvodnění třídního boje, objasnění a doložení marxistického vývojového paradigmatu a použití dialektického materialismu pro hodnocení historie. Na počátku změn v archeologii je definice jejího úkolu připisovaná Guo Moruovi: tradiční schéma vývoje starověkých dějin a klasické starožitnictví mělo být kombinováno s novými metodami archeologie a paleografie, a následně měly být výsledky takového výzkumu konfrontovány s Engelsonou teorií sociálního vývoje marxistickým schématem vývoje společnosti.

Nejdůležitější rolí, do které se Komunistická strana stavěla, bylo narovnávání třídní nerovnosti, známé jako třídní boj. Učebnice a novinové články obsahují širokou kritiku sociální stratifikace a jako důkazní materiál používají archeologické nálezy a společenské změny známé z textologické historiografie. Všechny nové společenské systémy jsou na svém počátku popisovány jako změna k lepšímu. V průběhu historických událostí jsou však zneužity nějakou společenskou skupinou nebo vedou k upřednostňování konkrétní třídy. V takové fázi věnují učebnice a články prostor k popisu a odsouzení dynastie a její aristokracie za útlak a zneužívání lidu. Archeologické závěry a nálezy jsou používány jako důkazní materiál, který byl používán k výchově moderní společnosti k třídnímu boji následujícím způsobem. Ačkoliv probíhala debata o přesné dataci třídní, otrokářské nebo feudální společnosti, všechny prameny se shodují v popisu využívání otroků a řadového obyvatelstva k nejtěžší práci. Vyprodukované bohatství bylo kontrolováno vykořisťující aristokracií. Absolutistické státní zřízení zneužívalo trestního práva proti svým lidem. Zároveň je v pramenech upozorňováno na fakt, že materiální rozvoj společnosti byl umožněn

právě díky levné pracovní síle. Otroci a lid starověku jsou oslavováni jako tvůrci velikých kulturních památek, jako autoři vývoje řemesel a hlavní síla veřejně prospěšných projektů. V době, kdy se rozšířil koncept soukromého vlastnictví, se sociální rozdíly ještě prohloubily, vykořisťování spodních vrstev společnosti ještě zhoršilo. Dramatický popis pramenů zahrnuje plýtvání zemědělských a řemeslných výrobků na obětní rituály, a také odsuzují krutost rituálního obětování lidí. Dále popisují rozpad vztahů a ztrátu konceptu veřejného vlastnictví. Jako řešení jsou v historii zmiňovány povstání a vojenské kampaně, kterými lid a uvědomělejší šlechta trestala špatné krále a lenní knížata. Protože se toto několikrát opakovalo, dochází jak učebnice, tak články k závěru, že aristokracie je nenapravitelná. Proto nespokojená společnost měla už ve starověku právo válečně potrestat vládnoucí struktury. Po takovém společenském otřesu došlo sice ke změně struktur, ale ve skutečnosti se jednalo o přesun majetku a moci. Tato obhajoba boje proti vybraným třídám odpovídá politickým kampaním (např.: pozemková reforma, znárodnění podniků, Kulturní revoluce), které od založení ČLR přetvářely strukturu čínské společnosti.

I přes odsouzení a zapojení emočního významu je však s takovými vlnami vývoje zacházeno jako s prostými evolučními fázemi čínské historie. Kdy v hospodářství, zemědělství, vládní struktuře, vlastnictví bohatství, ve společenských vědách, filozofii - v jednom nebo více takových složkách společnosti dosáhl status quo kritické hranice své realizace a následný úpadek nutil společnost adaptovat se na změny.

Po roce 1949 je do historie zapracované marxistické vývojové paradigma takovým způsobem, že je spojováno s tradiční textologickou historiografií a s výsledky archeologické práce. Učebnice i novinové články pečlivě přiřazují typy společenského uspořádání k dynastickým obdobím a to následovně: Postava Žlutého císaře je řazena do doby, kdy existovaly patriarchální klanové občiny a klanová společnost. On a následující vládci Yao a Shun stáli v čele kmenové aliance. Toto období tvoří přechod z neolitu do starověku, je to doba kamenná. Legendární dynastie Xia je již tvořena třídní společností a je považována za proto-státní útvar. První archeologicky potvrzený stát dynastie Shang je označen jako otrokářská společnost, zároveň jsou do tohoto období přiřazeny zemědělské občiny. Shangské období je datováno do doby bronzové. Do přelomu dynastie Západní a Východní Zhou je řazen vznik třídy statkářů a společnost začíná být řízena feudálním systémem. Zkoumané prameny ukazují nejednotnost názoru týkajícího se datace feudalismu a v tomto případě podléhají zkoumané prameny spíše marxistické teorii než výsledkům paleografie a archeologie. Feudální společnost byla komunistickým státem považována za reprezentativní

příklad třídní nespravedlnosti a tak je v pramenech častým předmětem kritiky. Definice společenského a státního uspořádání je v každé učebnici zdůrazňována a je ilustrována kulturními hrdiny a politickými vůdci. Teoreticky každá nová fáze vývoje přibližuje Čínu k ideálnímu společenskému řádu a míru. Pozorujeme, že kombinace tradiční a marxistické (méně archeologické) terminologie pomáhá ilustrovat samostatnost a originalitu vývoje čínské společnosti. Přístup učebnic ke sledování vývoje se liší od novinových článků v tom, že věnují větší pozornost historickým milníkům tradiční textologické historiografie než archeology zdokumentovanému vývoji.

Pro doložení vývojových fází zapojuje archeologický výzkum dialektický materialismus, metodu poznání společnosti na základě analýzy vykopaných památek. Protože je kladen důraz na technickou úroveň archeologické práce, přesnost a typologii odkrytých artefaktů, měla tato věda důvěru režimu.

Role archeologů je v člancích definována jako bojová povinnost a archeologové jsou začleněni do pracujících sil. Je oceňována jejich fyzická práce v terénu poskytující hmatatelné výsledky, tzn. artefakty zařazené do kategorií. Lidové masy jsou zapojeny do výzkumu a také do následné péče o památky. Takovým způsobem KS Číny zprostředkovávala archeologii obyvatelstvu před Kulturní revolucí. Společným jmenovatelem 50. a 60. let je praktičnost - hromadění nálezů, technická úroveň výzkumu a použití nálezů k výuce moderní společnosti. Dalším úkolem byla revize a navázání na výsledky ze 40. let, řízené kuomintangským a japonským státem. Publikační činnost a posléze i výzkum byly zastaveny pouze v případech, kdy politické a společenské změny zasáhly ekonomiku státu, konkrétně založení ČLR a Kulturní revoluce. Posléze se v 70. letech začal měnit přístup k historii a vědám v souladu se změnou politické situace. Vznikl prostor pro muzejní analýzu nalezených artefaktů a pro revizi archeologických a historických teorií. Učebnice a články dokumentují zájem o stát Chu a další oblasti mimo Centrální planinu. V pramenech nakonec nacházíme poměrně menší výběr lokalit, než na kolik bylo upozorněno v přehledu (viz kap. 2.1 až 2.4), nebo na lokality přejaté z tradičních kronik.

Články *Renmin Ribao* jsou zaměřeny převážně na konkrétní naleziště, kdežto učebnice používají lokality pouze jako důkaz k výkladu. Tak je nejvíce prostoru věnováno nalezištím obsahujícím věšební kosti s texty nebo bronzové předměty. Protože texty se daly podrobit paleografické analýze a srovnání s tradiční textologickou historiografií, a bronzové předměty reprezentovaly metalurgický průmysl. Nejčastěji zmiňovanými typy nalezišť jsou hroby a městská osídlení, jejichž výbava dokumentuje technickou úroveň řemesel a strukturu

společnosti. Zbraně jsou jedním z důležitých typů artefaktů, protože ilustrují nejen řemeslné výsledky ale také sociální stratifikaci.

Výsledky výzkumu umožnily úpravu datace dynastií Shang a Zhou. Na základě provedeného srovnání map je viditelný také rozdíl ve vnímání územního rozsahu, co se týče přímé kontroly a kulturního vlivu starověkých států. Jsou potvrzená kulturní jádra, na druhou stranu je zredukována představa územního rozsahu původně načerpaná z tradiční textologie. Nelze hovořit ani o územních nárocích moderních států, protože do historických map nejsou zahrnuty západní regiony.

Shledáváme, že tradiční textologická historiografie a archeologický výzkum se vzájemně výrazně ovlivňovaly. Poměrně dlouho je úkolem archeologie pouze hledání důkazů o pravosti tradičních textů. V pramenech je viditelný také zpětný vliv archeologie na tradici, kdy nutí k posunutí datace, zkorigování představ o úrovni vývoje a o geografickém rozšíření starověkých kultur. Teprve na přelomu 70. a 80. let je viditelný počátek oprošťování se od omezení ideologií a tradicí.

Hodnota artefaktů spočívala v jejich snadném použití v socialistickém vzdělávání. Nálezy byly používány pro politickou výchovu jako důkazy třídní společnosti starověku, což bylo srovnáváno s třídním bojem v polovině 20. století. Koncepty soukromého vlastnictví půdy a otroctví byly srovnávány s moderním kapitalismem. Řemesla jsou řazena mezi dědičný potenciál čínského národa.

Co se týče války, jako samostatného tématu, tak je hodnocena ambivalentně. Prameny píší o válce v negativním smyslu tehdy, když naruší jednodušnost starověkého státu, válečné povinnosti příliš zatěžují nejnižší vrstvy společnosti a příliš vyčerpávají materiální zdroje. Na druhou stranu však je válečný konflikt představen jako nástroj ke změně k lepšímu, konkrétně když povstání otroků a řadového obyvatelstva způsobí změny k lepšímu ve struktuře společnosti a majetku. Dalším příkladem je přechod mandátu Nebes, kdy je špatný vládce vojensky poražen a je nahrazen novým králem, jenž je morálním, schopným a soucitným člověkem. V podstatě z učebnic vyplývá, že čínské dynastie Xia, Shang a Zhou jsou v právu, když po ekonomických, politických a vojenských reformách přistoupí k řešení konfliktu válečnou cestou. Tento pozitivní pohled je pak přenesen do moderní doby a slouží k obhajobě komunistického třídního boje, podobně jako před tím byl vhodným argumentem pro konflikt v zájmu národní obrany. My můžeme v každém případě konstatovat, že v situaci, kdy jsou

technický pokrok a ideologie použity k válečnému konfliktu, tak se jedná o další problémovou kapitolu v historii. Ani články ani učebnice se nesnaží dosáhnout jednotného hodnocení války, avšak vztahují řadu starověkých událostí k moderní době.

Musíme konstatovat, že tato analýza médií rozšiřujících informace o nejstarší historii Číny kromě potvrzení silného vlivu tradice a ideologie také odhalila řadu témat, které by bylo vhodné podrobit dalšímu výzkumu. Analýza terminologie a hodnotících vyjádření v učebnicích a novinových článcích by potřebovala pro úplné popsání vlivu na čtenáře samostatnou analýzu konotačních významů. Pro přesnější zmapování rozdílů by bylo vhodné rozšířit prameny nejen o větší počet učebnic pro každé desetiletí, ale také o další neodborné noviny, které byly publikovány mezi 40. až 80. lety. Výborným doplňkem by také byly vládní materiály ministerstva školství a propagandistického oddělení.

Největší úlohou archeologie a historie bylo tedy vytvoření pojítka moderního národa s minulostí. Analýza terminologie dokumentuje používání moderních hodnot aplikovaných na starověk a kalkulaci s emocionálním významem k ovlivňování populárních představ a hodnot ve 20. století. Archeologická práce prokázala, že tradice je do určité míry spolehlivá a byla proto použita k politickým účelům a ideologickému vzdělávání. I přes deklarované ideály rovnosti a modernity kuomintangského a komunistického státu je chronologie starověkých dějin nadále sledována po linii vyšších společenských vrstev a krále. Do toho připojuje marxismus nový aspekt a to materiální rozvoj společnosti. Nejvýznamnějším příspěvkem k identitě moderní Číny tedy bylo zavedení hodnot odpovídajících ideologickému programu státu.

6 Prameny

Lishi (1986) Chen Guangzhong 陈光中, Zang Rong 臧嵘 (ed.). *Chuji zhongxue keben 初级中学课本: Zhongguo lishi 中国历史, Diyi ce 第一册* [Učebnice nižší střední školy: Čínské dějiny, První svazek]. Shanghai: Renmin jiaoyu chubanshe 人民教育出版社, 1986, 1. vydání 1980

Chang, Kwang-chih (1968). „The Emergence of Civilization in North China, Further Developments of Civilization in North China to 221 B.C.“ In: *The Archaeology of Ancient China*. New Haven, London: Yale University Press, 185-350

Chang, Kwang-chih (1986) „The First Civilizations: The Three Dynasties, The First Civilization: Beyond the Three Dynasties“. In: *The Archaeology of Ancient China*. Taipei, Southern Materials Center Inc., 295-400

Cheng Mengjia 陈梦家 (18.7.1956). „Liu nianlai de kaogu xin faxian 六年来的考古新发现 [Nové archeologické objevy za posledních 6 let]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

Lishi (1980) Fang Shiming 方诗铭 (ed.). *Zhongguo lishi jinian biao 中国历史纪年表* [Historické tabulky Čínských dějin]. Shanghai: Shanghai cishu chubanshe 上海辞书出版社, 1980

Gu Qun 谷群 (28.2.1972). „Jinxing lishi weiwuzhuyi jiaoyu de hao jiaocai – Xi kan caise jilu yingpian ‚Wenhua Da geming qijian chutu wenwu‘ 进行历史唯物主义教育的好教材——喜看彩色纪录影片《文化大革命期间出土文物》 [Dobrý výukový materiál o učení historického materialismu – S potěšením sledovat film ‚Památky vykopané během Velké kulturní revoluce‘]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

Lishi (1964) Guomin xuexiao 國民學校: Lishi keben 歷史課本, Gaoji Diyi ce 高級第一冊, Zanyong ben 暫用本 [Národní škola: Učebnice dějepisu, Pokročilí, 1. Svazek, Dočasně používaná učebnice]. Shanghai: Guoli bianyi guan 國立編譯館, 1964

RR (13.3.1951). „Women weida de zuguo 我们伟大的祖国 [Naše majestátní země předků]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

RR (6.4.1954). „Woguo zhuming kaogu xuejia Liang Siyong xiansheng shishi 我国著名考古学家梁思永先生逝世 [Známý čínský archeolog Lian Siyong zemřel]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

RR (21.4.1954). „Zhongguo Kexueyuan juxing Liang Siyong xiansheng jinian hui 中国科学院举行梁思永先生纪念会 [Čínská akademie věd uspořádala vzpomínkové setkání na pana Liang Siyonga]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

RR (8.5.1955). „Jianjue fandui Meiguo jieduo woguo zai Taiwan de zhengui wenwu 坚决反对美国劫夺我国在台湾的珍贵文物 [Rozhodně odporujeme aby se USA zmocnilo našich cenných kulturních památek, které jsou na Taiwanu]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

RR (18.5.1955). „Woguo wenwu jiguan gongzuorenyuan lianhe fabiao shengming, Jianjue fandui Meiguo yinmou lüeduo woguo zhenguo wenwu 我国文物机关工作人员联合发表声明, 坚决反对美国阴谋掠夺我国珍贵文物 [Společné prohlášení spolupracovníků úřadů čínských kulturních památek, Rozhodně odporujeme Americkému spiknutí vyrabovat cenné čínské kulturní památky]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

RR (8.9.1956). „Quwo faxian jiushiqi shidai yizhi 曲沃发现旧石器时代遗址 [V Quwo byly objeveny paleolitické relikty]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

RR (21.5.1957). „Riben kaogu daibiaotuan zai woguo gedi canjia fangwen 日本考古代表团在我国各地参观访问 [Delegace japonských archeologů navštívila a měla přednášky v různých částech Číny]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

RR (22.7.1957). „Dang he zhengfu shi zenyang baohu wenwu de? Zheng Zhenduo de fayan 党和政府是怎样保护文物的？郑振铎的发言 [Jak strana a vláda ochraňují památky? Vyjádření Zheng Zhendua]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

RR (22.2.1960). „Zhonghua Renmin Gongheguo wenhua bu fabiao shengming, Yanzhong jinggao Meiguo jieduo woguo zai Taiwan wenwu, Meiguo zhengfu tong Jiang Jieshi jituan qianding de yiqie jieduo woguo lishi wenwu de „hetong“ jun zhu wuxiao 中华人民共和国文化部发表声明，严重警告美国劫夺我国在台湾文物，美国政府同蒋介石集团签定的一切劫夺我国历史文物的“合同”均属无效 [Ministerstvo kultury ČLR vydalo prohlášení, Důrazně upozorňujeme že USA krade Čínské kulturní památky na Taiwanu, Smlouva podepsaná Americkou vládou a Čankajškovou skupinou o zmocnění se čínských kulturních památek je zcela neplatná]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

RR (5.11.1963). „Yin Da lun xinshiqi shidai kaoguxue de renwu 尹达论新石器时代考古学的任务 [Yin Da o úkolu neolitické archeologie]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

RR (24.7.1971). „Renzhen luoshi Mao zhuxi guanyu „gu wei jin yong“ de weida fangzhen, Woguo zai Wenhua Da geming zhong fajue chu dapi zhengui lishi wenwu 认真落实毛主席关于“古为今用”的伟大方针，我国在文化大革命中发掘出大批珍贵历史文物 [Svědomitě vykonáme velikou politickou linii „staré má sloužit novému“ předsedy Maa, Čína během Kulturní revoluce vykopala velké množství cenných historických památek]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

RR (23.3.1977). „Liu Yangjiao huijian Yuenan kere 刘仰峤会见越南客人 [Liu Yangjiao se setkal s Vietnamskými hosty]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

RR (8.8.1978). „Liang qian duo nianqian Lugu ducheng xiangdang fanhua, Kantan qingkuang biao ming, ducheng mianji jin sishi pingfang li, you shiyi zuo chengmen, cheng nei you ba tiao jiaotong gandao, bing you duozhong zuofang yizhi 两千多年前鲁国都城相当繁华, 勘探情况表明, 都城面积近四十平方公里, 有十一座城门, 城内有八条交通干道, 并有多种作坊遗址 [Před 2000 lety hl. m. státu Lu značně vzkvétalo, Zkoumání naznačujících podmínek, plocha hl. m. cca 20 km², obsahuje 11 městských bran, 8 propojených vnitřních cest, a pozůstatky rozmanitých dílen]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

RR (22.11.1980). Dali baohu wenwu guji, Beijing tichu baohu guanli zanxing banfa, Xi'an zhuyi baohu gucheng fengge 大力保护文物古迹, 北京提出保护管理暂行办法, 西安注意保护古城风格 [Energicky ochraňovat kulturní památky historických lokalit, Peking navrhl dočasné správní metody, Xi'an pozorně ochraňuje styl starověkého města]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

RR (9.2.1981). „Baiyan yizhi fajue chu yi pi guwenwu 白燕遗址发掘出一批古文物 [Ruiny v Baiyan odhalily starověké kulturní památky]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

Shi Xingbang 石兴邦 (9.11.1956). „Women zuxian zai yuanshi shizu shehui shidai de shenghuo qingjing , Xi'an Banpo yizhi fajue de zhuyao shouhuo 我们祖先在原始氏族社会时代的生活情景 西安半坡遗址发掘的主要收获 [Životní podmínky v době primitivní klanové společnosti našich předků, Hlavní zisky z vykopávek reliktnů v Banpo, Xi'an]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

Lishi (1946) Song Yanxiang 宋延庠, Jiang Ziqi 蔣子奇 et al. (ed.). Chuji zhongxue 初級中學: Lishi 歷史, Diyi ce 第一冊 [Nižší střední škola: Dějepis, První svazek]. Shanghai: Guoli bianyi guan 國立編譯館, 1946

Lishi (1957) Wang Jianying 王劍英 (hl. ed.). Zhongguo lishi 中国历史, Gaoji zhongxue keben 高级中学课本 [Dějepis Číny, Učebnice vyšší střední školy]. Beijing: Renmin jiaoyu chubanshe 人民教育出版社, 1957

Wang Wenchang 王文昶 (5.3.1960). „Qiangdao zuixing tiezhengrushan baitao lei 强盜罪行铁证如山 白陶鬲 [Nesporný důkaz krádeže nádoba Lei z bílé keramiky]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

Wang Zhongshu 王仲殊 (5.7.1985).. „Yi tianye kaogu gongzuo zhong de Xia Nai tongzhi 忆田野考古工作中的夏鼐同志 [Vzpomínka na soudruha Xia Nai během terénní archeologické práce]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

Xia Nai 夏鼐 (30.6.1978). „Tai dai weiran tianxia yang, Wen xing mei yi yu zhong bei – Huainian Guo Moruo tongzhi 太岱巍然天下仰, 文星没矣宇中悲——怀念郭沫若同志 [Nejvyšší hora Dai majestátně shlíží na říši, Souhvězdí v univerzu nesmutní]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

Xie Xingyao 谢兴尧 (21.10.1952). „Cangjia Zhongguo yinben shuji zhanlan 参观中国印本书籍展览 [Návštěva výstavy čínského knihtisku]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

Ya Hanzhang 牙含章 (8.8.1963). „Guanyu zongjiao mixin wenti 关于宗教迷信问题 [Otázce náboženských pověr]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

Yin Da 尹达 (16.10.1958). „Kaogu gongzuo zhong liang tiao daolu de douzheng 考古工作中两条道路的斗争 [Dvě cesty boje v archeologické práci]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

Yin Weizhang 殷玮璋 (25.4.1980). „Jin ji nianlai de kaogu faxian yu yanjiu 近年来的考古发现与研究 [Archeologické objevy a výzkum v posledních několika letech]“. Renmin Ribao 人民日报 (Lidový deník) [online]. Dostupné na: <http://www.crossasia.org> (navštíveno 28.9.2012)

7 Literatura

(Anon. 2014a) Guoli bianyi guan 國立編譯館 [Národní editorský a překladatelský institut] [online]. Dostupné na: <http://zh.wikipedia.org/wiki/%E5%9C%8B%E7%AB%8B%E7%B7%A8%E8%AD%AF%E9%A4%A8> (navštíveno 29.5.2014)

(Anon. 2014b) Renmin jiaoyu chubanshe 人民教育出版社 [Lidové vzdělávací nakladatelství] [online]. Dostupné na: <http://zh.wikipedia.org/wiki/%E4%BA%BA%E6%B0%91%E6%95%99%E8%82%B2%E5%87%BA%E7%89%88%E7%A4%BE> (navštíveno 29.5.2014)

(Anon 2014c) Shanghai cishu chubanshe 上海辞书出版社 [Šanghajske lexikografické nakladatelství] [online]. Dostupné na: <http://zh.wikipedia.org/wiki/%E4%B8%8A%E6%B5%B7%E8%BE%9E%E4%B9%A6%E5%87%BA%E7%89%88%E7%A4%BE> (navštíveno 29.5.2014)

Antiquity (2007) „Rethinking Erlitou: Legend, history and Chinese archaeology“. Antiquity: Anthropology, archaeology, folklore. December 2007 [online] Dostupné na : <http://www.thefreelibrary.com/Rethinking+Erlitou%3A+legend,+history+and+Chinese+archaeology.-a0174010920> (navštíveno 1. 4. 2014)

Bagley, Robert (2014). „Erligang Bronzes and the Discovery of the Erligang Culture“. In: Steinke, Kyle et al. (ed.). Art and archaeology of the Erligang civilization. New Jersey: Princeton University Press, 19-48.

Chen Xingcan 陈星灿 (1997). Zhongguo shiqian kaoguxue shi yanjiu 1895—1949 中国史前考古学史研究 1895—1949 [Historický výzkum v letech 1895—1949 archeologie čínského starověku]. Beijing: Shenghuo dushu xinzhishi Sanlian Shudian 生活读书新知三联书店.

Falkenhausen, Lothar von (1993). „On the historiographical orientation of Chinese archaeology“. Antiquity 67.257, 839-849.

Hartley, Charles W. (2012), Yazicioglu, Bike G., Smith, Adam T. (ed.). The Archaeology of Power and Politics in Eurasia: Regimes and Revolution. New York: Cambridge University Press.

Kesner, Ladislav (1994). „Fenomén čínské archeologie“. Dějiny a současnost Roč. 16.2, 6-9.

Loewe, Michael, Shaughnessy, Edward L. (ed.) (2006). „Development of Historical Approaches and the Impact of Archaeology in the Study of Ancient China“. In: Cambridge History of Ancient China. New York: Cambridge University Press, 2-7.

Su Bingqi (1999). „A New Age of Chinese Archaeology“. In: Whitfield, Roderick, Wang Tao (ed. přel.). Exploring China's Past, New Discoveries and Studies in Archaeology and Art. Saffron, 17-25.

Yu Weichao (1999). „New Trends in Archaeological Thought“. In: Whitfield, Roderick, Wang Tao (ed. přel.). Exploring China's Past, New Discoveries and Studies in Archaeology and Art. Saffron, 27-32.

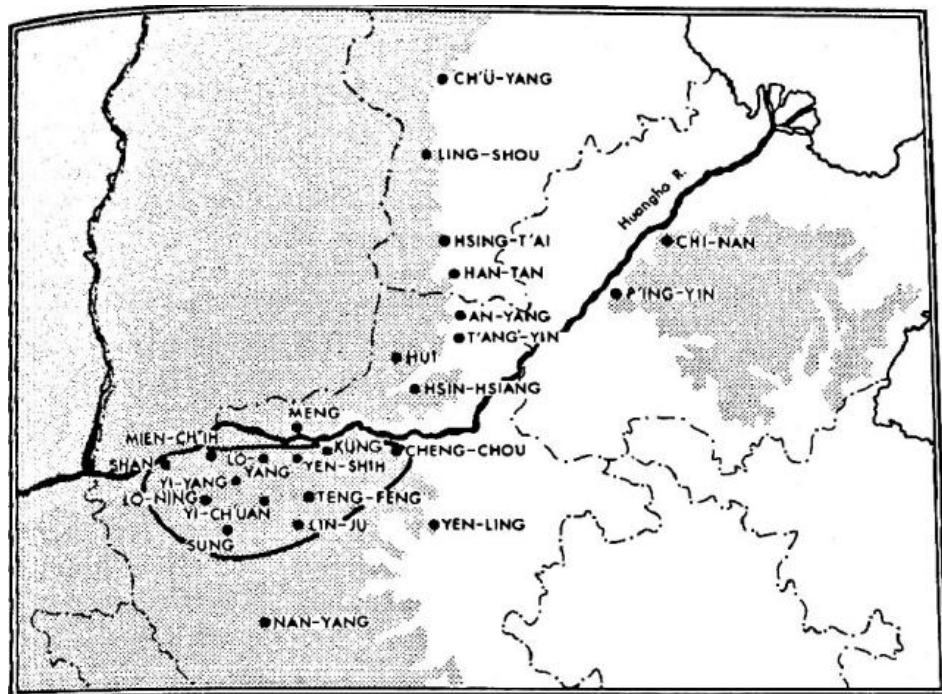
Zhang Changping (2014). „Erligang, A perspective from Panlongcheng“. In: Steinke, Kyle (ed.). Art and archaeology of the Erligang civilization. New Jersey: Princeton University Press, 51-63.

8 Seznam příloh

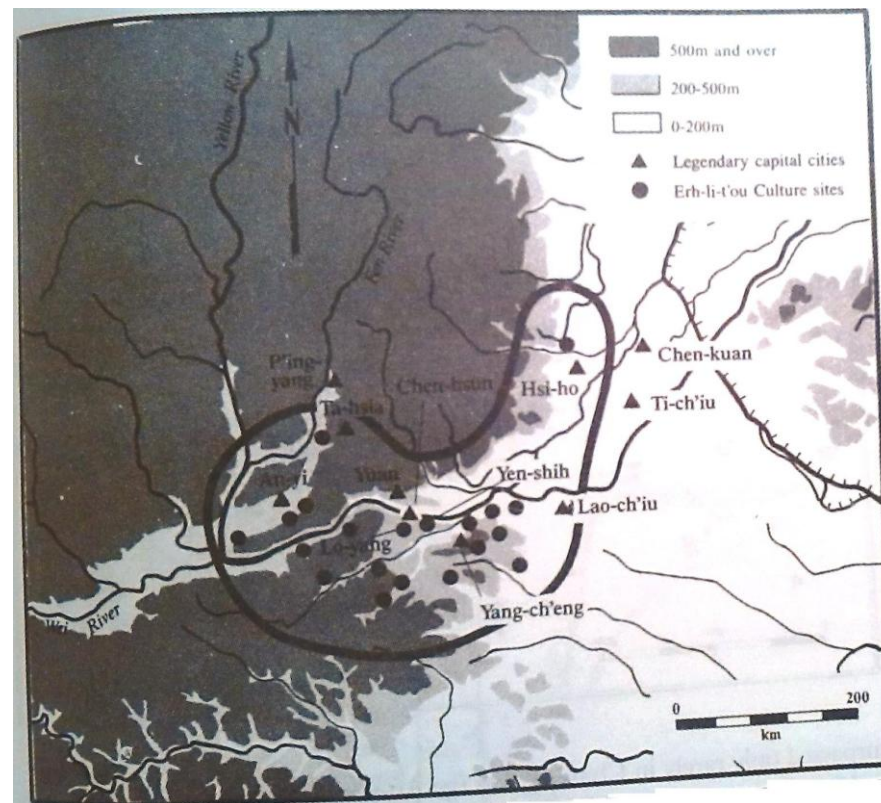
GRAF 1) DATACE SYSTÉMU STUDNIČNÍCH POLÍ	70
TABULKA 1) DATAČNÍ TABULKA SROVNÁVAJÍCÍ ČLÁNKY RENMIN RIBAO S POLITICKÝMI UDÁLOSTMI	115
MAPA 1) HISTORICKÝ PŘEHLED ARCHEOLOGIE PŘED KULTURNÍ REVOLUCÍ	40
MAPA 2) HISTORICKÝ PŘEHLED ARCHEOLOGIE PO KULTURNÍ REVOLUCI	40
MAPA 3) LOKALITY ZMIŇOVANÉ V RENMIN RIBAO PŘED KULTURNÍ REVOLUCÍ.....	41
MAPA 4) LOKALITY ZMIŇOVANÉ V RENMIN RIBAO PO KULTURNÍ REVOLUCI.....	41
MAPA 5) HLAVNÍ NALEZIŠTĚ SHANGSKÉ CIVILIZACE A ZAKROUŽKOVANÁ OBLAST ROZŠÍŘENÁ FÁZE ERLITOU (CHANG 1968:195)	116
MAPA 6) HLAVNÍ NALEZIŠTĚ KULTURY ERLITOU A TRADIČNÍ MĚSTA XIA (CHANG 1986: 319)	116
MAPA 7) MAPA STAROVĚKÉ ČÍNY (LISHI 1946: 32)	117
MAPA 8) MAPA STAROVĚKÉHO ÚZEMÍ (LISHI 1964: 17)	117
MAPA 9) ÚZEMÍ DYNASTIE SHANG (LISHI 1957: 24)	118
MAPA 10) NALEZIŠTĚ ZHENGZHOU SKÉ FÁZE CIVILIZACE SHANG, KRUHY OZNAČUJÍ RANOU A ŠIRŠÍ POZDNÍ KULTURU ERLIGANG (CHANG 1986: 336).....	118
MAPA 11) HLAVNÍ NALEZIŠTĚ ZÁPADNÍHO ZHOU (CHANG 1968: 271)	119
MAPA 12) TRADIČNÍ MĚSTA ZÁPADNÍHO ZHOU, ČERVENĚ ARCH. NALEZIŠTĚ Z ZHOU (CHANG 1986: 342, 344, 350)	119
MAPA 13) OBDOBÍ ZHOU (LISHI 1946: 47)	120
MAPA 14) ÚZEMÍ ZÁPADNÍHO ZHOU (LISHI 1957: 31)	120
MAPA 15) ÚZEMÍ DOBY ZHOU (LISHI 1964: 19)	121
MAPA 16) LENNÍ KNÍŽATA ZÁPADNÍHO ZHOU (LISHI 1986: 24)	121
MAPA 17) HLAVNÍ NALEZIŠTĚ VÝCHODNÍHO ZHOU, ■ MĚSTO, • HROBY (CHANG 1968: 277) .	122
MAPA 18) NALEZIŠTĚ HL. M. TŘÍ DYNASTIÍ SHODUJÍCÍ SE SE STAROVĚKÝMI DOLY (CHANG 1986: 367).....	122
MAPA 19) OBDOBÍ LETOPISŮ JAR A PODZIMŮ (LISHI, 1946: 57)	123
MAPA 20) STÁTŮ DOBY LETOPISŮ JAR A PODZIMU (LISHI 1957: 39).....	123
MAPA 21) OBDOBÍ LETOPISŮ JAR A PODZIMŮ (LISHI 1964: 22)	124
MAPA 22) SITUACE STÁTŮ DOBY LETOPISŮ JAR A PODZIMŮ (LISHI 1986: 31)	124
MAPA 23) HLAVNÍ NALEZIŠTĚ DOBY BRONZOVÉ A HRANICE VÁLČÍCÍCH STÁTŮ CCA 350 PŘ. N. L. (CHANG 1968: 278, YANG K'UAN 1957).....	125
MAPA 24) SEDM MOCNOSTÍ VÁL. ST. (LISHI 1946: 62)	125
MAPA 25) ROZMÍSTĚNÍ 7 STÁTŮ (LISHI 1957: 60)	126
MAPA 26) ROZMÍSTĚNÍ VÁLČÍCÍCH STÁTŮ (LISHI 1986: 42)	126
MAPA 27) CENTRÁLNÍ A PERIFERNÍ CIVILIZACE V ČÍNĚ (CHANG 1986: 370).....	127

	1933—34 začátek kampaně Nový život 新生活
	1947—52 pozemková reforma 土地改革 1950 kampaň za nápravu stylu práce 整风运动 1950—53 kampaň proti kontrarevolucionářům 肃反运动
13.03.1951	1951—2 kampaň proti třem a pěti zlům 三反五反运动 1951 kampaň na převýchovu inteligence 知识分子思想改造
Xie 21.10.1952	1952 znárodnění publikace a nakladatelství do 1953 jednotná fronta složek společnosti
06.04.1954	
21.04.1954	
08.05.1955	1955—7 kampaň proti kontrarevolucionářům 肃反运动
18.05.1955	
Cheng 18.07.1956	
08.09.1956	
Shi 09.11.1956	1956—7 kampaň at' rozkvete 100 květů, at' soupeří 100 škol 百花齐放百家争鸣
21.05.1957	1957—9 kampaň proti pravičákům 反右派斗争 = 反右运动 1957 očištná kampaň za nápravu stylu práce 整风运动
22.07.1957	1957 roztržka se SSSR
Yin 16.10.1958	
	1958—60 velký skok 大跃进
22.02.1960	
Wang 05.03.1960	
Ya 08.08.1963	
05.11.1963	1963—66 hnutí socialistického vzdělávání 社会主义教育运动
	1966—79 Kulturní revoluce 文化大革命 1966 zničit vše staré 破四旧 1968—78 jít na venkov 上山下乡 1970—72 jeden úder tři kontrarevolucionářské nemoci 一打三反
24.07.1971	začátek 70.let moc rudogardistů -> armáda
28.02.1972	
	1973—75 kritika Lin Biao a Konfucia 批林批孔运动 1976 smrt Mao Zedonga 1976 kampaň proti Gangu 4 反四人帮
23.03.1977	
Xia 30.06.1978	1978—89 zeď demokracie 西单民主墙
08.08.1978	1978 3. plenární zasedání 11. ústředního výboru 三中全会
	1979 rehabilitační hnutí 上访
Yin 25.04.1980	
22.11.1980	
09.02.1981	
Wang 05.07.1985	

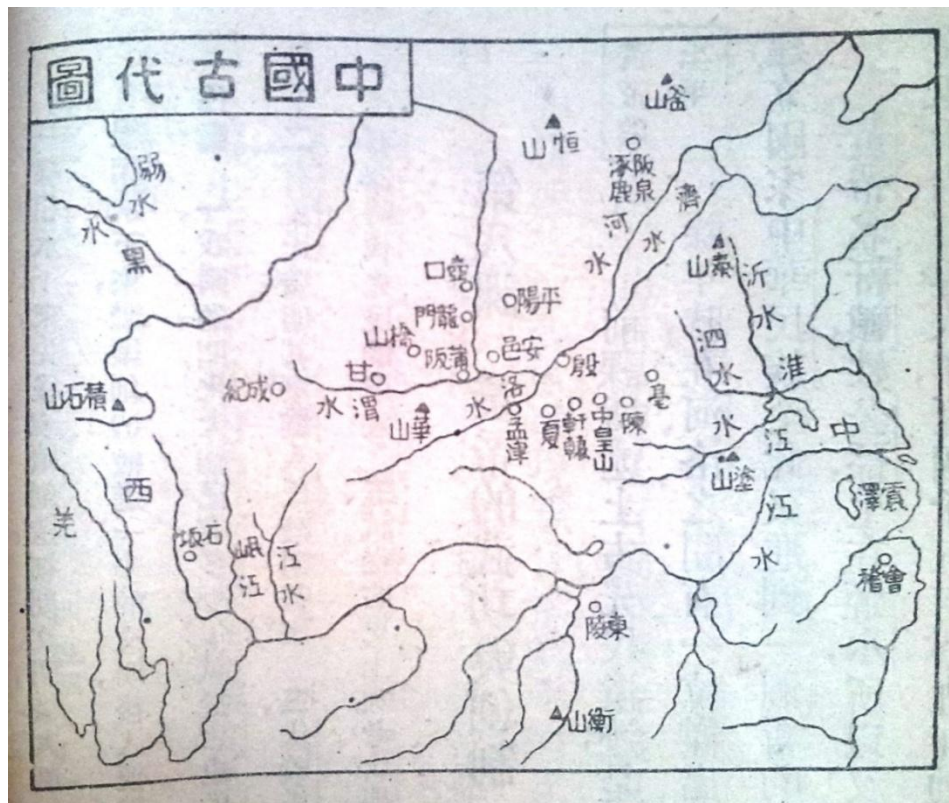
Tabulka 1) Datační tabulka srovnávající články Renmin Ribao s politickými událostmi

Mapa 5) Hlavní naleziště Shangské civilizace a zakroužkovaná oblast rozšířená fáze Erlitou (Chang 1968:195)

Mapa 6) Hlavní naleziště kultury Erlitou a tradiční města Xia (Chang 1986: 319)

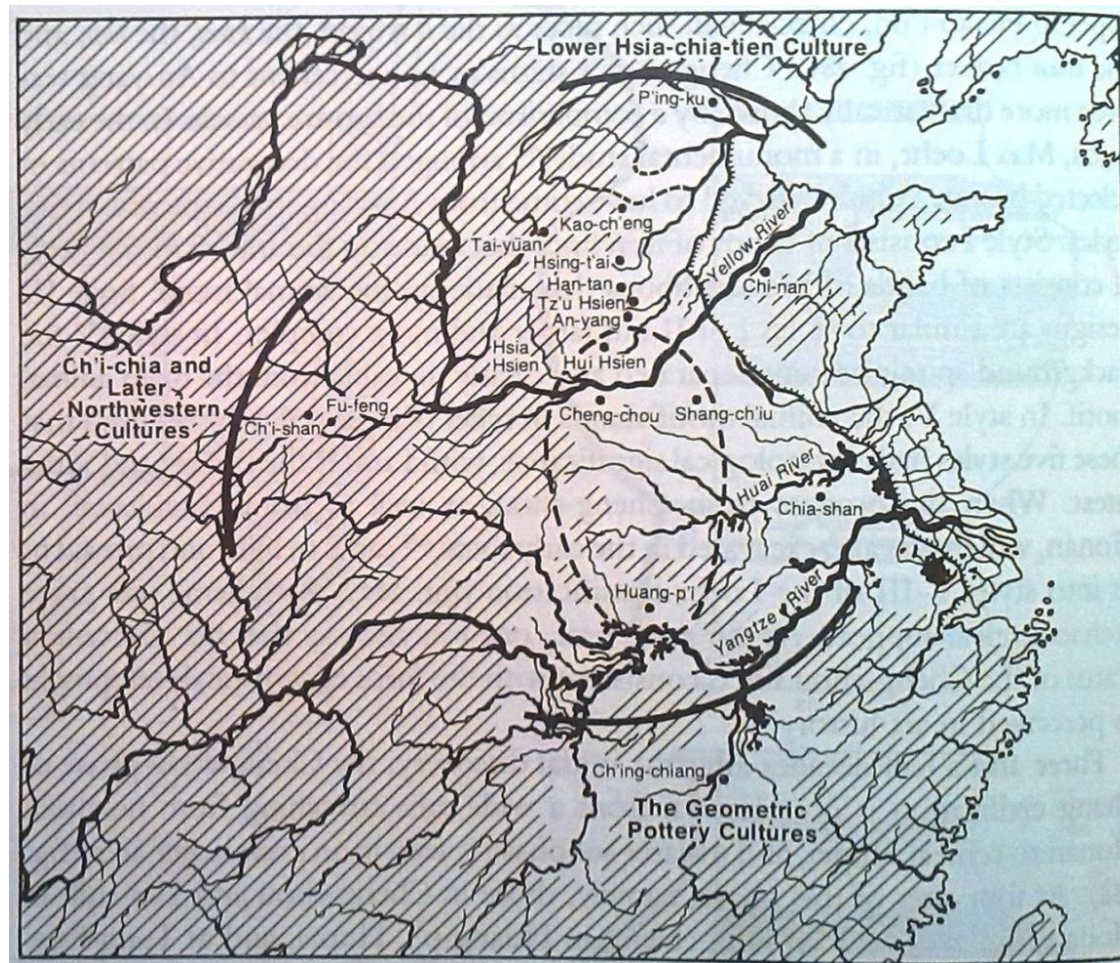
Mapa 7) Mapa starověké Číny (Lishi 1946: 32)

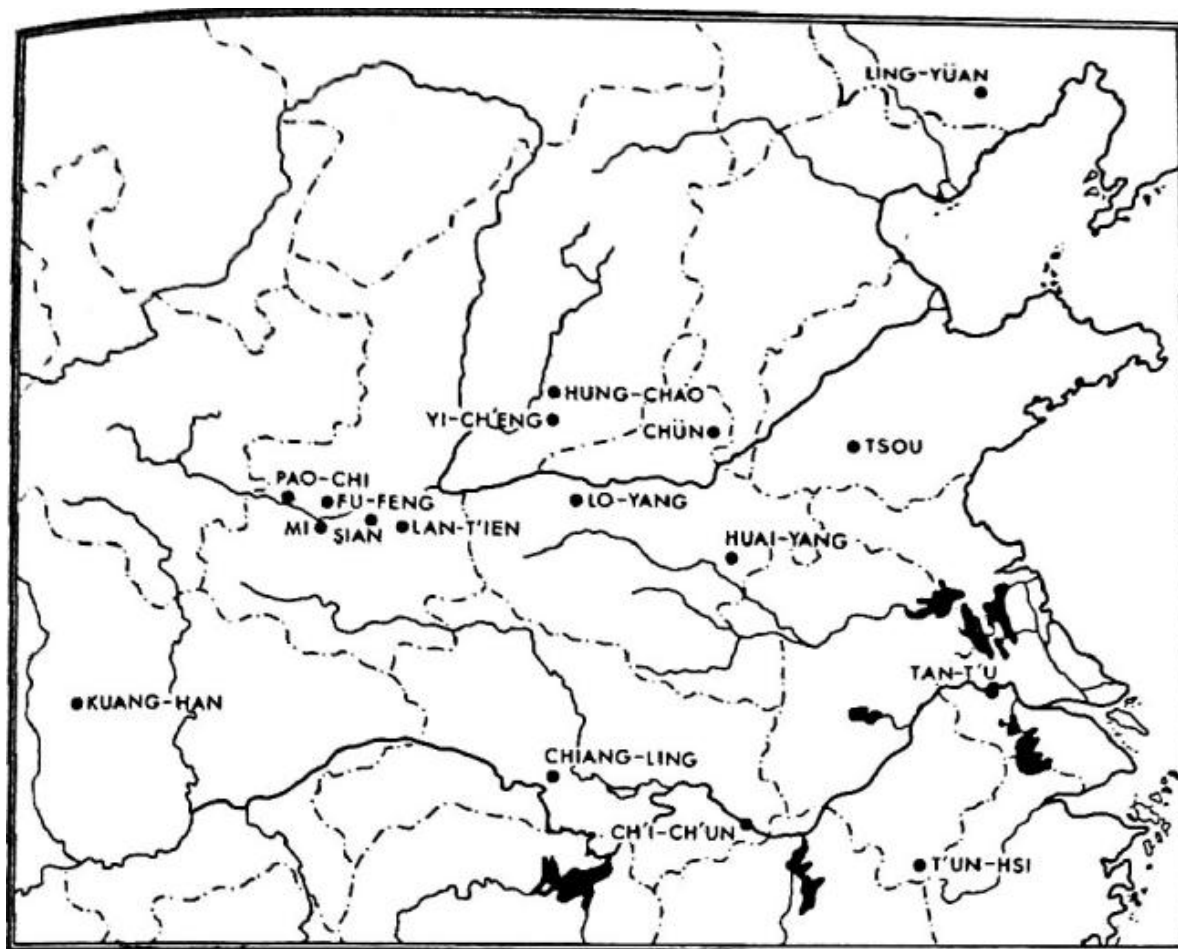
Mapa 8) Mapa starověkého území (Lishi 1964: 17)

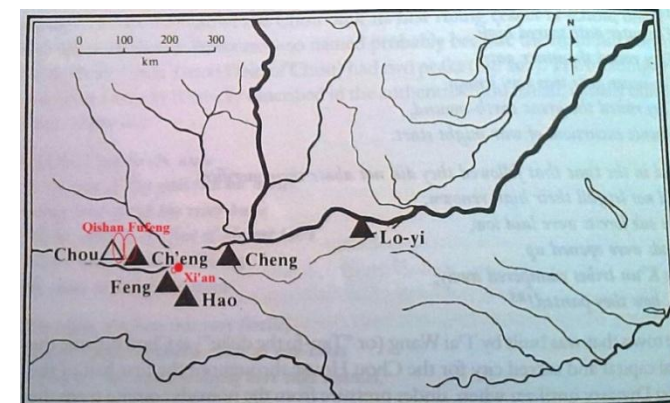
Mapa 9) Území dynastie Shang (Lishi 1957: 24)

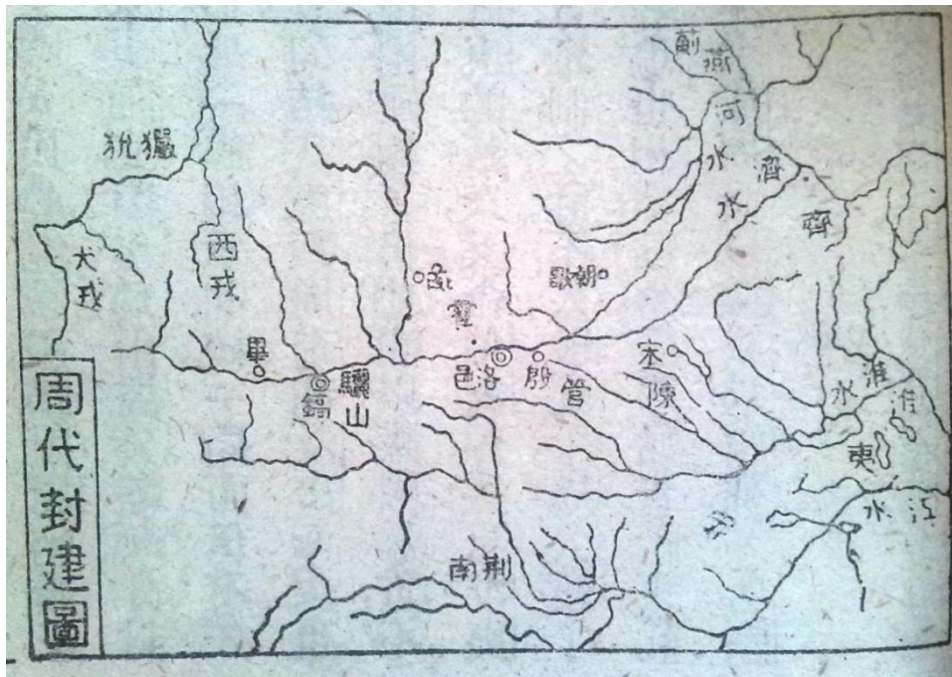
Mapa 10) Naleziště Zhengzhouské fáze civilizace Shang, kruhy označují ranou a širší pozdní kulturu Erligang (Chang 1986: 336)

Mapa 11) Hlavní naleziště Západního Zhou (Chang 1968: 271)

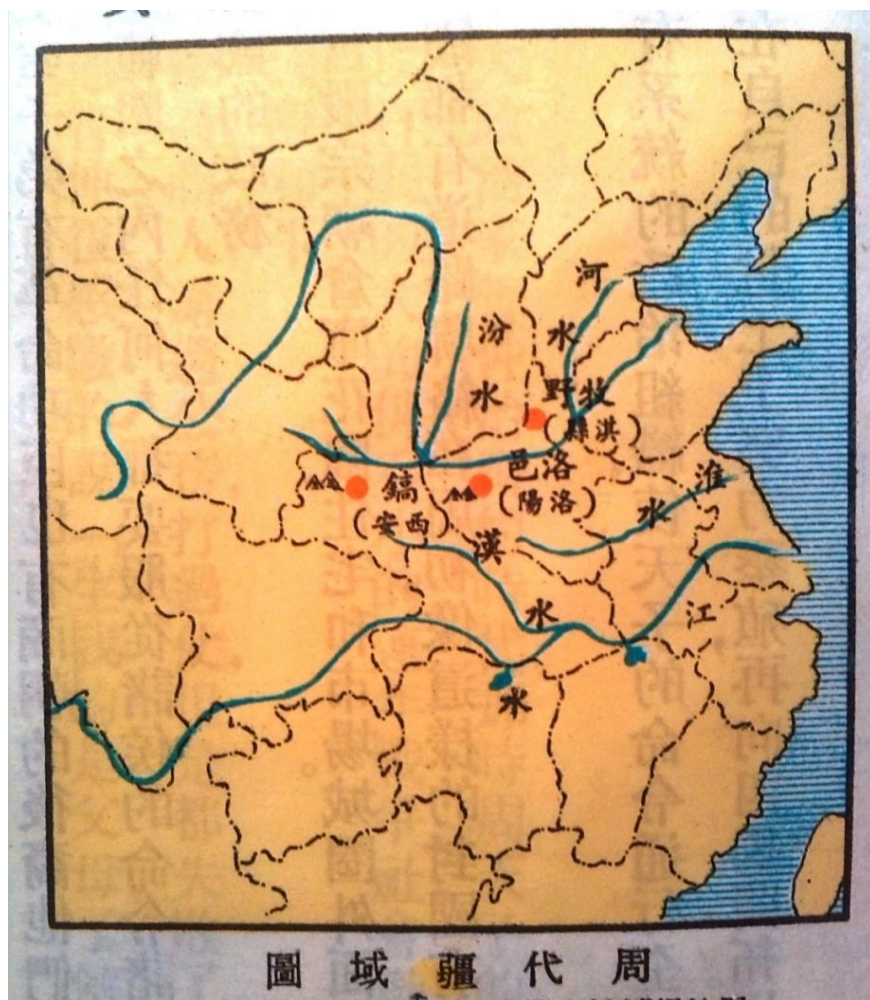
Mapa 12) Tradiční města Západního Zhou, červeně arch. naleziště Z Zhou (Chang 1986: 342, 344, 350)

Mapa 13) Období Zhou (Lishi 1946: 47)

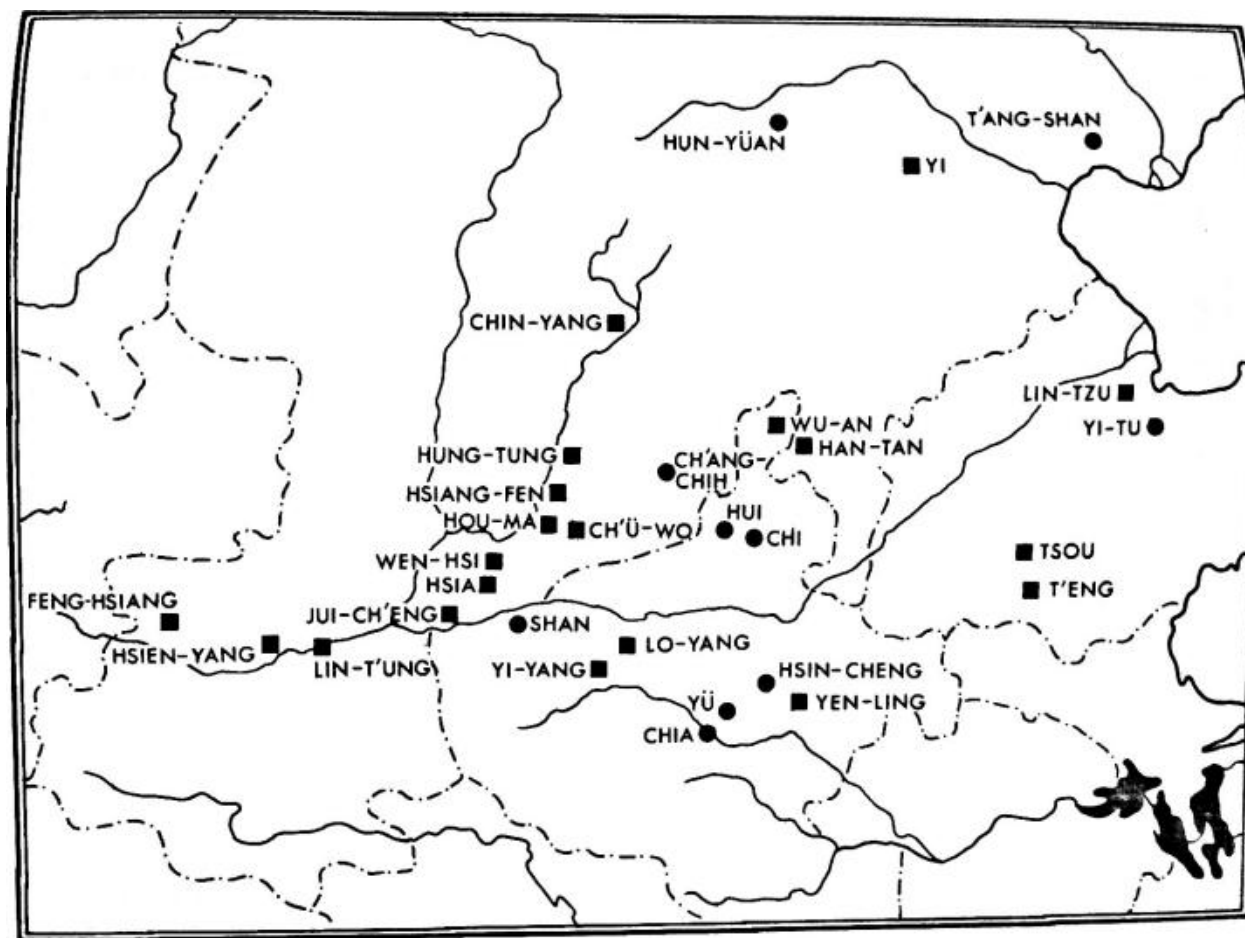
Mapa 14) Území Západního Zhou (Lishi 1957: 31)

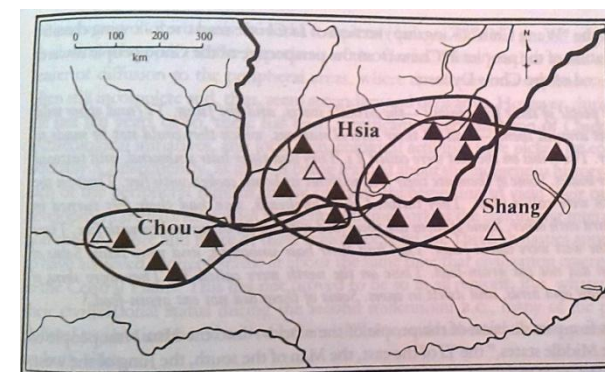
Mapa 15) Území doby Zhou (Lishi 1964: 19)

Mapa 16) Lenní knížata Západního Zhou (Lishi 1986: 24)

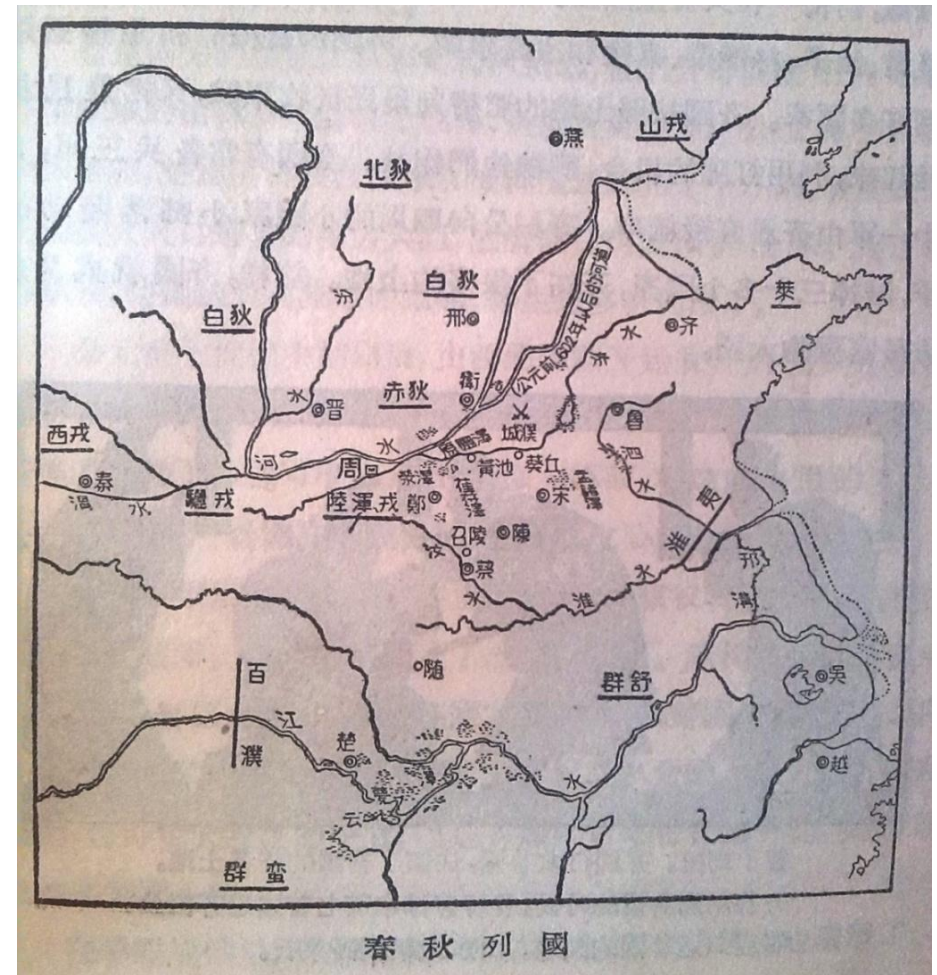
Mapa 17) Hlavní naleziště Východního Zhou, ■ město, • hroby (Chang 1968: 277)

Mapa 18) Naleziště hl. m. tří dynastií shodující se se starověkými doly (Chang 1986: 367)

Mapa 19) Období letopisů Jar a podzimů (Lishi, 1946: 57)

Mapa 20) Státy doby letopisů Jar a podzimu (Lishi 1957: 39)

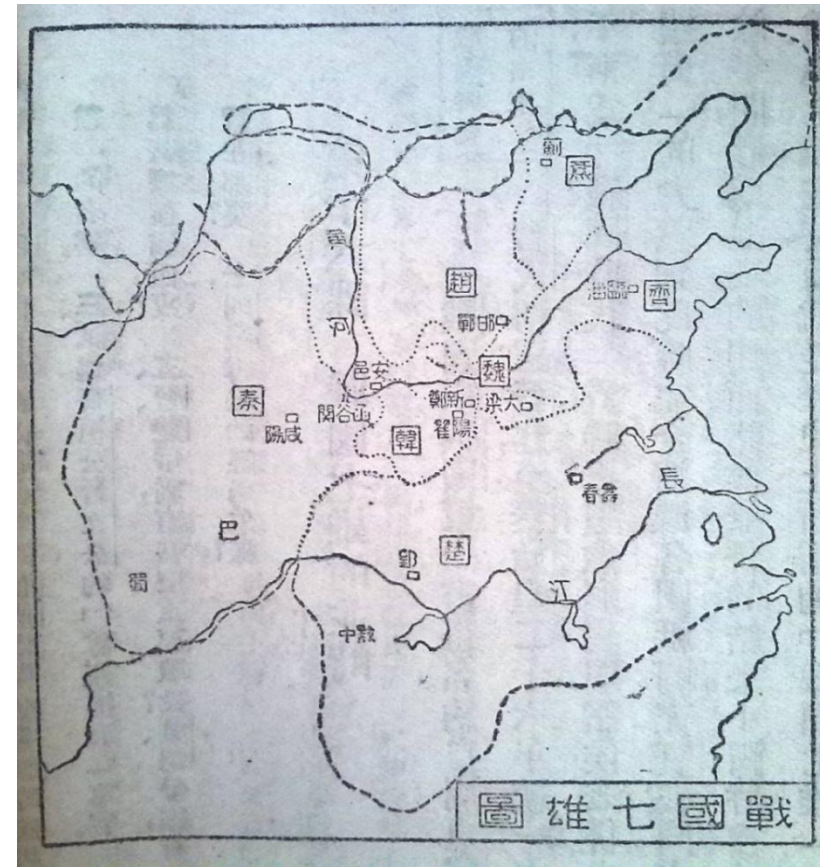
Mapa 21) Období letopisů Jar a podzimů (Lishi 1964: 22)

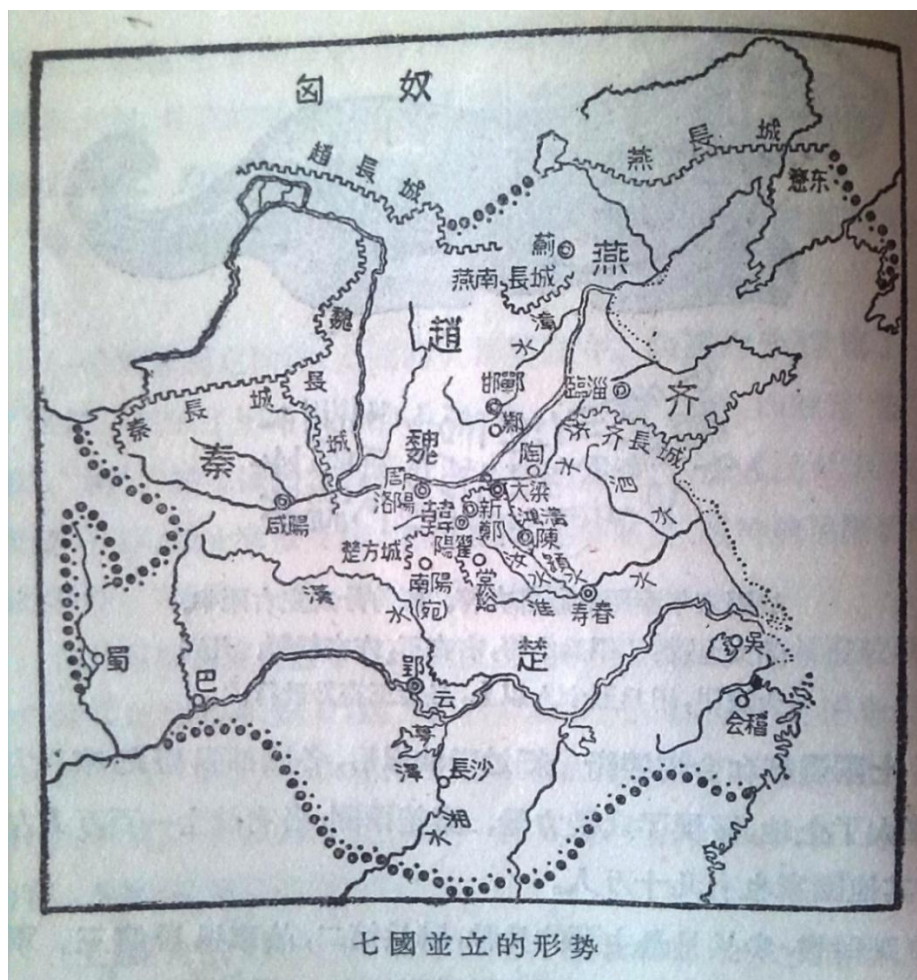
Mapa 22) Situace států doby Letopisů jar a podzimů (Lishi 1986: 31)

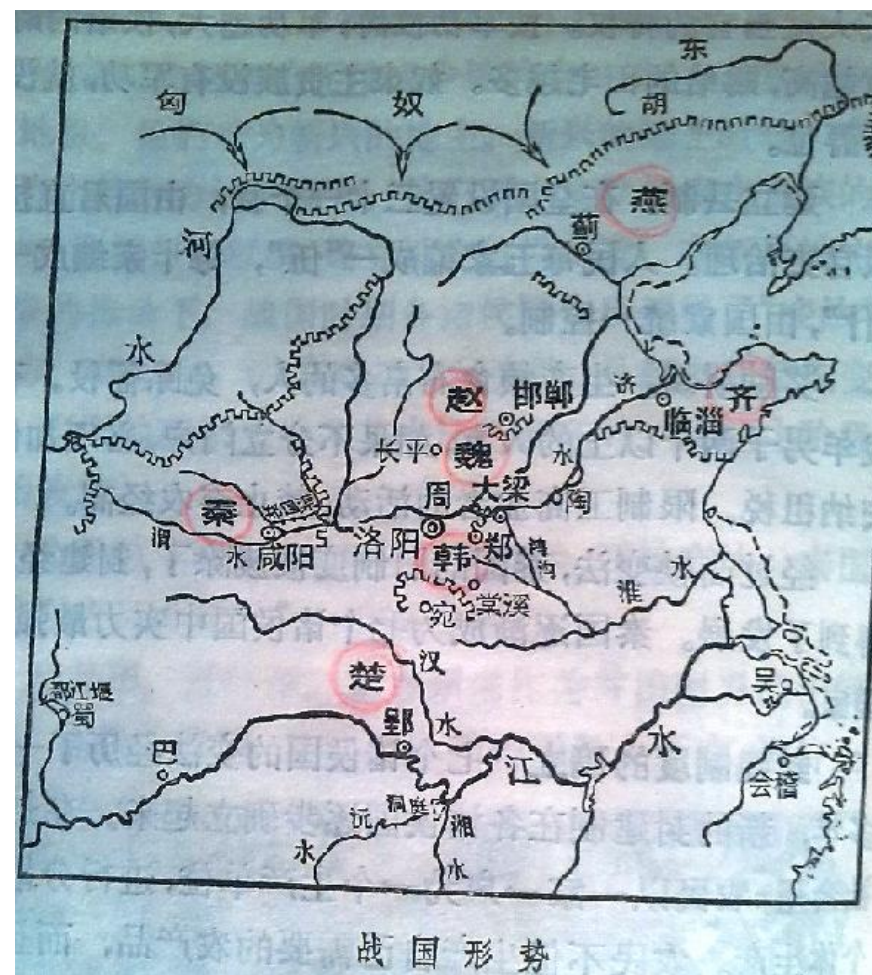
Mapa 23) Hlavní naleziště doby bronzové a hranice Válčících států cca 350 př. n. l. (Chang 1968: 278, Yang K'uan 1957)

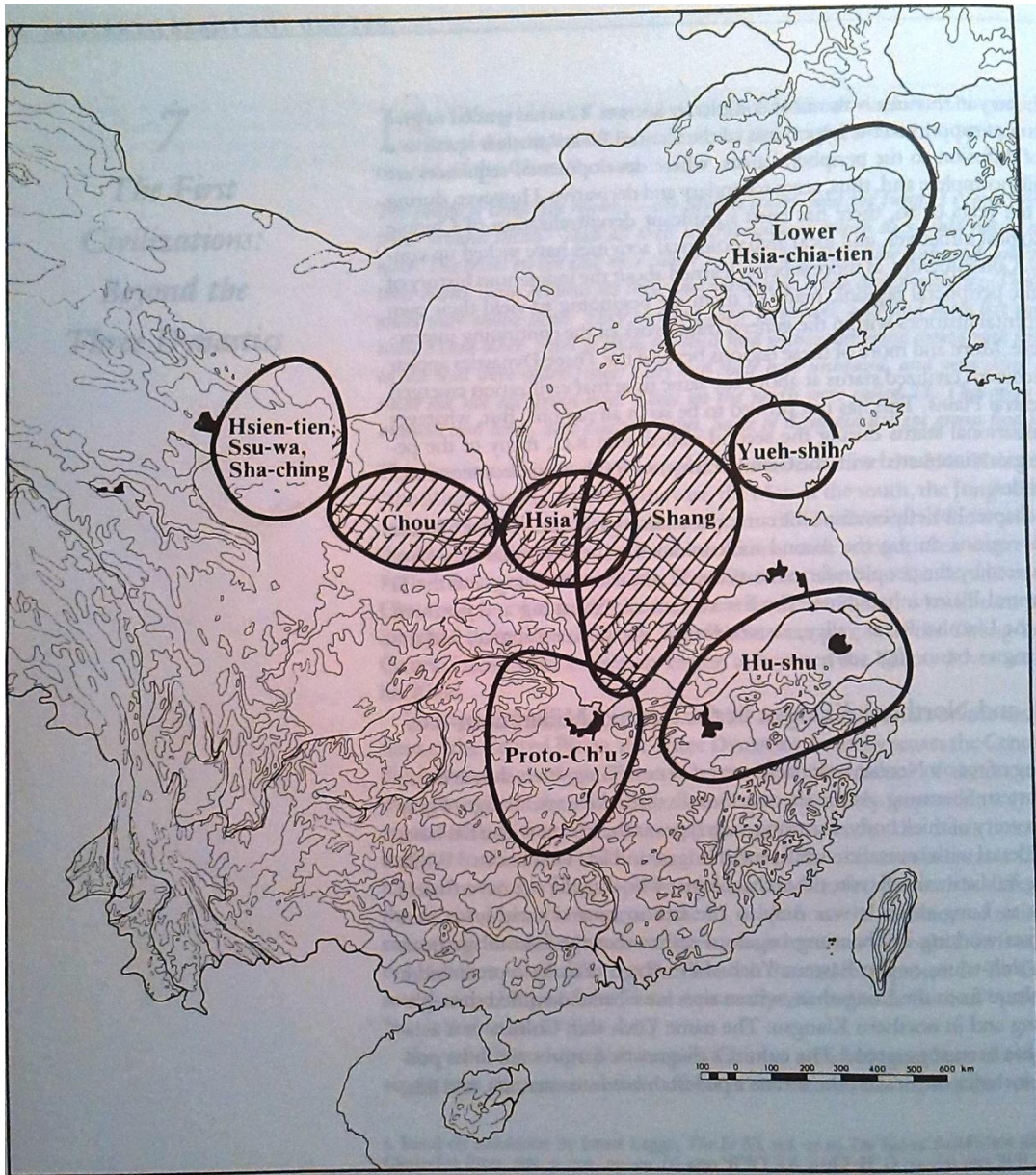
Mapa 24) Sedm mocností Vál. st. (Lishi 1946: 62)

Mapa 25) Rozmístění 7 států (Lishi 1957: 60)

Mapa 26) Rozmístění Válčících států (Lishi 1986: 42)

Mapa 27) Centrální a periferní civilizace v Číně (Chang 1986: 370)